

Belastingheffing en vermogensongelijkheid

ERASMUS UNIVERSITEIT
ROTTERDAM

Erasmus School of Economics

Masterscriptie Fiscale Economie
[Directe Belastingen]

Belastingheffing en
vermogensongelijkheid

Naam student: A.W. van Helden

Studentnummer: 432850

Begeleider: L.W.D. Wijtvliet

Tweede beoordelaar: ...

Datum definitieve versie: 9 februari 2020

Het geschrevene in deze scriptie is de
opvatting van de auteur en niet
noodzakelijk die van Erasmus School of
Economics of Erasmus Universiteit
Rotterdam.

Inhoudsopgave

Afkortingen	6
H1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding van het onderzoek	7
1.2 Onderzoeksvragen en doelstelling.....	7
1.3 Relevantie	8
1.4 Methodologie.....	8
1.5 Opbouw	9
H2 Beschrijving vermogensongelijkheid	10
2.1 Inleiding.....	10
2.2 Wat is vermogen?	10
2.2.1 Centrale definitie.....	10
2.2.2 Internationale vergelijkingen	11
2.2.2.1 Eigen definities.....	11
2.2.2.2 Definitie OESO	11
2.2.2.3 Definitie WID.....	11
2.2.2.4 Definitie Piketty	12
2.3 Vermogensongelijkheid in Nederland	12
2.3.1 Maatstaven	12
2.3.2 Verdeling in decielen	13
2.3.3 Gini-coëfficiënt	15
2.3.4 Verandering over tijd	16
2.4 Waar bestaat het vermogen uit?.....	17
2.5 Vergelijking in internationaal perspectief	20
2.5.1 Onderzoek OESO.....	20
2.5.2 Onderzoek World Inequality Lab	22
2.5.3 Onderzoek Piketty.....	22
2.6 Belangrijke aandachtspunten	23
2.7 Vergelijking vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid	25
2.7.1 Inkomensongelijkheid.....	25
2.7.2 Gerechtvaardigd?	25
2.8 Conclusie	26
H3 Oorzaken en gevolgen	27
3.1 Inleiding.....	27
3.2 De oorzaken van ongelijkheid	27

3.2.1 $r > g$	27
3.2.2 Verzorgingsstaat	28
3.2.3 Verschillende generaties	28
3.2.4 Verschillende preferenties	29
3.2.5 Erfenissen op lange termijn	29
3.2.6 Inkomensongelijkheid.....	32
3.2.7 Mobiliteit van kapitaal	32
3.2.8 Verschillen in rendement	33
3.3 De gevolgen van ongelijkheid	33
3.3.1 Economische gevolgen	33
3.3.1.1 Te weinig investeringen in menselijk kapitaal.....	33
3.3.1.2 Stimulering van ontwikkeling.....	34
3.3.2 Democratische/Politieke gevolgen.....	35
3.3.2.1 Concentratie van macht.....	35
3.3.3 Sociale/Maatschappelijke gevolgen.....	36
3.3.3.1 Patrimoniale samenleving	36
3.3.3.2 Splitsing van de samenleving.....	37
3.3.3.3 Verschillen in welzijn.....	38
3.4 Conclusie	40
H4 Het Nederlandse systeem	41
4.1 Inleiding.....	41
4.2 Het Nederlandse systeem anno 2019.....	41
4.2.1 Box 3 heffing	41
4.2.1.1 Algemeen	41
4.2.2 Schenk- en erfbelasting.....	42
4.2.2.1 Algemeen	42
4.2.2.2 Tarieven.....	42
4.2.2.3 Vrijstellingen erfbelasting	42
4.2.2.4 Vrijstellingen schenkbelasting	43
4.2.2.5 Bedrijfsopvolgingsregeling	43
4.2.3 Box 2.....	44
4.3 Gevolgen voor vermogensongelijkheid.....	45
4.3.1 Box 3.....	45
4.3.1.1 Forfaitaire rendement	45
4.3.1.2 Economische aspecten.....	45

4.3.1.3 Juridische aspecten	47
4.3.1.4 Rechtszaken.....	48
4.3.2 Schenk- en Erfbelasting	49
4.3.2.1 Maatschappelijk perspectief	49
4.3.2.2 Economisch perspectief.....	50
4.3.2.3 Nederlands perspectief	52
4.3.2.4 Voorgestelde aanpassingen	53
4.3.3 Box 2	54
4.3.3.1 Opbouw	54
4.3.3.2 Doorschuiffaciliteiten.....	54
4.3.3.3 Alternatieven	55
4.4 Conclusie	56
H5 Alternatieven	57
5.1 Inleiding.....	57
5.2 Piketty's voorstel	57
5.2.1 Wereldwijde vermogensbelasting.....	57
5.2.1.1 Algemeen	57
5.2.1.2 Landelijk niveau.....	58
5.2.1.3 Tarieven.....	58
5.2.1.4 Financiële transparantie.....	59
5.2.1.5 Redenen voorstel	60
5.2.2 Toetsing.....	61
5.2.2.1 Gevolgen voor vermogensongelijkheid	61
5.2.2.2 Realistisch	63
5.2.2.3 Rechtvaardigheid.....	64
5.2.2.4 Robuustheid.....	65
5.2.3 Internationaal perspectief	66
5.3 Vermogensmutatiebelasting	67
5.3.1 Vermogensaanwasbelasting of vermogenswinstbelasting	67
5.3.2 Combinatie van vermogensaanwasbelasting en vermogenswinstbelasting	68
5.3.3 Waardering.....	70
5.3.4 Tarieven	70
5.3.5 Heffingsvrije voet	71
5.3.6 Toetsing.....	72
5.3.6.1 Gevolgen voor vermogensongelijkheid	72

5.3.6.2 Realistisch	73
5.3.6.3 Rechtvaardigheid.....	75
5.3.6.4 Robuustheid.....	76
5.3.7 Internationaal perspectief.....	76
5.4 Conclusie	77
H6 Conclusie en samenvatting.....	78
6.1 Beantwoording onderzoeksvragen	78
6.2 Aanbeveling.....	81
Bronnenlijst	83

Afkortingen

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB	Centraal Planbureau
CRS	Common Reporting Standard
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
HR	Hoge Raad
NOB	Nederlandse Orde van Belastingadviseurs
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
Wet IB 2001	Wet inkomstenbelasting 2001
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

H1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Vermogensongelijkheid wordt wereldwijd steeds meer als een probleem gezien. Ook in Nederland wordt steeds meer onderzoek gedaan naar deze vorm van ongelijkheid en de (on)wenselijkheid daarvan. Uit deze onderzoeken blijkt dat de geconstateerde vermogensongelijkheid in Nederland zeer groot is, zowel in absolute zin als in vergelijking met andere landen. Zo zou enkel in de Verenigde Staten een grotere vermogensongelijkheid zijn gemeten, waardoor Nederland op de tweede plek komt te staan.¹

Met name Piketty heeft de discussie omtrent vermogensongelijkheid sterk aangewakkerd met het uitbrengen van zijn boek. In dat boek heeft hij het verloop van vermogensongelijkheid in verschillende landen over een langere tijd geanalyseerd. Hierbij is hij tot de conclusie gekomen dat deze ongelijkheid steeds verder toeneemt, waarbij hij verwacht dat deze trend zich ook in de toekomst zal voortzetten.²

Het is van belang om duidelijk voor ogen te hebben welke invloed het Nederlandse belastingstelsel heeft op vermogensongelijkheid. Het fiscale systeem heeft namelijk een grote invloed op de mate van vermogensongelijkheid in een land.³ Door middel van fiscale maatregelen kan er dus invloed worden uitgeoefend op deze vorm van ongelijkheid. In deze scriptie zal worden geanalyseerd welke invloed het Nederlandse systeem heeft en welke invloeden mogelijke alternatieve systemen kunnen hebben op vermogensongelijkheid.

1.2 Onderzoeksvragen en doelstelling

In deze scriptie wordt onderzocht in welke mate Nederland vermogensongelijkheid kent en welke gevolgen dit heeft voor de samenleving. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de rol die het fiscale systeem hierin speelt. De onderzoeksvraag die gedurende deze scriptie centraal zal staan, luidt dan ook:

Hoe ziet vermogensongelijkheid in Nederland eruit, en op welke manier kan de (toename in) vermogensongelijkheid met fiscale middelen worden tegengegaan?

Deze onderzoeksvraag zal worden beantwoord door middel van een aantal deelvragen. Deze deelvragen worden in de verschillende hoofdstukken van deze scriptie beantwoord en zijn als volgt geformuleerd:

- Hoe ziet vermogensongelijkheid eruit in Nederland? (H2)
- Wat zijn oorzaken en gevolgen van vermogensongelijkheid? (H3)
- Hoe is het Nederlandse systeem van belastingen over vermogen en vermogensinkomsten vormgegeven, en wat zijn de gevolgen daarvan voor vermogensongelijkheid? (H4)
- Welke alternatieve manieren van heffen over vermogen en vermogensinkomsten zijn er, en welk effect hebben deze heffingen op vermogensongelijkheid? (H5)

De uiteindelijke doelstelling van deze scriptie is om aan te geven waar het Nederlandse belastingstelsel kan worden veranderd om invloed uit te oefenen op vermogensongelijkheid. Er

¹ C. Balestra & R. Tonkin, 'Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database', *OECD Statistics Working Papers* 2018/01, p. 7.

² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.).

³ 'Capital in the Twenty-First Century', *Harvard University Press YouTube* 11 december 2013.

wordt gefocust op de wijze waarop vermogens worden belast in box 2 en box 3. Daarnaast wordt ook gekeken naar de wijze waarop vermogens worden belast op het moment dat deze overgaan van generatie op generatie, door middel van de schenk- en erfbelasting.

Voor alternatieve manieren van heffen wordt gekeken naar een vermogensbelasting en een vermogensmutatiebelasting. Beide heffingen worden uitgewerkt en vervolgens getoetst aan een aantal criteria. Allereerst wordt onderzocht wat een dergelijke heffing voor gevolgen zou hebben voor de bestaande vermogensongelijkheid in Nederland. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de theoretische gevolgen die een dergelijke heffing zou hebben en dit wordt kort ondersteund met cijfers. Vervolgens wordt er onderzocht of de invoering van een van de beide alternatieven als een reële mogelijkheid kan worden gezien, of uiteindelijk waarschijnlijk slechts theoretisch zal blijven. Ook worden de alternatieven getoetst aan het criterium of de heffing kan worden aangemerkt als rechtvaardig. Voor dit criterium wordt zowel gekeken naar de theoretische rechtvaardigheid van een bepaald systeem, als ook naar de wijze waarop vanuit de samenleving naar een dergelijke heffing zal worden gekeken. Daarbij wordt zowel aandacht besteed aan gelijkheid als mogelijke rechtsgronden voor een dergelijke heffing. Als laatste wordt getoetst in hoeverre de beide alternatieven robuust zijn. Hierbij wordt dus gekeken naar de mogelijkheden die belastingplichtigen zouden hebben om de heffingen te ontlopen.

1.3 Relevantie

Onderzoek naar vermogensongelijkheid en de invloed van belastingheffing daarop, is van belang omdat een dergelijke ongelijkheid verschillende ingrijpende gevolgen kan hebben voor een samenleving. Zo kan een grote mate van vermogensongelijkheid ervoor zorgen dat de politieke macht scheef verdeeld wordt en kunnen er grote maatschappelijke verschillen ontstaan tussen verschillende groepen in de samenleving. Het is daarom wenselijk om onderzoek te doen naar vermogensongelijkheid en daarbij zowel te kijken naar de oorzaken en gevolgen, als ook naar de verschillende maatregelen die kunnen worden genomen om deze ongelijkheid te beïnvloeden.

Vooraf de invloed van het fiscale systeem op vermogensongelijkheid zal in deze scriptie centraal staan. Vermogens van huishoudens worden in Nederland voor de inkomstenbelasting belast in de boxen 2 en 3. Daarnaast wordt er nog een belasting geheven als vermogen overgaat van generatie op generatie, door middel van de schenk- en erfbelasting. Ieder van deze drie systemen heeft zijn eigen bijzonderheden, waarbij het belangrijk is om te weten te komen wat de gevolgen hiervan zijn voor vermogensongelijkheid.

Ongelijkheid kan op zichzelf echter niet standaard worden aangemerkt als goed of slecht. De beoordeling is namelijk sterk afhankelijk van de politieke voorkeur van de beoordelaar. Deze scriptie dient dan ook niet als een betoog tegen vermogensongelijkheid. Een bepaalde mate van ongelijkheid kan juist als wenselijk worden ervaren omdat dit positieve effecten kan hebben op een economie. Zo kan dit bijvoorbeeld economische activiteiten aanwakken. Als vermogensongelijkheid echter grotere vormen aanneemt kunnen er gevolgen ontstaan die door een samenleving als onwenselijk kunnen ervaren. In deze scriptie worden daarom mogelijkheden onderzocht die de (toename in) vermogensongelijkheid tegen kunnen gaan, mocht dat gewenst zijn.

1.4 Methodologie

Dit onderzoek zal bestaan uit een uitgebreide literatuurstudie. Deze methode is gekozen omdat het op deze manier mogelijk is om zowel een uitgebreide beschrijving van alle besproken systemen, oorzaken en gevolgen te geven, als ook deze onderdelen van verschillende kanten te

belichten door verscheidene auteurs aan te halen. Op deze manier wordt een zo breed mogelijk beeld geschetst van de verschillende vormen van belastingheffing en de gevolgen daarvan.

1.5 Opbouw

Deze scriptie is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 schetst de mate van vermogensongelijkheid in Nederland, waarbij deze ongelijkheid ook internationaal wordt vergeleken. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van meerdere onderzoeken van verschillende instanties. Daarbij wordt ook onderzocht hoe de vermogens van de huishoudens uit de verschillende vermogensklassen zijn opgebouwd en wat daarbij de grootste verschillen zijn tussen de huishoudens met de grootste en de kleinste vermogens. In het daaropvolgende hoofdstuk 3 wordt gekeken wat verschillende oorzaken van vermogensongelijkheid kunnen zijn. Ook wordt daarbij onderzocht welke gevolgen vermogensongelijkheid kan hebben voor een samenleving. Er wordt aandacht besteed aan zowel economische, politieke en maatschappelijke gevolgen. Als de bestaande vermogensongelijkheid, samen met de mogelijke oorzaken en gevolgen duidelijk in beeld zijn, zal in hoofdstuk 4 aandacht worden besteed aan de wijze waarop het Nederlandse systeem van belastingheffing bijdraagt aan vermogensongelijkheid. Hierbij zal aandacht worden besteed aan de invloeden die zowel box 2 en 3 van de inkomstenbelasting, als de schenk- en erfbelasting hebben op vermogensongelijkheid. Vervolgens zal in hoofdstuk 5 onderzoek worden gedaan naar mogelijke alternatieve belastingen, waarbij ook voor deze heffingen wordt onderzocht welke gevolgen deze kunnen hebben voor vermogensongelijkheid. Ten slotte zal hoofdstuk 6 dienen als conclusie en samenvatting van het geheel, waarbij een aanbeveling zal worden gedaan voor de invoering van een belasting die het meest effectief zal zijn tegen vermogensongelijkheid.

H2 Beschrijving vermogensongelijkheid

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe groot vermogensongelijkheid is in Nederland, door een beeld te schetsen van de wijze waarop het vermogen is verdeeld. De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat luidt dan ook: *Hoe ziet vermogensongelijkheid eruit in Nederland?*

Om interpretatieverschillen te voorkomen wordt daarvoor eerst duidelijk gemaakt wat in deze scriptie wordt verstaan onder vermogen. Ook wordt getoond uit welke vermogensbestanddelen de hoogste en laagste vermogens voornamelijk bestaan en wat de grootste verschillen zijn tussen deze vermogens, zowel in omvang als in opbouw. De Nederlandse vermogensongelijkheid zal vervolgens worden vergeleken met die in andere landen, om zo een beeld te krijgen van hoe ongelijk het vermogen in Nederland is verdeeld ten opzichte van die andere landen. Ook wordt stilgestaan bij de belangrijkste aandachtspunten van de onderzoeken die zijn gedaan naar de mate van ongelijkheid. Ten slotte wordt nog een vergelijking gemaakt tussen vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid, waarbij de rechtvaardigheid van ongelijkheid wordt besproken.

2.2 Wat is vermogen?

2.2.1 Centrale definitie

Vermogen kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. In verschillende onderzoeken worden daarom verschillende definities van vermogen gebruikt. Dit kan de onderlinge vergelijking tussen landen moeilijker maken, omdat op deze manier zaken worden vergeleken die niet gelijk zijn aan elkaar. In deze scriptie zal voornamelijk gebruik worden gemaakt van de definitie van vermogen zoals die door het Centraal Bureau voor de Statistiek (hierna: CBS) wordt gebruikt, omdat de onderzoeken die worden gebruikt om vermogensongelijkheid in Nederland te beschrijven van deze organisatie afkomstig zijn. Deze definitie is vrij kort, volgens het CBS is vermogen ‘Het saldo van bezittingen en schulden’.⁴ Wat hier precies onder wordt verstaan, wordt duidelijk in de toelichting bij de definitie:

‘De bezittingen bestaan uit financiële bezittingen (banktegoeden en effecten), onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Enkele zaken zijn bij de berekening van het vermogen niet meegeteld door gebrek aan gegevens. Zo kan het tegoed dat is opgebouwd bij spaar- en levenhypotheek, niet aan de bezittingen toegevoegd worden. Ontbrekende vormen van bezit zijn verder contant geld, duurzame consumptiegoederen (met uitzondering van de eigen woning), juwelen en antiek.

Aanspraken op pensioen of lijfrente zijn ook als een vorm van vermogen te beschouwen. Omdat een huishouden niet vrijelijk kan beschikken over deze aanspraken zijn deze echter niet in de vermogensdefinitie opgenomen.’⁵

Voor deze definitie wordt vermogen op het niveau van huishoudens berekend. Wanneer in het vervolg van deze scriptie wordt verwezen naar vermogensongelijkheid, wordt daarmee, met uitzondering van de internationale vergelijking in dit hoofdstuk, verwezen naar deze definitie van vermogen.

⁴ ‘Begrippen’, CBS 2019, CBS.nl.

⁵ ‘Begrippen’, CBS 2019, CBS.nl.

2.2.2 Internationale vergelijkingen

2.2.2.1 Eigen definities

In dit hoofdstuk zal gebruik worden gemaakt van meerdere bronnen waarin onderzoek is gedaan naar vermogensongelijkheid in internationaal perspectief. Deze bronnen zijn afkomstig van verschillende instanties, die vaak een eigen definitie van vermogen hebben. Hoewel deze definities grotendeels overeenkomen, kunnen er toch kleine verschillen bestaan. Om de internationale vergelijking te maken zal er dus gebruik worden gemaakt van de definities van diezelfde onderzoeken. Dit zorgt ervoor dat de vergelijking zo zuiver mogelijk blijft. Deze onderzoeken worden los van elkaar behandeld, waardoor de definities niet door elkaar heen zullen lopen.

2.2.2.2 Definitie OESO

Zo wordt er voor de internationale vergelijkingen in dit hoofdstuk onder andere gebruikgemaakt van onderzoek van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (hierna: OESO). Deze organisatie kent zijn eigen definitie van vermogen. Deze definitie is als volgt geformuleerd: ‘Wealth, or net worth, is the value of all the assets owned by a household less the value of all its liabilities at a particular point in time.’⁶

Ook voor deze definitie geldt dus dat vermogen wordt bepaald op het niveau van huishoudens. Om deze definitie te begrijpen, is het belangrijk om te weten wat onder bezittingen (assets) en schulden (liabilities) wordt verstaan. De OESO gebruikt de volgende definities: ‘an asset is a store of value representing a benefit, or series of benefits, accruing to the economic owner by holding or using the entity over a period of time; while a liability is established when one unit (the debtor) is obliged, under specific circumstances, to provide a payment or series of payments to another unit (the creditor).’⁷

Om te worden aangemerkt als bezittingen is het verder van belang dat de vermogensbestanddelen als eigendom kunnen worden aangemerkt en kunnen worden overgedragen aan andere personen. Ook moeten deze bezittingen door middel van vererving over kunnen gaan op een volgende generatie.⁸ Dit laatste is de reden dat ook hier bijvoorbeeld de opgebouwde pensioenvermogens niet worden meegerekend bij het bepalen van de hoogte van het vermogen.⁹ Hierover kan namelijk niet vrij worden beschikt en dit vermogen kan niet door middel van vererving overgaan op een volgende generatie. Bij overlijden verdwijnt ook het recht op het opgebouwde vermogen.

2.2.2.3 Definitie WID

Bij de internationale vergelijking zal ook gebruik worden gemaakt van onderzoek afkomstig van de World Inequality Database (hierna: WID). Deze organisatie definieert vermogen op de volgende manier: ‘We define personal wealth as the net wealth of the household sector, i.e. the sum of non-financial and financial assets owned by households, minus their financial liabilities (...).’¹⁰

⁶ OECD, *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*, Parijs: OECD Publishing 2013, p. 54.

⁷ OECD, *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*, Parijs: OECD Publishing 2013, p. 55.

⁸ OECD, *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*, Parijs: OECD Publishing 2013, p. 55.

⁹ G. Reuten, ‘De Nederlandse vermogensverdeling in internationaal perspectief. Een vergelijking met 26 andere OECD-landen’, *TPEdigitaal* 2018, afl. 12(2), p. 20-27.

¹⁰ F. Alvaredo e.a., ‘Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world’, *WID.world Working Paper Series* 2016/1, p. 38.

Om te begrijpen wat deze definitie precies inhoudt, is het van belang om te weten wat wordt verstaan onder zowel de financiële en niet-financiële activa als de financiële verplichtingen. De niet-financiële bezittingen worden onderverdeeld in onroerend goed en overige niet-financiële bezittingen, waaronder ook het ondernemingsvermogen wordt gerekend. Financiële bezittingen worden ingedeeld in drie categorieën. De eerste categorie bevat valuta, spaartegoeden, obligaties en leningen. De tweede categorie bestaat uit aandelen en aandelen van beleggingsfondsen. De derde, en laatste, categorie wordt opgebouwd met levensverzekeringen en pensioenfondsen.¹¹

2.2.2.4 Definitie Piketty

Ook Piketty maakt bij zijn onderzoek gebruik van een eigen definitie van vermogen. Hij gebruikt zelf vooral de term ‘kapitaal’, die hij acht synoniem te zijn met vermogen. In zijn boek gebruikt hij beide termen dan ook door elkaar heen. Dit kapitaal wordt gedefinieerd als ‘de som van niet-financiële activa (...) en financiële activa (...), verminderd met de financiële verplichtingen (...)’.¹²

Om onderdeel uit te maken van dit kapitaal is het van belang dat het bestanddeel verhandelbaar is op een markt. Daarnaast moet er met de bezittingen een inkomen kunnen worden gegenereerd.¹³ Om die reden kiest ook Piketty ervoor om publieke pensioenrechten niet mee te nemen bij het bepalen van de grootte van het vermogen, deze rechten zijn immers niet op een markt verhandelbaar.¹⁴ Rechten in andere pensioenfondsen, die dus niet publiek zijn, worden wel als onderdeel van het vermogen gezien. Ook goederen die niet duurzaam zijn, worden niet tot de bezittingen gerekend. De bezittingen die onderdeel uitmaken van het vermogen, worden gewaardeerd tegen de marktwaarde. Het vermogen wordt door Piketty dus gedefinieerd als de marktwaarde van alle bezittingen op een bepaald moment, die potentieel op een markt kunnen worden geruild, verminderd met de financiële verplichtingen.¹⁵

2.3 Vermogensongelijkheid in Nederland

2.3.1 Maatstaven

De mate van vermogensongelijkheid kan met verschillende maatstaven worden weergegeven. Er is niet één indicator die altijd wordt gebruikt om de mate van vermogensongelijkheid aan te tonen. Voor bepaalde onderdelen van vermogensongelijkheid zijn verschillende indicatoren gewenst om een duidelijk beeld te schetsen.¹⁶ Voor een algemeen beeld van vermogensongelijkheid geeft de Gini-coëfficiënt veel informatie. Deze coëfficiënt geeft een beeld van een samenleving als geheel en wordt vaak ook internationaal gebruikt, wat een vergelijking tussen verschillende landen makkelijker maakt. Om binnen een samenleving een duidelijker beeld te krijgen van de verdeling van het vermogen tussen de verschillende lagen van de samenleving, kan beter worden overgegaan op welk aandeel een bepaalde groep heeft in het totale vermogen. De samenleving wordt daarbij ingedeeld in groepen van 10% van de totale samenleving.¹⁷ Voor de indeling van deze groepen worden de huishoudens geordend op

¹¹ F. Alvaredo e.a., ‘Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world’, *WID.world WORKING PAPER SERIES* 2016/1, p. 40.

¹² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 64.

¹³ L. Berlage, ‘Piketty’s “kapitaal” in een kritische notendop’, *LES* 2016/161, p. 3.

¹⁴ L. Berlage, ‘Piketty’s “kapitaal” in een kritische notendop’, *LES* 2016/161, p. 4.

¹⁵ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 64.

¹⁶ CPB, *Indicatoren vermogensongelijkheid*, Den Haag: Centraal Planbureau 2018.

¹⁷ CPB, *Indicatoren vermogensongelijkheid*, Den Haag: Centraal Planbureau 2018, p. 1.

basis van de hoogte van het vermogen, waarbij de laagste vermogens tot de eerste 10% behoren en de hoogste vermogens tot de laatste 10%.

De Gini-coëfficiënt is een getal tussen de 0 en 1, waarbij de waarde van de coëfficiënt de mate van ongelijkheid aangeeft.¹⁸ Er bestaat zowel een Gini-coëfficiënt voor vermogensongelijkheid als inkomensongelijkheid. Als de coëfficiënt een waarde van 0 aanneemt, geeft dit aan dat in de onderzochte groep sprake is van volledige gelijkheid. Voor vermogens zou dat betekenen dat iedereen in de onderzochte samenleving over exact hetzelfde vermogen beschikt. Hoe verder de Gini naar de 1 nadert, hoe ongelijker de verdeling is die daarbij hoort. Als de Gini de waarde 1 heeft, betekent dit dat al het vermogen in handen is van één enkel individu. Voor deze scriptie geldt dat als een enkel huishouden. De rest van de onderzochte groep bezit dan helemaal geen vermogen. Een coëfficiënt met een waarde van 1 staat dus voor volledige ongelijkheid in een samenleving.

2.3.2 Verdeling in decielen

Als alle Nederlandse huishoudens worden ingedeeld van laagste vermogens naar hoogste vermogens, kan een duidelijk beeld worden geschetst van de verdeling van de vermogens in Nederland. De huishoudens kunnen dan in groepen van 10% worden ingedeeld, waarbij iedere groep uit ongeveer 769.000 huishoudens bestaat.¹⁹ Dit is uitgewerkt in tabel 1, waarbij dit grafisch verder wordt uitgewerkt in grafiek 1.

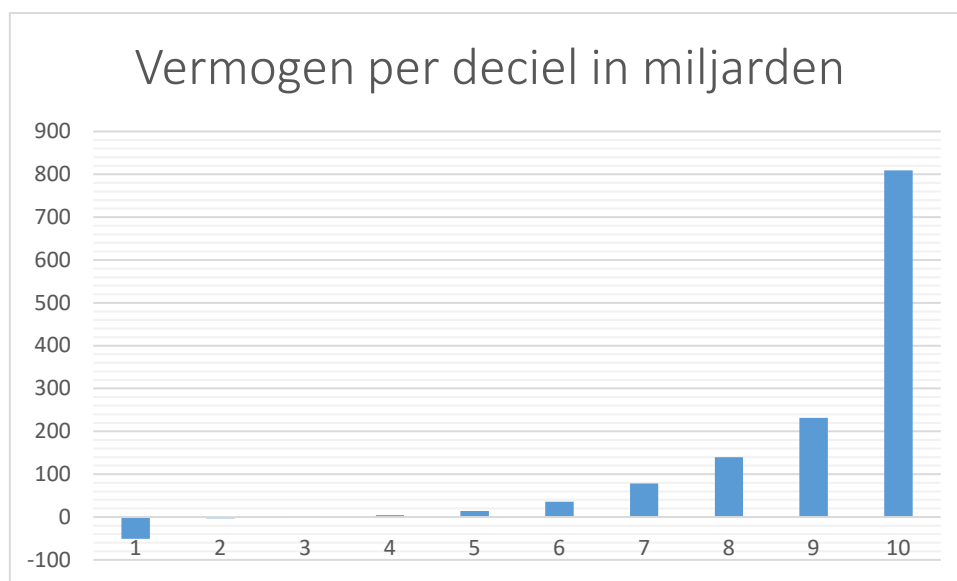
Decielen	Vermogen per deciel in miljarden euro's	Gemiddeld vermogen per huishouden in duizenden euro's
1	-50.7	-65.9
2	-3	-3.9
3	0.7	0.9
4	4.1	5.4
5	13.8	18
6	35.5	46.2
7	78.7	102.3
8	139.8	181.8
9	231.5	301
10	809	1051.8

Tabel 1. Het totale vermogen van de verschillende decielen in miljarden euro's, samen met het gemiddelde vermogen van een huishouden in het deciel in duizenden euro's

(Bron: CBS Statline 2019)

¹⁸ M. Kremer, R. Went & M. Bovens, 'Economische ongelijkheid in Nederland', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijkheid is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 15.

¹⁹ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', CBS Statline 19 februari 2019, Opendata.cbs.nl.

Grafiek 1. Het totale vermogen van de huishoudens uit de verschillende decielen, uitgedrukt in miljarden euro's
(Bron: CBS Statline 2019)

Als de huishoudens worden ingedeeld in deze tien decielen, valt meteen één belangrijk punt op. Dat is namelijk dat de vermogens van de huishoudens uit de eerste twee decielen negatief zijn. Dat hoeft echter niet te zeggen dat deze huishoudens geen eigendommen hebben. Een negatief vermogen kan ook worden veroorzaakt doordat een huishouden meer schulden dan bezittingen heeft, waardoor per saldo een negatief vermogen resteert. In totaal hebben deze huishoudens een negatief vermogen van bijna 54 miljard euro. Dit negatieve vermogen is zo groot dat het ervoor zorgt dat de huishoudens uit de eerste zes decielen samen slechts over 0,03% van het totale vermogen beschikken. Dit komt neer op ongeveer 400 miljoen euro.²⁰

De huishoudens met de laagste vermogens hebben dus een negatief vermogen. Voor de huishoudens uit het eerste deciel geldt dat zij gemiddeld een negatief vermogen hebben van 65.900 euro. Het gemiddelde vermogen van de huishoudens uit het tiende deciel ligt aanzienlijk hoger: voor hen bedraagt dat een positief saldo van 1.051.800 euro. Het verschil tussen huishoudens uit beide groepen bedraagt dus gemiddeld 1.117.700 euro.

De huishoudens uit het tiende deciel bezitten samen 64% van het totale vermogen in Nederland. Dit komt overeen met 809 miljard euro. Gezien het geringe vermogen van de laagste decielen, komt het overige vermogen dus bijna volledig van de huishoudens die tot het zevende tot en met negende deciel behoren. Deze groep huishoudens beschikt over een totaal vermogen van 450 miljard euro. Gemiddeld bezit een huishouden uit deze categorie een vermogen van ongeveer 195.000 euro.

Ook tussen de huishoudens die tot de hoogste decielen behoren bestaan nog aanzienlijke verschillen. Waar de huishoudens uit het tiende deciel, zoals gezegd, beschikken over een gemiddeld vermogen van ruim een miljoen euro, is het gemiddelde vermogen van het deciel daaronder beduidend kleiner. Die groep beschikt namelijk per huishouden gemiddeld over een

²⁰ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', CBS Statline 19 februari 2019, Opendata.cbs.nl.

vermogen van 301.000 euro. Tussen deze twee hoogste decielen zit dus een verschil van ruim 700.000 euro, wat de grootste sprong is tussen alle decielen.²¹

Als een huishouden een laag vermogen heeft, wil dat niet direct zeggen dat het huishouden ook een laag inkomen heeft. Er hoeft geen verband te zijn tussen beide zaken.²² De huishoudens die tot het hoogste deciel behoren voor de vermogensverdeling, zullen vaak dus niet tot de top van de inkomensverdeling behoren. Een huishouden kan een laag inkomen hebben en toch over een groot vermogen kunnen beschikken.

2.3.3 Gini-coëfficiënt

Zoals gezegd, kan vermogensongelijkheid ook in kaart worden gebracht aan de hand van bepaalde maatstaven, waarbij voor dit onderzoek gebruik zal worden gemaakt van de eerder beschreven Gini-coëfficiënt. De meest recente coëfficiënten zijn die waarbij gebruik wordt gemaakt van de gegevens van het CBS over 2017. Met behulp van deze gegevens wordt met betrekking tot de vermogensverdeling een Gini-coëfficiënt van 0,79 voor Nederland geconstateerd.²³ Vergeleken met de inkomensverdeling is hier een duidelijk verschil zichtbaar. Voor de inkomensongelijkheid geldt voor Nederland namelijk een Gini-coëfficiënt van 0,29.²⁴ Voor de vermogensongelijkheid betekent dit een lichte afname ten opzichte van de voorgaande jaren. In die periode steeg de coëfficiënt namelijk tot 0,81.²⁵

Ook binnen Nederland bestaan er verschillen in de mate van vermogensongelijkheid. Zo zijn er grote verschillen tussen de grote steden en kleinere gemeenten. De ongelijkheid in de grote steden is daarbij aanzienlijk groter dan in de rest van het land. Dit is duidelijk te zien in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag, waar de Gini-coëfficiënten respectievelijk 0,89, 0,87 en 0,85 bedragen.²⁶ Dat de ongelijkheid in de grote steden groter is dan in de rest van het land, is onder andere te verklaren door de vele studenten die in steden wonen, die nog jong zijn en hun vermogen nog moeten vergaren. Ook wonen er in de steden relatief veel migranten van buiten Europa, die in de regel over weinig vermogen beschikken.²⁷

²¹ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', *CBS Statline* 19 februari 2019, [Opendata.cbs.nl](https://opendata.cbs.nl).

²² B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 81.

²³ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 12.

²⁴ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 12.

²⁵ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 13.

²⁶ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 13.

²⁷ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 13.

Gemeenten met de grootste vermogensongelijkheid	Gini-coëfficiënt	Gemeenten met de laagste vermogensongelijkheid	Gini-coëfficiënt
Rotterdam	0,89	Staphorst	0,61
Amsterdam	0,87	Hilvarenbeek	0,61
Blaricum	0,87	Oirschot	0,62
Laren	0,87	Bergeijk	0,62
Schiedam	0,87	Sint Anthonis/ Ameland/Dalfsen/Edam- Volendam	0,63

Tabel 2. De Nederlandse gemeenten met de grootste en kleinste Gini-coëfficiënten
(Bron: CBS Statline 2019)

De gemeenten met de meest gelijke verdelingen worden gekenmerkt door een klein aantal inwoners en een gemiddeld relatief hoog vermogen per huishouden. In deze gemeenten wonen vaak relatief veel ouderen, die gedurende hun leven hun vermogen hebben opgebouwd. Belangrijk daarbij is ook dat zij een groot deel van hun hypotheekschuld hebben afgelost, voor veel jongere huishoudens is dit een zeer grote schuld die hun vermogen sterk vermindert. Voor deze gemeenten kan de Gini-coëfficiënt zelfs dalen tot 0,61, wat aanzienlijk verschilt van de coëfficiënt voor Nederland als geheel van 0,79.²⁸

2.3.4 Verandering over tijd

Over de laatste jaren is dus een lichte daling in vermogensongelijkheid in Nederland zichtbaar.²⁹ Deze afname in ongelijkheid is te zien vanaf 2015 en heeft eigenlijk maar één belangrijke oorzaak. De afname is namelijk het gevolg van de toename in de huizenprijzen van de afgelopen jaren.³⁰ De huizenmarkt is in de laatste jaren weer aangetrokken, waardoor de huizenprijzen in die periode zijn gestegen. Dit houdt in dat de huishoudens die over een koopwoning beschikken hun vermogen hebben zien toenemen. Dit geldt zowel voor de huishoudens met zeer grote vermogens, als voor de huishoudens met kleine vermogens. Voor deze kleine vermogens maken de woningen echter relatief een groter deel uit van het vermogen vergeleken met de grote vermogens.³¹ Deze kleinere vermogens hebben daarom relatief gezien meer geprofiteerd van de stijgende huizenprijzen, waardoor een lichte daling in vermogensongelijkheid zichtbaar is. De invloed van de veranderende huizenprijzen op de vermogens van huishoudens is zo groot, omdat bijna 60% van de huishoudens over een eigen woning beschikt.³² Van de tien huishoudens wordt dus van bijna zes huishoudens de vermogenspositie direct beïnvloed door veranderingen in de huizenprijzen. Dat wil echter niet zeggen dat de vermogensongelijkheid nu veel minder groot is dan daarvoor. De ongelijkheid is, ook vergeleken met andere landen, nog steeds zeer aanzienlijk in Nederland. Dit komt in paragraaf 2.5 nog verder ter sprake. Daarnaast wil een (tijdelijke) opleving van de woningmarkt niet zeggen dat dit voor altijd door zal blijven zetten. Als uiteindelijk de woningmarkt weer inzakt, waardoor de prijzen van onroerend goed weer zullen dalen, zullen de kleinere

²⁸ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 14.

²⁹ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 13.

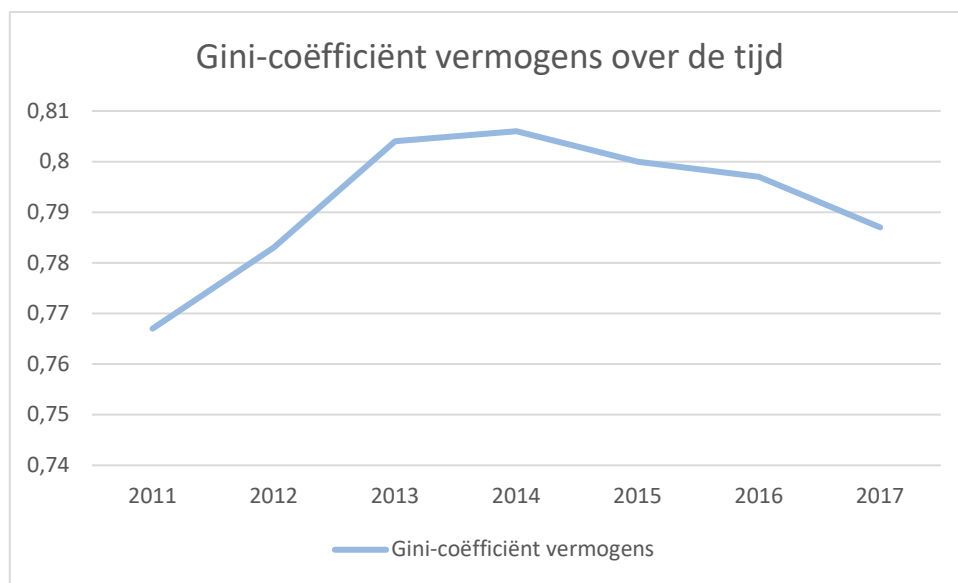
³⁰ M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 14.

³¹ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', CBS Statline 19 februari 2019, Opendata.cbs.nl.

³² M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019, p. 13.

vermogens weer relatief harder dalen dan de grotere vermogens, waardoor de ongelijkheid weer toe zal nemen. In de periode tussen 2008 en 2012 is het gemiddelde vermogen van huishoudens gehalveerd, wat ook vooral te verklaren was door een verandering, in dit geval een daling, van de huizenprijzen in die periode.³³ De kleinere vermogens werden hier toen ook harder door getroffen dan de grotere vermogens.³⁴

De lichte daling in vermogensongelijkheid kan ook met behulp van cijfers worden aangetoond. Waar de huishoudens uit het tiende deciel in 2017 beschikken over 64% van het totale vermogen, was dat in 2015 nog 67,1%.³⁵ Deze afname is het grootste verschil van alle decielen, waarbij de vermogens uit de hoogste decielen licht zijn gedaald en de vermogens uit de laagste decielen licht zijn gestegen.

Grafiek 2. De verandering van de Gini-coëfficiënt in de jaren 2011 tot en met 2017
(Bron: CBS Statline 2019)

In grafiek 2 is deze verandering over de tijd ook zichtbaar gemaakt aan de hand van de Gini-coëfficiënt. Hierin is duidelijk te zien dat deze tot 2014 steeds groter werd, waarna in de latere jaren een daling zichtbaar is.

2.4 Waar bestaat het vermogen uit?

De vermogens van de huishoudens uit de verschillende vermogensklassen bestaan uit verschillende bestanddelen. Deze verschillen tussen de huishoudens uit het eerste en het tiende deciel laten duidelijk zien dat beide groepen hun vermogen met verschillende activa opbouwen. Daarnaast wordt er een overzicht gegeven van de opbouw van de totale bezittingen en schulden in Nederland. Voor deze vergelijking wordt apart gekeken naar bezittingen en schulden, en dus niet naar het netto vermogen. De vergelijking wordt zo duidelijker, omdat de huishoudens uit de groep met de laagste vermogens niet over een positief vermogen beschikken.

³³ CBS, *Welvaart in Nederland 2016. Inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2016.

³⁴ CBS, *Welvaart in Nederland 2016. Inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2016, p. 3.

³⁵ G. Reuten, 'De Nederlandse vermogensverdeling in internationaal perspectief. Een vergelijking met 26 andere OECD-landen', *TPEdigitaal* 2018, afl. 12(2), p. 2.

Voor de huishoudens uit het tiende deciel geldt dat gemiddeld 34,4% van hun bezittingen bestaat uit hun eigen woning. Voor de huishoudens uit het eerste deciel geldt dat hun woning 84,4% uitmaakt van hun gehele bezittingen. Voor de armste huishoudens is hun woning dan ook ruimschoots hun grootste vermogensbestanddeel. Verder bestaan de bezittingen van de meest vermogende huishoudens voor een relatief groter deel uit financiële bezittingen. Waar van de huishoudens uit het eerste deciel slechts 7,6% van hun totale bezittingen daaruit bestaat, is dat voor huishoudens uit het tiende deciel ongeveer 26%. Een groot verschil tussen de twee groepen is ook te zien bij het aanmerkelijk belang. Voor de armste groep geldt hier dat de gemiddelde waarde van het aanmerkelijk belang per huishouden ongeveer 1% van de totale bezittingen bedraagt. Voor de rijkste groep ligt dat percentage een stuk hoger, daar bestaan de bezittingen namelijk voor gemiddeld 19,1% uit aanmerkelijk belang.³⁶

Ook is er een duidelijk verschil zichtbaar tussen de schulden van huishoudens uit beide groepen. Waar de schulden bij de armste groep voor ongeveer 83% bestaan uit hypotheekschulden voor de eigen woning, maakt dat voor de rijkste huishoudens 62,7% van de totale schulden.³⁷ De studieschulden zijn ook relatief groter voor de armste huishoudens, wat een bevestiging is van het feit dat de rijkste huishoudens veelal uit ouderen bestaan. De volledige opbouw van de bezittingen en schulden in de verschillende decielen is opgenomen in tabel 3.

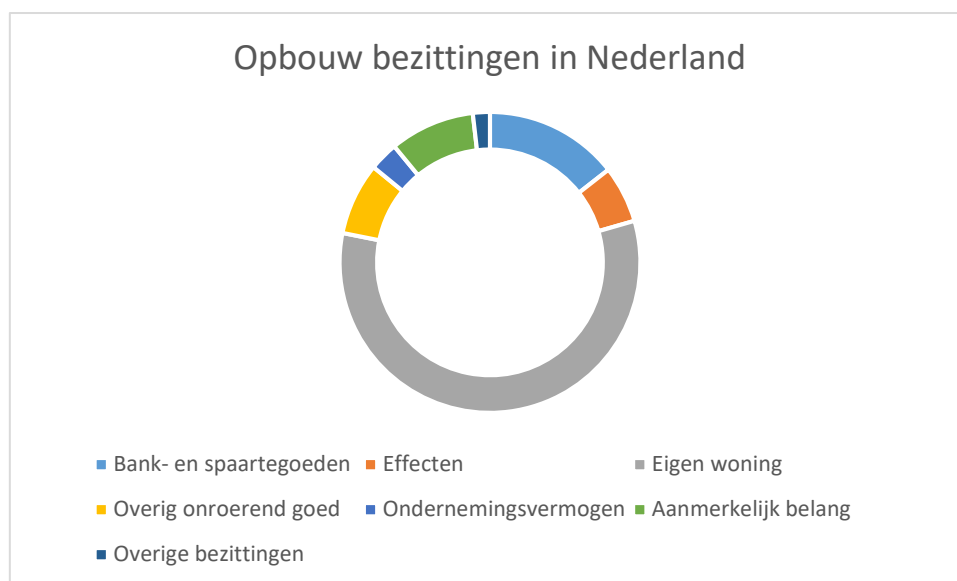
³⁶ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', *CBS Statline* 19 februari 2019, [Opendata.cbs.nl](https://opendata.cbs.nl).

³⁷ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', *CBS Statline* 19 februari 2019, [Opendata.cbs.nl](https://opendata.cbs.nl).

Vermogens- bestanddelen	1e 10%	2e 10%	3e 10%	4e 10%	5e 10%	6e 10%	7e 10%	8e 10%	9e 10%	10e 10%
Vermogen	-50,7	-3	0,7	4,1	13,8	35,5	78,7	139,8	231,5	809
1 Bezittingen	125,4	36	7,3	29,1	68,5	130,7	190,1	232,6	312,1	950,9
1.1 Financiële bezittingen	9,5	3,1	1,3	5,3	13,2	22,7	29,8	36,8	59,1	247
1.1.1 Bank- en spaartegoeden	7,7	2,9	1,2	5,1	12,6	21,2	26,9	32,8	50,6	139,6
1.1.2 Effecten	1,8	0,3	0	0,2	0,6	1,5	2,8	4,1	8,6	107,4
1.2 Onroerend goed	116,3	32,7	6	23,6	54,5	105,6	155,7	188,9	239,3	438,6
1.2.1 Eigen woning	105,8	32,1	5,9	23,2	53,5	103	149,8	178,5	220,2	327,5
1.2.2 Onroerend goed, overig	10,5	0,6	0,1	0,4	1	2,6	5,9	10,4	19,1	111,1
1.3 Ondernemingsvermogen	-2,5	0	0	0,2	0,5	1,5	2,6	3,5	6,1	53,2
1.4 Aanmerkelijk belang	1,2	0,1	0	0,1	0,2	0,4	1	1,8	4,2	181,4
1.5 Overige bezittingen	0,9	0,1	0	0	0,1	0,4	1	1,6	3,4	30,7
2 Schulden	176,1	39	6,6	25	54,7	95,1	111,4	92,7	80,6	141,9
2.1 Hypotheekschuld eigen woning	146,2	34,7	6,2	23,8	52,5	91,5	106,1	86,6	71,6	89
2.2 Studieschulden	8,6	2,3	0,2	0,6	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5	0,4
2.3 Schulden, overig	21,3	1,9	0,2	0,7	1,4	2,8	4,6	5,6	8,5	52,5

Tabel 3. De opbouw van het totale vermogen van de huishoudens uit de verschillende decielen, in miljarden euro's
(Bron: CBS Statline 2019)

Als wordt gekeken naar de opbouw van de bezittingen van de gehele Nederlandse samenleving, maakt de eigen woning ruim het grootste deel uit van deze bezittingen. Ongeveer 57,6% van het vermogen is hier namelijk uit opgebouwd. De bank- en spaartegoeden vormen daarna het grootste vermogensbestanddeel, met ongeveer 14,4%. Het aanmerkelijk belang, het overig onroerend goed, de effecten, het ondernemingsvermogen en de overige bezittingen vormen stuk voor stuk minder dan 10% van de totale bezittingen, waarbij het percentage in de genoemde volgorde afneemt. De kleinste waarde wordt vertegenwoordigd door de overige bezittingen, deze zijn ongeveer 1,8% van de totale bezittingen. Dit is uitgewerkt in grafiek 4.

Grafiek 3. De opbouw van de totale bezittingen van alle Nederlandse huishoudens
(Bron: CBS Statline 2019)

2.5 Vergelijking in internationaal perspectief

2.5.1 Onderzoek OESO

Bovenstaande gegevens over de verdeling van de vermogens en de Gini-coëfficiënt geven een beeld van hoe de vermogens over de Nederlandse huishoudens zijn verdeeld, maar dat is nog niet genoeg om een volledig beeld te krijgen van vermogensongelijkheid. Om te bepalen hoe het in Nederland staat met vermogensongelijkheid is het namelijk ook belangrijk om een vergelijking te maken met de ongelijkheid in andere landen. Op deze manier wordt pas echt duidelijk hoe groot de vermogensongelijkheid in Nederland is.

Ook internationaal is onderzoek gedaan naar vermogensongelijkheid. Uit deze onderzoeken blijkt dat de vermogensverdeling in Nederland ten opzichte van andere landen relatief scheef is. Uit onderzoek dat is gedaan naar 28 landen die zijn aangesloten bij de OESO, waar Nederland ook toe behoort, blijkt dat de huishoudens uit het tiende deciel gemiddeld over 52% van het totale vermogen beschikken. Voor Nederland gold toen volgens datzelfde onderzoek een percentage van 68,3%, waaruit blijkt dat Nederland dus boven het gemiddelde zit. Sterker nog, van alle onderzochte landen staat Nederland op de tweede plaats wat betreft de mate van vermogensongelijkheid. Enkel in de Verenigde Staten is het vermogen nog ongelijker verdeeld.³⁸

Wat Nederland, samen met Denemarken, ook opvallend maakt, is het grote deel van de huishoudens dat een negatief vermogen heeft. Voor de huishoudens uit de eerste vier decielen geldt dat in Denemarken zelfs nog meer dan in Nederland. In Denemarken beschikt die groep over -8,6% van het totale vermogen en in Nederland gaat het om -6,9% van het totale landelijke vermogen.³⁹ In vergelijking met Denemarken is Nederland echter weer ongelijker aan de top van de vermogensverdeling, waardoor Nederland op de tweede plek eindigt en Denemarken als derde op de lijst komt te staan.

³⁸ C. Balestra & R. Tonkin, 'Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database', *OECD Statistics Working Papers* 2018/01, p. 7.

³⁹ C. Balestra & R. Tonkin, 'Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database', *OECD Statistics Working Papers* 2018/01, p. 15.

Het verschil met de Verenigde Staten, waar de vermogensongelijkheid het grootst is van alle onderzochte landen, is echter nog duidelijk zichtbaar. Op basis van het onderzoek bezit de 10% rijkste huishoudens in de Verenigde Staten namelijk 79,5% van het totale vermogen, wat duidelijk hoger is dan de 68,3% van de Nederlandse huishoudens. Bij verdere inspectie van deze rijkste huishoudens worden de verschillen nog groter. De rijkste 1% huishoudens zou in Nederland over 27,8% van het totale vermogen beschikken, waar een percentage van 42,5% in de Verenigde Staten tegenover staat. Hoewel Nederland op de tweede plaats staat van alle 28 onderzochte landen, is het verschil met de eerste plaats dus nog duidelijk zichtbaar.⁴⁰ De lijst met alle landen is opgenomen in tabel 4, waarbij de landen zijn geordend van meest ongelijk naar meest gelijk, op basis van het aandeel van de top 10% in het totale vermogen.

Land	10%	1%
Korea	-	-
Verenigde Staten	79.5	42.5
Nederland	68.3	27.8
Denemarken	64	23.6
Litouwen	63.4	21.4
Duitsland	59.8	23.7
Chili	57.7	17.4
Estland	55.7	21.2
Oostenrijk	55.6	25.5
Ierland	53.8	14.2
Nieuw-Zeeland	52.9	-
Verenigd Koninkrijk	52.5	20.5
Portugal	52.1	14.4
Noorwegen	51.5	20.1
Canada	51.1	16.7
Frankrijk	50.6	18.6
Luxemburg	48.7	18.8
Slovenië	48.6	23
Hongarije	48.5	17.2
Australië	46.5	15
Spanje	45.6	16.3
Finland	45.2	13.3
Italië	42.8	11.7
België	42.5	12.1
Griekenland	42.4	9.2
Polen	41.8	11.7
Japan	41	10.8
Slowakije	34.3	9.3

*Tabel 4. Het procentuele aandeel van de top 10% en top 1% in het totale vermogen van de landen die zijn aangesloten bij de OESO. De percentages zijn afkomstig uit het jaar 2015, of het laatst beschikbare jaar
(Bron: OECD Wealth Distribution Database 2018)*

⁴⁰ C. Balestra & R. Tonkin, 'Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database', *OECD Statistics Working Papers* 2018/01, p. 15.

2.5.2 Onderzoek World Inequality Lab

De ongelijkheid van vermogens neemt over de hele wereld toe. Wereldwijd bezit de rijkste 1%, op basis van de meest recente gegevens, 33% van het totale vermogen in de wereld. De armste helft van de bevolking bezit minder dan 2% van het totale vermogen. Ook de groep daarboven bezit niet veel vermogen, want de armste 75% bezit ongeveer 10% van het totale vermogen in de wereld.⁴¹

Het aandeel van de rijkste groepen is wereldwijd in de laatste dertig jaar ook sterk toegenomen. Als wordt gekeken naar Europa, de Verenigde Staten en China is deze toename duidelijk zichtbaar. Het aandeel van de rijkste 1% is in die periode namelijk met gemiddeld 3,5% per jaar toegenomen. De allerhoogste vermogens zijn zelfs nog sneller gegroeid, het vermogen van de 0,1% rijksten nam met 4,4% per jaar toe en het aandeel van de rijkste 0,01% zelfs met 5,6%.⁴² Ter vergelijking: de gemiddelde groei lag in die periode op 2,8% per jaar. Dit betekent dat de rijkste 1%, 0,1% en 0,01% respectievelijk 37,1%, 21,6% en 12,4% van de totale vermogensgroei ontvingen. De overige 62,9% ging naar de onderste 99%.⁴³ Volgens berekeningen van Oxfam heeft dit ervoor gezorgd dat in 2018 de rijkste 26 personen op de aarde over evenveel vermogen beschikten als de gehele armste helft van de wereldbevolking.⁴⁴

Op basis van de zichtbare trends die zich voordoen in deze ongelijkheid is het te verwachten dat, indien deze zich zullen voortzetten, wereldwijd de 0,1% rijkste huishoudens in 2050 meer vermogen zullen bezitten dan de totale globale middenklasse bij elkaar.⁴⁵ Het vermogen van de rijkste 1% huishoudens zal dan naar verwachting iedere vijf jaar met één procentpunt toenemen.⁴⁶

2.5.3 Onderzoek Piketty

Misschien wel het bekendste internationale onderzoek dat ooit is gedaan naar vermogensongelijkheid, is dat van Piketty. Hij heeft aan de hand van historische gegevens de veranderingen in vermogensongelijkheid over de tijd bestudeerd voor verschillende landen. Hij gaat daarbij zelfs terug tot data die afkomstig is uit de achttiende eeuw.⁴⁷ Daarbij lag de focus vooral op de Verenigde Staten, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk en Japan.⁴⁸ Uit zijn onderzoek bleek dat in alle onderzochte landen de rijkste 10% altijd veruit het grootste deel van het vermogen in handen had, terwijl de onderste helft over vrijwel niets beschikte.⁴⁹ De ongelijkheid, die hij koppelde aan het aandeel van de top 10% in het totale vermogen, is in de periode van de wereldoorlogen afgenomen, waarna sinds de jaren tachtig weer een stijging zichtbaar is.⁵⁰ Wat hij ook ontdekte, is dat tussen de hoogste en laagste groepen een groep zit

⁴¹ F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018, p. 200.

⁴² F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018, p. 201.

⁴³ F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018, p. 203.

⁴⁴ Oxfam, *Public good or private wealth?*, Oxford: Oxfam GB 2019, p. 12.

⁴⁵ F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018, p. 17.

⁴⁶ F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018, p. 202.

⁴⁷ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 41.

⁴⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 42.

⁴⁹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 396.

⁵⁰ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 33.

waarvan het vermogen relatief sterk stijgt. Deze middenklasse beschikt over duidelijk meer vermogen dan de laagste helft van de bevolking.⁵¹

Historisch gezien, constateert Piketty, is vermogensongelijkheid wereldwijd toegenomen in de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw. Dit blijkt uit de gegevens van meerdere landen die door Piketty zijn onderzocht. In deze tijd nam de ongelijkheid toe tot een historisch zeer hoog niveau. In 1910 bezat de rijkste 10% bijna 90% van het vermogen in Europa. Bijna 65% van het vermogen was in handen van de rijkste 1%. Ook in de Verenigde Staten bereikte vermogensongelijkheid op dat moment een hoogtepunt, al was het in mindere mate dan in Europa. In de Verenigde Staten was iets meer dan 80% van het vermogen in handen van de rijkste 10%, waarbij zo'n 45% aan de top 1% toebehoorde.⁵² In de opvolgende periode van wereldoorlogen veranderde deze vermogensverdeling sterk.⁵³ De rijkste huishoudens konden relatief gezien over een steeds kleiner deel van het vermogen beschikken. Deze afname in vermogensongelijkheid zette door tot ongeveer 1970. De Europese top 10% kon op dat moment nog beschikken over 60% van het vermogen, de top 10% uit de Verenigde Staten bezat toen zo'n 65% van het totale vermogen.⁵⁴ Sinds dit keerpunt laten de gegevens die Piketty heeft gebruikt weer een stijging in vermogensongelijkheid zien, die zich ook in de eenentwintigste eeuw voortzet.

Een van de belangrijkste conclusies die Piketty in zijn boek trekt, is dat gedurende de geschiedenis, op de lange termijn, de groeivoet van de vermogens altijd groter is geweest dan de groeivoet van de economie. Dit gegeven gebruikt hij om te verklaren dat vermogensongelijkheid in de afgelopen jaren flink is toegenomen. Naast dat hij dit concludeert vanuit het verleden, verwacht hij dat dit in de toekomst ook nog het geval zal zijn. Het effect hiervan wordt versterkt door het feit dat hij opmerkt dat de totale privévermogens sterk zijn toegenomen sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw. Niet alleen is het vermogen dus scheef verdeeld, maar het is ook in grootte toegenomen. Deze toename geeft ook het belang aan van een studie naar ongelijkheid, omdat vermogen een steeds grotere rol gaat spelen in de samenleving. Deze stijging is namelijk niet alleen absoluut, maar ook relatief ten opzichte van het nationaal inkomen en het vermogen van de overheid.⁵⁵

2.6 Belangrijke aandachtspunten

Op de onderzoeken naar vermogensongelijkheid zijn echter ook een aantal zaken aan te merken. Zo is bijvoorbeeld, zoals uit bovenstaande blijkt, de positie van de woningmarkt van grote invloed op de vermogens van huishoudens en dus ook op de verdeling van die vermogens. Met name in de onderzoeken van het CBS over Nederland komt dit duidelijk naar voren. Omdat de woning voor veel huishoudens het grootste vermogensbestanddeel is dat zij bezitten, heeft een prijsverandering daarvan grote invloed op de hoogte van het vermogen. De ongelijkheid verandert daarom als het ware zonder dat de huishoudens daar zelf invloed op hebben. Aangezien de woningmarkt altijd verandert, betekent dat dus ook dat vermogensongelijkheid continu aan verandering onderhevig is.

⁵¹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 396.

⁵² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 411.

⁵³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 395-411.

⁵⁴ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 411.

⁵⁵ L. Berlage, 'Piketty's "kapitaal" in een kritische notendop', *LES* 2016/161.

Ook wordt er bij het bepalen van de hoogte van het vermogen niet altijd rekening gehouden met collectieve vermogensbestanddelen.⁵⁶ Collectief opgebouwde pensioenen worden daarom vaak niet meegerekend, terwijl dat opgebouwde pensioen een grote waarde kan vertegenwoordigen.⁵⁷ Hiervoor zijn verschillende redenen. Een van die redenen is onder andere dat het collectieve vermogen niet individueel beschikbaar is, waardoor er simpelweg geen data over het pensioenvermogen per individu voorhanden is.⁵⁸ Daarnaast kan men niet vrij beschikken over het opgebouwde pensioenvermogen. Het wordt in delen uitgekeerd en kan niet worden overgegeven aan een volgende generatie. Vooral werknemers bouwen hun pensioen collectief op. Deze werknemers beschikken in de regel ook over kleinere vermogens. De huishoudens met de grote vermogens bouwen vaker zelf pensioen op, waardoor door hen opgebouwd pensioen mogelijk wel wordt meegenomen bij het bepalen van de hoogte van het vermogen. Zij kunnen dan namelijk wel vrij beschikken over het vermogen en kunnen dit door middel van een erfenis overgeven aan een volgende generatie.⁵⁹ Het is dus duidelijk waarom het opgebouwde pensioenvermogen niet wordt meegenomen bij het bepalen van het vermogen, maar hierdoor kan wel een vertekend beeld ontstaan van de vermogensongelijkheid. Hoewel niet op elk moment vrij kan worden beschikt over het vermogen, bestaat er wel een recht op dit vermogen. Het niet meenemen van de pensioenaanspraken maakt het in sommige gevallen ook moeilijker om een vergelijking te maken met andere landen. Er zijn namelijk landen waar de pensioenen niet, of in mindere mate, collectief zijn geregeld, waardoor het voor de inwoners van die landen belangrijker is dat zij zelf geld sparen voor hun pensioen. Dit gespaarde geld wordt wel meegenomen bij het bepalen van de hoogte van het vermogen. Op deze manier kan de vergelijking tussen verschillende landen worden vertekend.

Ook moet rekening worden gehouden met het feit dat niet alle vermogensbestanddelen zichtbaar zijn en daarom niet zijn meegenomen in de onderzoeken. Zo is bijvoorbeeld geen informatie beschikbaar over het contante geld of andere waardevolle spullen waarover huishoudens beschikken. Dit is vooral het geval bij de vermogens uit de meest vermogende groepen, die veel vermogen kunnen bevatten in de vorm van auto's of sieraden. Deze groepen kunnen ook vermogen in het buitenland hebben ondergebracht, met als doel dat het op die manier niet zichtbaar is voor anderen. Op basis hiervan is het dus mogelijk dat de rijkste huishoudens eigenlijk over meer vermogen beschikken dan blijkt uit de onderzoeken.⁶⁰ Gezien de fiscale ontwikkelingen van de afgelopen jaren, zal het buitenlandse vermogen echter een steeds minder groot probleem worden. Vanwege het feit dat er tussen landen steeds meer informatie wordt uitgewisseld, wordt het verborgen houden van vermogen steeds moeilijker.

Daarnaast moet er ook zorgvuldig worden omgegaan met welke vermogens met elkaar worden vergeleken. Een deel van de vermogensongelijkheid kan namelijk ook simpelweg worden verklaard door verschillende keuzes van individuen. Personen met hetzelfde inkomen kunnen zeer verschillend gedrag vertonen met betrekking tot sparen, wat zal leiden tot vermogensongelijkheid. Deze ongelijkheid is echter slechts het gevolg van hoe een persoon met

⁵⁶ CPB, *Indicatoren vermogensongelijkheid*, Den Haag: Centraal Planbureau 2018, p. 2.

⁵⁷ K. Caminada, K. Goudswaard & M. Knoef, 'Vermogen in Nederland gelijk verdeeld sinds eind negentiende eeuw', *Me Judice* 27 juni 2014, p. 1.

⁵⁸ CPB, *Indicatoren vermogensongelijkheid*, Den Haag: Centraal Planbureau 2018, p. 2.

⁵⁹ T. Kooiman & A. Lejour, *Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006-2013*, Den Haag: Centraal Planbureau 2016, p. 3.

⁶⁰ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 82.

zijn geld omgaat, waardoor men moet oppassen om ongelijkheid meteen als onwenselijk te bestempelen.⁶¹ Ook zijn er verschillen tussen huishoudens die te verklaren zijn door de verschillende leeftijden die de betreffende personen hebben. Het kan worden verwacht dat ouderen langere tijd inkomen hebben kunnen vergaren en daarmee een hoger vermogen hebben kunnen opbouwen dan starters op de arbeidsmarkt. Op dat moment ontstaat ongelijkheid, terwijl deze er niet was geweest als de betreffende personen dezelfde leeftijd hadden gehad.⁶² Om deze redenen moet er dus zorgvuldig worden omgegaan met de gegevens en moeten er niet te snel conclusies worden getrokken met betrekking tot vermogensongelijkheid.

2.7 Vergelijking vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid

2.7.1 Inkomensongelijkheid

Er is een groot verschil tussen vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid in Nederland. De vermogensongelijkheid is namelijk veel groter dan de inkomensongelijkheid. Dat is niet uniek voor Nederland: Piketty zag hetzelfde in de landen die hij onderzocht.⁶³ Ook uit ander onderzoek dat is gedaan naar vermogensongelijkheid blijkt dat dit over het algemeen het geval is.⁶⁴

Voor het begrip inkomensongelijkheid dat wordt gebruikt, bestaat het inkomen eigenlijk uit twee verschillende onderdelen. Ten eerste is er het inkomen dat wordt verkregen uit arbeid. Dit is het salaris dat men krijgt voor het werk dat zij verricht. Dit inkomen is in de regel redelijk gelijk verdeeld. Grotere verschillen zijn er in het andere deel van het inkomen; het inkomen uit vermogen. Dit inkomen is in de regel minder gelijk verdeeld dan het deel dat uit arbeid wordt verkregen. Het totale inkomen is zowel het arbeidsinkomen als het inkomen uit vermogen bij elkaar opgeteld, waarbij de mate van ongelijkheid dus als het ware een gemiddelde van de inkomensverdelingen van de twee soorten inkomen wordt. Het totale inkomen is ongelijker verdeeld dan het arbeidsinkomen, maar minder ongelijk dan het inkomen dat wordt verkregen uit vermogen.

2.7.2 Gerechtvaardigd?

Om een oordeel te vellen over een bepaalde mate van ongelijkheid gaat het echter niet alleen om de grootte van deze ongelijkheid. Dit hoeft zelfs helemaal geen rol te spelen. Het belangrijkste is namelijk dat er wordt onderzocht of de ongelijkheid te rechtvaardigen is.⁶⁵ Dit is afgeleid uit het eerste artikel van de Verklaring van de rechten van de mens en de burger uit 1789, waar ook Piketty zijn boek mee begint.⁶⁶ Het deel van het artikel waar dit op gebaseerd is, luidt: ‘Maatschappelijke verschillen kunnen slechts op het algemeen welzijn gebaseerd worden.’⁶⁷ Juist daar kan het verschil tussen vermogensongelijkheid en inkomensongelijkheid gevoelig liggen. Een bepaalde mate van ongelijkheid in salarissen zal namelijk niemand vreemd vinden. Iedereen begrijpt dat banen waar lange studies voor zijn vereist, of waarbij een grote mate van verantwoordelijkheid komt kijken, ook een hoger salaris met zich meebrengen. Er kan gezegd worden dat het hoge salaris een gevolg is van het harde werk dat daarvoor is gedaan

⁶¹ ‘Het interpreteren van cijfers over vermogensongelijkheid behoeft nuance’, CBS 16 juni 2014, CBS.nl.

⁶² ‘Het interpreteren van cijfers over vermogensongelijkheid behoeft nuance’, CBS 16 juni 2014, CBS.nl.

⁶³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 291.

⁶⁴ C. Balestra & R. Tonkin, ‘Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database’, *OECD Statistics Working Papers* 2018/01, p. 4.

⁶⁵ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 313.

⁶⁶ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 9.

⁶⁷ Artikel 1 Verklaring van de rechten van de mens en de burger 1789.

of wordt geleverd. Bij vermogens ligt dat echter anders. Men kan over een zeer groot vermogen beschikken, zonder daar zelf ooit iets voor gedaan te hebben. Verder is het belangrijk om te vermelden dat ongelijkheid op zichzelf niet kan worden aangemerkt als goed of slecht. Het is namelijk ook afhankelijk van ieders politieke voorkeur. De ene persoon kan een grote mate van ongelijkheid wenselijk vinden, terwijl een ander meer voelt voor zoveel mogelijk gelijkheid. Er kan dus niet worden gezegd dat er een optimale mate van ongelijkheid is, want dat blijft altijd subjectief.

2.8 Conclusie

In dit beschrijvende hoofdstuk is, aan de hand van verschillende cijfers, een beeld geschetst van hoe de vermogens in Nederland over de huishoudens zijn verdeeld en hoe dit zich verhoudt tot de verdelingen in andere landen. Hierbij werd zowel gebruikgemaakt van de Gini-coëfficiënt als het deel van het totale vermogen dat bepaalde groepen van de samenleving bezitten. Daarbij is ook stilgestaan bij de verschillende bestanddelen waaruit het vermogen van die groepen bestaat. Wat hierbij opvalt, is dat Nederland een van de grootste vermogensongelijkheden kent van alle onderzochte landen, met een Gini-coëfficiënt van 0,79. Hierbij moeten echter enkele kanttekeningen worden geplaatst, zoals bijvoorbeeld dat bij het bepalen van de Nederlandse ongelijkheid het opgebouwde pensioenvermogen niet wordt meegenomen. Daarnaast is de Nederlandse vermogensongelijkheid sterk afhankelijk van veranderingen in de woningmarkt. Ook is gebleken dat vermogensongelijkheid in zowel Nederland als in de andere landen altijd groter is dan inkomensongelijkheid. Het antwoord op de deelvraag die in dit hoofdstuk centraal stond, *Hoe ziet vermogensongelijkheid eruit in Nederland?*, is dus dat de verdeling van de vermogens zeer scheef is. Dat geldt zowel in absolute zin, als in relatieve zin vergeleken met andere landen.

H3 Oorzaken en gevolgen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van oorzaken van vermogensongelijkheid die in de literatuur worden aangedragen. De onderzoeksvraag die in dit hoofdstuk centraal zal staan, luidt: *Wat zijn oorzaken en gevolgen van vermogensongelijkheid?*

Allereerst wordt er stilgestaan bij de eventuele gevolgen die vermogensongelijkheid kan hebben voor een samenleving, waarbij zowel wordt gekeken naar de positieve als de negatieve gevolgen. Ook wordt kort aandacht besteed aan in hoeverre ongelijkheid eigenlijk wenselijk is voor een samenleving.

3.2 De oorzaken van ongelijkheid

In een scriptie over vermogensongelijkheid is het belangrijk om niet alleen stil te staan bij de ongelijkheid zelf, maar ook aandacht te besteden aan de factoren die deze ongelijkheid veroorzaken. De precieze oorzaak van ongelijkheid is lastig te achterhalen, maar in de literatuur is onderzoek gedaan naar een aantal factoren die invloed hebben op vermogensongelijkheid. Deze oorzaken zullen in het eerste deel van dit hoofdstuk worden behandeld. De fiscale oorzaken zullen in hoofdstuk 4 aan bod komen.

3.2.1 $r > g$

De eerste oorzaak van vermogensongelijkheid die in dit hoofdstuk zal worden behandeld, is de belangrijkste oorzaak die Piketty in zijn boek heeft geconstateerd.⁶⁸ Hij vindt het zelfs zo belangrijk dat hij zegt dat deze kleine formule als het ware een logische samenvatting is van het gehele boek.⁶⁹ Deze formule houdt in dat het rendement dat uit vermogen wordt verkregen, aangeduid met de letter r , groter is dan de groeivoet van de economie, aangeduid met de letter g .⁷⁰ Deze formule is geen wetmatigheid, maar is geconstateerd op basis van de historische feiten.⁷¹ Op het moment dat deze formule stand houdt, wil dat zeggen dat de vermogens van de vermogenden sneller toenemen dan de inkomens en de productie. De vermogenden worden dus sneller rijker dan de rest van de bevolking bij kan houden. De inkomsten uit het vermogen stijgen sneller dan de inkomsten uit arbeid, waardoor de vermogensongelijkheid toeneemt.⁷² Als het verschil tussen het rendement op het vermogen en de groeivoet van de economie groot genoeg is, kunnen vermogenseigenaren een deel van hun vermogensinkomsten consumeren en er relatief gezien alsnog op vooruit gaan ten opzichte van de rest van de samenleving, zonder daar zelf iets voor te hoeven doen.

Deze formule, die een samenvatting inhoudt van het volledige boek van ongeveer 690 pagina's, is verrassend simpel. Baker noemde de formule zelfs bijna te simpel om te begrijpen voor economen.⁷³ Naast dat door Piketty is waargenomen dat het rendement op vermogen in ontwikkelde landen groter is dan de groeivoet van de economie, verwacht hij ook dat dit zo zal blijven en daarom zal leiden tot een grotere ongelijkheid.

⁶⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 412.

⁶⁹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 40.

⁷⁰ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 412.

⁷¹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 415.

⁷² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 413.

⁷³ D. Baker, 'Economic Policy in a Post-Piketty World', *Truthout* 21 april 2014, truthout.org.

Daarbij is het belangrijk om te vermelden, zoals Piketty bijvoorbeeld in zijn TED-speech duidelijk benadrukt, dat dit niet de enige reden is waarom er ongelijkheid is en waarom deze toe is genomen over de tijd.⁷⁴ Hoewel dit dus kan worden aangemerkt als een zeer belangrijke oorzaak, zijn er ook nog andere factoren die een duidelijke invloed hebben (gehad) op de ontwikkeling van vermogensongelijkheid.

3.2.2 Verzorgingsstaat

Op het eerste gezicht lijkt het logisch dat een verzorgingsstaat zou zorgen voor een afname in de ongelijkheid, omdat deze de huishoudens onderaan de inkomens- en vermogensverdeling in de samenleving zou helpen. Volgens Van Bavel, in zijn bijdrage aan het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (hierna: WRR) *Hoe ongelijk is Nederland?*, zorgt een verzorgingsstaat in de praktijk echter juist voor een grotere vermogensongelijkheid. Het vangnet dat wordt gecreëerd door een verzorgingsstaat zorgt er namelijk voor dat het voor huishoudens niet meer noodzakelijk is om zelf een bepaald vermogen als buffer op te bouwen. Bij verlies van inkomsten is het in veel gevallen mogelijk om bijvoorbeeld een uitkering te krijgen, waardoor er geen spaargeld achter de hand hoeft te worden gehouden. Ook het stelsel zoals het in Nederland is geregeld met betrekking tot de AOW zorgt er volgens Van Bavel voor dat huishoudens zelf in mindere mate genoodzaakt zijn om te sparen voor hun eigen pensioen.⁷⁵ Hij stelt dat veel huishoudens daarom meer van hun inkomen zullen consumeren, minder sparen dan anders het geval zou zijn geweest en daardoor dus over een lager vermogen beschikken. Het verschil met de huishoudens die er wel voor kiezen om te sparen, bijvoorbeeld omdat zij een hoger inkomen hebben of al een groot vermogen bezitten, zal daarom groter worden, waardoor de ongelijkheid toe zal nemen.

Voor Nederland geldt dat de verzorgingsstaat vanaf 1980 is afgebouwd. In principe zouden Nederlanders daarom eerder geneigd moeten zijn om zelf te sparen om bepaalde schokken op te vangen. Opvallend genoeg is echter uit onderzoek gebleken dat dit voor Nederlandse huishoudens niet het geval is.⁷⁶ Hoewel het vangnet dus als het ware kleiner is geworden, ondernemen huishoudens niet de acties die hen daarbij meer zekerheid zouden geven. Het afbouwen van de verzorgingsstaat heeft dus niet tot een afname in vermogensongelijkheid geleid.

3.2.3 Verschillende generaties

Een grote diversiteit in leeftijden in een samenleving kan de vermogensongelijkheid sterk doen toenemen. Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven zullen oudere huishoudens in de regel over meer vermogen beschikken dan jongere huishoudens, simpelweg om de reden dat de eerste groep meer tijd heeft gehad om hun vermogen op te bouwen. Bij het meten van ongelijkheid kan deze dan op een bepaald moment zeer groot lijken, terwijl deze ongelijkheid over de tijd vanzelf zal verdwijnen als de jongere huishoudens hun vermogen opbouwen. Dit is een bepaalde mate van ongelijkheid die niet te voorkomen is. Als de jongere generatie ouder wordt zal hun vermogen daarmee ook toenemen. Zij zullen dan over een groter vermogen beschikken dan de huishoudens die op dat moment weer jonger zijn. Hoewel verschillen in leeftijden op

⁷⁴ 'Thomas Piketty: New thoughts on capital in the twenty-first century', *TED YouTube* 6 oktober 2014.

⁷⁵ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 86.

⁷⁶ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 86.

een bepaald meetmoment dus daadwerkelijk voor ongelijkheid in een samenleving kunnen zorgen, zullen de verschillen in vermogen tussen de individuen in de meeste gevallen geen stand houden over de tijd. Er moet dus voor worden uitgekeken om de, later in dit hoofdstuk aan bod komende, gevolgen van ongelijkheid ook aan deze mate van ongelijkheid te koppelen.

3.2.4 Verschillende preferenties

Een andere oorzaak van vermogensongelijkheid, die onder andere door Jacobs wordt genoemd, is de verschillende manier waarop huishoudens hun inkomen besteden.⁷⁷ De redenering achter deze oorzaak ligt in dezelfde lijn als de eerdergenoemde verzorgingsstaat. Ieder individu maakt andere keuzes over wat hij met zijn inkomen wil doen. Waar de één ervoor kiest om al zijn inkomen direct te consumeren en dus niets te sparen, kan een ander er zeer verschillende preferenties op nahouden. Hierdoor zal altijd een bepaalde mate van ongelijkheid blijven bestaan. Deze ongelijkheid is dus het gevolg van het feit dat men vrij is om eigen keuzes te maken. Als een persoon over minder vermogen beschikt dan andere personen, en daar hinder van ondervindt, kan deze persoon er volgens deze theorie namelijk voor kiezen om minder van zijn inkomen te besteden en een groter deel te sparen. Dat brengt met zich mee dat de gevolgen die later in dit hoofdstuk aan bod zullen komen niet direct van toepassing zijn op de ongelijkheid als gevolg van de preferenties. Dit zal echter geen oplossing meer bieden als er grote verschillen in inkomsten zijn. Deze inkomensongelijkheid zal in onderdeel 3.2.6 aan bod komen.

Piketty stelt dat hoeveel een persoon spaart of consumeert, afhankelijk is van de tijdsvoorkeur van dat individu.⁷⁸ Deze tijdsvoorkeur bepaalt wanneer een individu zijn inkomen wil besteden en is voor iedereen verschillend. De geldende rentevoet is één van de factoren die invloed heeft op de tijdsvoorkeur.⁷⁹ Hoe hoger de rentevoet is, hoe groter de toekomstige consumptie kan zijn en dus hoe meer men geneigd is om inkomen te sparen. Een andere factor die invloed heeft op de tijdsvoorkeur van een individu, is de inflatie. Hoe hoger de inflatie is, hoe minder er in de toekomst kan worden gekocht met het opgebouwde spaargeld. Iedere persoon maakt zelf een afweging van deze zaken en bepaalt aan de hand daarvan welk deel van zijn inkomen hij direct wil consumeren en welk deel hij zal sparen voor toekomstige doeleinden.

3.2.5 Erfenissen op lange termijn

Volgens Piketty is vermogensongelijkheid voor een deel ook te verklaren door het overgaan van vermogen op volgende generaties door middel van vererving en het cumulatieve effect daarvan over de tijd.⁸⁰ Bij het verkrijgen van een erfenis die al generaties lang in de familie zit, heeft iedere opvolgende generatie profijt van al het rendement dat door de voorgaande generaties is verkregen. Het vermogen dat van generatie op generatie wordt doorgegeven is dan bij elke overgang groter, ervan uitgaande dat niet het volledige rendement op het vermogen, of een deel van het vermogen zelf, wordt gebruikt voor consumptie. Kinderen van vermogende ouders hebben op deze manier een voorsprong ten opzichte van de kinderen van minder vermogende ouders.

Naast dat het vermogen zelf in waarde toeneemt, heeft het verkrijgen van vermogen ook andere voordelen. Als door een persoon een bepaald vermogen wordt verkregen door middel van

⁷⁷ B. Jacobs, *De Prijs van Gelijkheid*, Amsterdam: Prometheus 2015, p. 223.

⁷⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 421.

⁷⁹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 422.

⁸⁰ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 445-508.

vererving, kan dat vermogen bijvoorbeeld worden aangewend om een woning te kopen. Diegene heeft dan het voordeel dat hij de woning in principe heeft gekregen, of in ieder geval de waarde daarvan in geld, waardoor hij geen huur zal hoeven betalen om voor onderdak te zorgen. Hierdoor kan deze persoon zelf meer vermogen gaan vergaren, omdat hij maandelijks minder geld uit zal hoeven geven aan zijn woonlasten. Op deze manier, door deze opstapeling van voordelen over de generaties, wordt het vermogen van families die over een groot vermogen kunnen beschikken steeds verder opgebouwd, terwijl de gezinnen met een kleiner vermogen dit voordeel niet hebben. Zo wordt het verschil tussen deze gezinnen dus steeds groter.

Ook Salverda komt tot de conclusie dat erfenissen een effect hebben op vermogensongelijkheid. Door het ontbreken van gegevens over Nederland, is het lastig om een duidelijk beeld te krijgen van dit effect, maar hij concludeert dat de erfenissen vermogensongelijkheid in ieder geval in stand houden.⁸¹ Het totale bedrag aan jaarlijkse erfenissen is ongeveer gelijk aan 1% van al het particuliere vermogen in Nederland. Dat lijkt in eerste instantie niet veel, maar uit onderzoek blijkt dat ongeveer 40% van alle particuliere vermogens zijn verkregen vanuit een erfenis.⁸² De invloed van erfenissen op de vermogensverdeling is dus aanzienlijk. De nalatenschappen bedragen in Nederland jaarlijks zo'n 14 à 15 miljard euro, waarbij een gemiddelde nalatenschap ongeveer 100.000 euro bedraagt.⁸³ De Beer stelt dat de verdeling van de erfenissen, net als de vermogensverdeling, zeer scheef is. Van alle verkregen erfenissen bedraagt ongeveer 5% meer dan 200.000 euro. Een gemiddelde erfenis uit deze categorie heeft een waarde van ruim 500.000 euro. Hoewel dit dus slechts 5% van de totale erfenissen zijn, vertegenwoordigen deze erfenissen 38% van het totale jaarlijkse nagelaten vermogen.⁸⁴

De precieze omvang van het effect dat erfenissen hebben op vermogensongelijkheid, is echter niet te geven. Dit is het gevolg van het gebrek aan cijfers en gegevens over deze erfenissen. Zo merkt De Beer bijvoorbeeld op dat er geen gegevens beschikbaar zijn over de verkrijgers van de erfenissen. Het is daardoor niet duidelijk of de erfenissen terechtkomen bij verkrijgers die zelf ook al over een groot vermogen beschikken, of juist bij verkrijgers die daarvoor slechts over een klein vermogen beschikken. De beschikbare gegevens maken het niet mogelijk om de vermogens van zowel de erflater, als de verkrijger te koppelen.⁸⁵ Het is echter wel belangrijk om deze koppeling te kunnen maken om het effect van de erfenissen op vermogensongelijkheid zichtbaar te maken. Als vermogens namelijk terechtkomen bij verkrijgers die over een klein vermogen beschikken, zorgt de erfenis juist voor een vermindering van vermogensongelijkheid. Als de vermogens echter terechtkomen bij verkrijgers die zelf al over een aanzienlijk vermogen beschikken, zal vermogensongelijkheid toenemen door deze overdracht van het vermogen. Daarentegen is het wel bekend dat erfenissen in de meeste gevallen worden nagelaten aan de partner en de kinderen. De Beer stelt daarom dat, in de regel, de vermogens veelal worden verkregen door personen die zich in dezelfde sociale klasse bevinden als de erflater. Als de erfenis wordt verkregen door de partner, zal dit, vanwege het feit dat het vermogen op het niveau van de huishoudens wordt berekend, geen invloed hebben op de vermogensverdeling.

⁸¹ P.T. de Beer e.a., *Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel*, Amsterdam: Van Gennep 2018, p. 11.

⁸² P.T. de Beer e.a., *Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel*, Amsterdam: Van Gennep 2018, p. 9.

⁸³ P.T. de Beer e.a., *Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel*, Amsterdam: Van Gennep 2018, p. 10.

⁸⁴ P.T. de Beer, 'Waarom de erfbelasting omhoog moet', *WFR* 2018/224.

⁸⁵ P.T. de Beer, 'Waarom de erfbelasting omhoog moet', *WFR* 2018/224.

Raes stelt dat het verkrijgen van een erfenis eigenlijk een dubbele bevoordeling is, waarbij hij dit zelfs bestempelt als immoreel.⁸⁶ Kinderen van vermogende ouders zouden namelijk ook voorafgaand aan de erfenis al voordelen hebben verkregen vanwege het grote vermogen waarover hun ouders beschikken. Ook volgens Boone hebben kinderen van vermogende ouders al voor het verkrijgen van de erfenis voordelen door het vermogen van de ouders, omdat het vermogen van hun ouders bijvoorbeeld kan helpen bij de hoge kosten van onderwijs.⁸⁷ Ook het netwerk van meer vermogende ouders kan hun kinderen helpen bij het vinden van een goede baan, wat hun carrière helpt. Het feit dat deze kinderen uiteindelijk ook nog een (aanzienlijk) bedrag erven, vindt Raes ronduit oneerlijk ten opzichte van kinderen van minder vermogende ouders.⁸⁸ Volgens deze zienswijze zouden erfenissen dus een duidelijke invloed hebben op vermogensongelijkheid, omdat de kinderen van vermogende ouders duidelijk worden bevoordeeld ten opzichte van kinderen van minder vermogende ouders.

Niet iedereen is het eens met de theorie dat de erfenissen op lange termijn zullen leiden tot een steeds groter vermogen bij een kleine groep. Mankiw brengt hier bijvoorbeeld tegenin dat de erfenis in veel gevallen zal worden verdeeld over meerdere kinderen.⁸⁹ Op termijn zal de erfenis, ervan uitgaande dat de erfgenamen niet enkel met personen uit dezelfde vermogensklassen trouwen, dan dus over steeds meer mensen verdeeld worden. Ervan uitgaande dat iedere erfgenaam twee kinderen krijgt, zal de erfenis bij overgang naar de tweede generatie over twee kinderen worden verdeeld. Deze (halve) erfenis zal dan weer door worden gegeven aan de volgende twee kinderen, waardoor het deel dat uit erfenis wordt ontvangen steeds kleiner zal worden. De totale erfenis kan dan wel toenemen, maar deze zal ook worden verdeeld over een grotere groep mensen. Dit, in combinatie met het feit dat een deel van het vermogen zal worden geconsumeerd en er erfbelasting betaald zal moeten worden, zorgt er volgens Mankiw voor dat het rendement op vermogen de groeivoet van de economie moet overtreffen in een mate die hoger is dan tot nu toe is waargenomen.⁹⁰ Uit onderzoek van Van Hezewijk blijkt dat families inderdaad gemiddeld ook niet langer dan drie generaties tot de absolute rijksten behoren, maar de vermogens blijven wel binnen de klasse van de meest vermogenden behoren.⁹¹ Mankiw heeft dus gelijk dat het niet zal leiden tot een langdurige plek aan de absolute top, maar een groot deel van de vermogensongelijkheid is alsnog te verklaren door afkomst.

Raes ziet dit echter anders dan Mankiw. Hij vindt namelijk dat ongelijkheid wel in stand wordt gehouden door erfenissen. Hij stelt dat mensen die een erfenis (zullen) krijgen, in veel gevallen trouwen met mensen in dezelfde situatie.⁹² Ook Latten stelt dat men meer geneigd is om een partner te zoeken die een vergelijkbaar opleidingsniveau heeft.⁹³ Veelal kiest men dus toch een partner uit dezelfde sociale klasse. Op deze manier krijgen beide partners een erfenis, waardoor zij een dubbel voordeel krijgen. Hoewel deze erfenis dus over meerdere broers of zussen verdeeld kan worden, worden gevolgen van deze verdeling kleiner als beide partners een erfenis

⁸⁶ C. Galle, 'Laat het kinderbijslagfonds erven', *Knack Extra* 2011, afl. 2 maart, p. 7.

⁸⁷ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 64.

⁸⁸ C. Galle, 'Laat het kinderbijslagfonds erven', *Knack Extra* 2011, afl. 2 maart, p. 7.

⁸⁹ N.G. Mankiw, 'Yes r>g. So what?', *AER* 2015, afl. 105(5), p. 43-47.

⁹⁰ N.G. Mankiw, 'Yes r>g. So what?', *AER* 2015, afl. 105(5), p. 43-47.

⁹¹ P.T. de Beer e.a., *Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel*, Amsterdam: Van Gennep 2018, p. 11.

⁹² C. Galle, 'Laat het kinderbijslagfonds erven', *Knack Extra* 2011, afl. 2 maart, p. 8.

⁹³ J.J. van Gilst, H. Nijboer & C.L.J. Caminada, 'De successiebelasting vanuit economisch perspectief', *WFR* 2008/1423.

verkrijgen. Voor de vermogensverdeling worden deze namelijk bij elkaar opgeteld, omdat deze op het niveau van huishoudens wordt berekend.

3.2.6 Inkomensongelijkheid

Dit is misschien wel de meest voor de hand liggende oorzaak van vermogensongelijkheid. Vermogens worden opgebouwd door middel van de inkomsten die worden verkregen en niet worden uitgegeven. Hoe meer inkomen een huishouden binnen krijgt, hoe meer vermogen dat huishouden dus op kan bouwen. De huishoudens met de hogere inkomens sparen meer en bouwen daarom meer en sneller kapitaal op dan de huishoudens met een lager inkomen.⁹⁴

In de literatuur wordt vaak aandacht besteed aan deze oorzaak van ongelijkheid. Uit onderzoek van Benhabib, Bisin en Luo blijkt dat inkomensongelijkheid een deel van de vermogensongelijkheid kan verklaren, maar niet de verdeling van de vermogens aan de top.⁹⁵ Dit is het gevolg van het feit dat de vermogensongelijkheid groter is dan de inkomensongelijkheid. Ook Hubmer, Krusell en Smith Jr concluderen dat de vermogensconcentratie aan de top is hoger dan de inkomensconcentratie aan de top, waardoor op basis van het gebruik van de inkomensverdeling een kleinere vermogensongelijkheid aan de top zou worden voorspeld dan daadwerkelijk wordt waargenomen.⁹⁶ Inkomensongelijkheid kan dus vooral vermogensongelijkheid tussen de huishoudens met de lagere en gemiddelde vermogens verklaren.

3.2.7 Mobiliteit van kapitaal

Van Bavel noemt ook het feit dat de internationale kapitaalmarkten steeds meer toegankelijk zijn geworden voor mensen die willen speculeren of hun vermogen in het buitenland willen investeren, als een oorzaak van vermogensongelijkheid.⁹⁷ Hierdoor is het voor vermogenden makkelijker geworden om een hoger rendement op hun vermogen te behalen. Als het economisch niet goed gaat in de markt waar zij zelf wonen, is het voor hen steeds makkelijker geworden om hun geld te investeren in markten waar het op dat moment beter mee gaat. Op die manier kan er een hoger rendement worden behaald op het vermogen en kan het risico breder worden gespreid.

Daarnaast was het, volgens Van Bavel, voor de zeer vermogenden ook makkelijker om hun vermogen in het buitenland, en daarmee buiten het zicht van de belastingdienst, te stallen.⁹⁸ Tegenwoordig wordt dit echter steeds moeilijker gemaakt doordat er steeds meer informatie wordt uitgewisseld tussen landen. Hierdoor wordt het laten ‘verdwijnen’ van vermogen steeds lastiger gemaakt. De combinatie van deze zaken maakt dat het voor de vermogenden makkelijker is geworden om een hoger rendement te behalen op hun vermogen, waarbij daar in

⁹⁴ B. Jacobs, ‘Piketty en belastingen op kapitaal’, in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

⁹⁵ J. Benhabib, A. Bisin & M. Luo, ‘Earnings Inequality and Other Determinants of Wealth Inequality’, *AER* 2017, afl. 107(5), p. 593-597.

⁹⁶ J. Hubmer, P. Krusell & A.A. Smith, Jr., ‘The Historical Evolution of the Wealth Distribution: A Quantitative-Theoretic Investigation’, *NBER Working Paper Series* 2016, afl. W23011, p. 11.

⁹⁷ B. van Bavel, ‘Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie’, in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 87.

⁹⁸ B. van Bavel, ‘Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie’, in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 87.

het verleden zelfs geen, of minder, belasting over hoofde te worden betaald.⁹⁹ Dit alles heeft, volgens Van Bavel, de vermogenden geholpen om hun vermogen verder uit te breiden en daarmee de bestaande vermogensongelijkheid te vergroten.

3.2.8 Verschillen in rendement

Een andere oorzaak van een toenemende vermogensongelijkheid is dat niet alle vermogens hetzelfde rendement kunnen behalen. Uit onderzoek van Fagereng, Guiso, Malacrino en Pistaferri blijkt dat grotere vermogens hogere rendementen kunnen behalen dan kleinere vermogens.¹⁰⁰ Huishoudens met grote vermogens kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om meer risico te nemen met hun beleggingen dan huishoudens met kleine vermogens. Voor deze laatste huishoudens zouden de gevolgen namelijk groter zijn als zij geld zouden verliezen op hun beleggingen. Daarnaast stelt Jacobs dat huishoudens met grotere vermogens vaak gebruik kunnen maken van meer informatie en schaalvoordelen om zo een hoger rendement te behalen op hun vermogen.¹⁰¹

Ook al zouden grote en kleine vermogens hetzelfde rendement kunnen behalen, dan nog zouden de grote vermogens er in absolute zin harder op vooruit gaan dan de kleinere vermogens. Als een huishouden met een vermogen van 1 miljoen euro namelijk een rendement haalt van bijvoorbeeld 3%, zou dat een waarde vertegenwoordigen van 30.000 euro. Voor een huishouden met een vermogen van 10.000 euro houdt eenzelfde rendement van 3% een vermogensstijging van slechts 300 euro in. Hoewel de percentages dus gelijk zijn, is het rendement in absolute zin veel groter voor de huishoudens met de grotere vermogens. De relatieve ongelijkheid wordt daardoor niet beïnvloed, maar de absolute verschillen tussen de huishoudens worden daardoor wel groter.

3.3 De gevolgen van ongelijkheid

Nu de oorzaken van ongelijkheid die in de literatuur naar voren zijn gekomen in het eerste deel van dit hoofdstuk zijn behandeld, is er al een duidelijker beeld geschetst over vermogensongelijkheid en hoe deze ontstaat of wordt vergroot. Daarnaast is het echter ook nuttig om te weten wat de gevolgen van deze ongelijkheid kunnen zijn. Ongelijkheid zelf hoeft namelijk geen probleem te zijn, maar de gevolgen kunnen wel als problematisch worden ervaren. Deze gevolgen kunnen zowel economisch, democratisch als sociaal van aard zijn.¹⁰² Daarom zal in het tweede deel van dit hoofdstuk aandacht worden besteed aan deze mogelijke gevolgen van vermogensongelijkheid.

3.3.1 Economische gevolgen

3.3.1.1 Te weinig investeringen in menselijk kapitaal

Onderinvestering in menselijk kapitaal komt ook terug in onderzoeken naar inkomensongelijkheid.¹⁰³ Uit deze onderzoeken blijkt dat een grote mate van ongelijkheid de economische groei kan remmen, omdat de huishoudens aan de onderkant van de inkomens- en

⁹⁹ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 87.

¹⁰⁰ A. Fagereng e.a., 'Heterogeneity and Persistence in Returns to Wealth', *NBER Working Paper Series* 2016, afl. W.22822.

¹⁰¹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁰² L.W.D. Wijtvielt, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

¹⁰³ F. Cingano, *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, Parijs: OECD Publishing 2014.

vermogensverdeling niet over voldoende middelen beschikken om te investeren in onderwijs. Kinderen uit deze huishoudens kunnen daarom mogelijk niet studeren, terwijl zij wel over de intellectuele capaciteiten beschikken. Doordat deze personen zich niet tot hun volledige capaciteit kunnen ontwikkelen, zou dat voor een remming van de economische groei zorgen.¹⁰⁴ Zowel de personen zelf, als ook de samenleving als geheel, kunnen dan namelijk niet profiteren van de positieve effecten die deze investeringen zouden hebben.¹⁰⁵ Naast dat dit voor inkomensongelijk geldt, kan ook hetzelfde worden beargumenteerd met betrekking tot vermogensongelijkheid.

In zijn bijdrage aan het eerdergenoemde WRR-rapport stelt Van Bavel dat ook het afbouwen van de in onderdeel 3.2.2 genoemde verzorgingsstaat kan leiden tot te weinig investeringen in menselijk kapitaal.¹⁰⁶ In een afgebouwde verzorgingsstaat zal men omscholing of bepaalde medische behandelingen eerder zelf moeten bekostigen. Het kan dan voorkomen dat ervoor wordt gekozen om daarom bijvoorbeeld niet een aanvullend diploma te behalen. De kosten hiervan zijn namelijk vaak te hoog om uit inkomen te kunnen betalen, waardoor het opgebouwde vermogen hiervoor moet worden aangesproken.¹⁰⁷ Dit zorgt voor problemen voor degenen die niet beschikken over vermogen, of waarvan het vermogen slechts zeer klein is. Deze huishoudens zullen niet in staat zijn om deze investeringen te doen.

3.3.1.2 Stimulering van ontwikkeling

Hoewel ongelijkheid tot een aantal onwenselijke situaties kan leiden, hoeft dat niet in alle gevallen zo te zijn. Wijtvliet stelt bijvoorbeeld dat een bepaalde mate van ongelijkheid namelijk ook wenselijk is, zo lang de ongelijkheid maar niet excessief wordt.¹⁰⁸ Ongelijkheid heeft namelijk niet enkel negatieve gevolgen. Een bepaalde mate van ongelijkheid kan, ook volgens Van Bavel, ook een positieve invloed hebben op een economie.¹⁰⁹ De in onderdeel 3.3.1.1 genoemde onder-investering geldt namelijk pas vanaf een bepaalde mate van ongelijkheid. Een kleinere mate van ongelijkheid stimuleert namelijk om te innoveren en wakkert economische activiteiten aan. Men is dan gedreven om eigen vermogen te vergaren en tot de hogere vermogensgroepen te gaan behoren. Zonder een bepaalde mate van ongelijkheid zou dit niet gebeuren. Hard werk zou dan niet beloond worden met een hoger inkomen en zou niet leiden tot een groter vermogen. Waar het omslagpunt ligt van overwegend positieve, naar overwegend negatieve gevolgen is echter niet te zeggen.

De mogelijkheid om door eigen toedoen meer inkomen, en daarmee een groter vermogen, te vergaren is, volgens een artikel van Van Ewijk, niet alleen wenselijk voor degene die vermogen vergaart door een uitvinding of door hard werken, maar ook voor de samenleving als geheel.

¹⁰⁴ F. Cingano, *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, Parijs: OECD Publishing 2014.

¹⁰⁵ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 90.

¹⁰⁶ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 90.

¹⁰⁷ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 90.

¹⁰⁸ L.W.D. Wijtvliet, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

¹⁰⁹ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 90.

De volledige samenleving kan profiteren van bepaalde innovaties en uitvindingen die worden gedaan, waardoor de welvaart van ieder in de samenleving wordt vergroot.¹¹⁰ Hij spreekt daarbij zowel over uitvindingen op het gebied van technologie, als vooruitgangen die worden geboekt op medisch vlak. Daarnaast zal een persoon die een hoog inkomen of groot vermogen heeft vanwege hard werk of nieuwe uitvindingen, ook bijdragen aan de samenleving in de vorm van een hogere belastingafdracht.

Ook de OESO bestempelt een bepaalde mate van ongelijkheid als wenselijk. In het rapport *Growing Unequal?* wordt bijvoorbeeld gesteld dat het inkomen van een persoon afhankelijk dient te zijn van hoe hard die persoon werkt.¹¹¹ Dit brengt met zich mee dat personen die harder werken een hoger inkomen krijgen dan personen die minder hard werken, wat volgens de OESO een wenselijke vorm van ongelijkheid is. Zonder deze ongelijkheid zou er namelijk geen reden meer zijn om harder te werken dan een ander, omdat daarmee geen voordelen meer kunnen worden behaald ten opzichte van die ander. Er is dan geen *incentive* meer om een grotere inspanning te verrichten dan anderen in een samenleving, waardoor iedereen het minimale zou uitvoeren. Innovaties zouden dan worden geremd, wat voor een remming van de gehele economie zou zorgen. Men zou zich dan als het ware in een communistische samenleving bevinden, waarin iedereen gelijk is, ongeacht zijn of haar inspanningen.

Deze zelfde redenering werkt ook de andere kant op. In een maatschappij waar volledige gelijkheid het uitgangspunt is, veronderstelt dit ook dat ieder individu min of meer een gelijke inspanning verricht. Kalshoven stelt bijvoorbeeld dat ongelijkheid er ook voor zorgt dat men ervoor kan kiezen om, in plaats van harder of meer te gaan werken, het juist rustiger aan te doen.¹¹² Het bestaan van ongelijkheid maakt het ook mogelijk om bijvoorbeeld drie of vier dagen in de week te gaan werken, waarbij de overige dagen worden besteed aan zaken waar misschien geen inkomsten mee worden verdiend, maar het individu wel in andere zin dingen oplevert.

Piketty noemt in zijn boek ook, daarbij verwijzend naar het werk van de schrijfster Jane Austen, dat in vroegere tijden ongelijkheid ook wel werd gezien als een ‘absolute voorwaarde voor beschaving’.¹¹³ Personen die over meer vermogen beschikten dan de rest van de bevolking hoefden zich namelijk niet dagelijks vele uren bezig te houden met werk, maar konden zich ontwikkelen op andere vlakken. Om bijvoorbeeld tot nieuwe inzichten te komen of nieuwe uitvindingen te kunnen doen die de samenleving verder zouden kunnen helpen, was het noodzakelijk dat deze personen daar tijd voor beschikbaar hadden. Vermogensongelijkheid werd daarom in die tijd gezien als iets dat niet alleen wenselijk, maar ook noodzakelijk was om de samenleving verder te kunnen helpen.¹¹⁴

3.3.2 Democratische/Politieke gevolgen

3.3.2.1 Concentratie van macht

Grote vermogens bij een klein aantal mensen kan ervoor zorgen dat de macht in een samenleving zeer scheef wordt verdeeld. Personen die over een groot vermogen beschikken,

¹¹⁰ J. van Ewijk, ‘Vermogensheffing van Piketty maakt ons allemaal armer’, *Het Financieele Dagblad* 29 november 2014, fd.nl.

¹¹¹ OECD, *Growing Unequal? Income Distribution in OECD Countries*, Parijs: OECD Publishing 2008, p. 16.

¹¹² F. Kalshoven, ‘Ongelijkheid is soms juist goed’, *De Volkskrant* 1 oktober 2016.

¹¹³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 491.

¹¹⁴ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 493.

kunnen in sommige gevallen namelijk invloed uitoefenen op bepaalde beleidskeuzes. Wilterdink stelt dat dit komt door de mate waarin men afhankelijk is van elkaar, wat hij interdependentie noemt.¹¹⁵ Op deze manier kunnen vermogenden, door middel van financiële steun aan bepaalde personen, bepaalde (politieke) beslissingen beïnvloeden.¹¹⁶ Dit is bijvoorbeeld te zien in het politieke systeem van de Verenigde Staten, waar de verkiezingskandidaten sterk afhankelijk zijn van de financiële steun van zeer vermogenden om te kunnen worden verkozen tot president. Gezien deze kandidaten dus sterk afhankelijk zijn van de vermogenden, bevinden deze vermogenden zich in een positie waarin ze bepaalde beslissingen kunnen beïnvloeden. Door één van de kandidaten met financiële middelen te steunen, kunnen vermogenden op deze manier een grote invloed uitoefenen op de politiek. Vanwege de vormgeving van het Nederlandse politieke stelsel zal dat in Nederland echter minder snel het geval zijn. Nederland kan echter wel de (wereldwijde) gevolgen ondervinden van keuzes die in de Verenigde Staten worden gemaakt.

Voor Nederland geldt volgens Van Bavel wel dat er een aantal zeer vermogenden zijn die een grote invloed uit kunnen oefenen op de media, vooral via de televisie.¹¹⁷ Op deze manier kunnen deze vermogenden, door middel van de media, in een bepaalde mate de mening van hun publiek vormen. Een groot vermogen zorgt op die manier voor een grote publieke invloed.¹¹⁸

Aan dit gevolg van vermogensongelijkheid kan moeilijk een waardeoordeel worden gehangen of dit een positief of negatief gevolg is. Dat is namelijk sterk afhankelijk van de politieke standpunten van de vermogende personen en de beoordelaar. Wel kunnen vraagtekens worden gezet bij de vraag of het wenselijk is dat deze macht bij de vermogenden komt te liggen, enkel omdat zij over een groot vermogen beschikken.

3.3.3 Sociale/Maatschappelijke gevolgen

3.3.3.1 Patrimoniale samenleving

Dit is een beeld dat vooral door Piketty vaak wordt aangehaald in zijn boek. Hij verwijst hiermee weer naar de romans van Jane Austen en Honoré de Balzac, waarin vaak centraal staat dat afkomst meer op kan leveren dan hard werken. Voor hem is dit juist een reden waarom er fiscale maatregelen moeten worden genomen tegen vermogensongelijkheid. Hij stelt dat als er niet wordt ingegrepen, de huidige samenleving steeds meer zal veranderen in een patrimoniale samenleving. Hij bedoelt daarmee dat de positie van een persoon in de samenleving vooral afhankelijk wordt van zijn afkomst en het vermogen van zijn ouders. Het belang van de eigen verdiensten neemt dan sterk af.

Grote verschillen in vermogens kunnen leiden tot grote verschillen in de kansen tussen kinderen van verschillende huishoudens. Afkomst wordt dan belangrijker dan de capaciteiten van een individu. Olsthoorn, Van Hulst, Wildeboer Schut en Goderis stellen in hun paper dat dit niet in

¹¹⁵ N. Wilterdink, *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850*, Amsterdam: Van Gennep Amsterdam 2015, p. 15.

¹¹⁶ N. Wilterdink, *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850*, Amsterdam: Van Gennep Amsterdam 2015, p. 27.

¹¹⁷ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 91.

¹¹⁸ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 92.

lijn is met het ideaal van een meritocratische samenleving.¹¹⁹ In zo'n ideale samenleving is de positie van een persoon in deze samenleving namelijk afhankelijk van zijn eigen verdiensten. Ieder heeft daarin gelijke kansen, waarbij de plaats in de gemeenschap wordt bepaald aan de hand van het eigen gedrag. Deze gelijke kansen worden in de hedendaagse samenleving dan ook belangrijker geacht dan de gelijkheid van de uitkomsten.¹²⁰ Vermogensongelijkheid staat op gespannen voet met deze gelijke kansen.

Ook Boonen stelt dat ongelijke kansen zich kunnen voordoen, bijvoorbeeld als ouders een groot vermogen hebben in de vorm van een dure eigen woning.¹²¹ Deze woningen staan vaak in dezelfde wijk als andere woningen uit dezelfde prijscategorie, dus in de rijkere wijken. In deze wijken staan volgens Boonen vaak ook de betere scholen, waardoor de kinderen in die wijken een voordeel hebben ten opzichte van de kinderen uit armere wijken.¹²² Uit onderzoek van Karagiannaki blijkt dat kinderen van vermogende ouders ook daadwerkelijk beter presteren in het onderwijs.¹²³ Er is een sterke correlatie tussen het vermogen van de ouders en de prestaties van de kinderen. Dit kan ook doorwerken op andere gebieden. Uit onderzoek dat is gedaan door Kennickell, is namelijk gebleken dat het opleidingsniveau positief verband houdt met de gezondheid.¹²⁴ Ook de psychische gezondheid kan worden beïnvloed door (een gebrek aan) vermogen.¹²⁵ Mindervermogenden zouden meer stress kunnen ervaren dan vermogenden vanwege mogelijke betalingsproblemen.

Boonen stelt dat het vermogen van de ouders ook voordelen oplevert wanneer een kind naar het hoger onderwijs gaat. Op dat moment nemen de kosten van het onderwijs namelijk ook sterk toe, waardoor het volgen van dit onderwijs, over het algemeen, makkelijker is voor kinderen van ouders met een groter vermogen, ten opzichte van kinderen van ouders die niet kunnen helpen bij deze kosten. Dat blijkt ook uit het feit dat kinderen van ouders met een groot vermogen vaker hoger onderwijs volgen dan kinderen van ouders met een kleiner vermogen.¹²⁶

3.3.3.2 Splitsing van de samenleving

Als vermogensongelijkheid zeer grote vormen gaat aannemen kan dit volgens Olsthoorn, Van Hulst, Wildeboer Schut en Goderis leiden tot een sociale splitsing van de samenleving op basis van hoeveel vermogen iemand bezit.¹²⁷ Wanneer vermogen van generatie op generatie wordt doorgegeven en daarmee de vermogensongelijkheid over al deze generaties blijft bestaan,

¹¹⁹ M. Olsthoorn e.a., *Vermogens(ongelijkheid): definities en meetmethoden* (Paper ten behoeve van het gesprek van de commissies voor Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Eerste Kamer met enkele deskundigen over het onderwerp vermogensongelijkheid), Den Haag: SCP 2018 (online publiek), p. 2.

¹²⁰ M. Kremer, 'Ongelijkheid: daar valt best iets aan te doen', *Sociologie* 2015, afl. 11(3), p. 619-622.

¹²¹ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 64.

¹²² A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 64.

¹²³ E. Karagiannaki, 'The effect of parental wealth on children's outcomes in early adulthood', *J. Econ. Inequal.* 2017, afl. 15(3), p. 217-243.

¹²⁴ A.B. Kennickell, 'What's the Difference? Evidence on the Distribution of Wealth, Health, Life Expectancy and Health Insurance Coverage', *Stat. Med.* 2007, afl. 27(20), p. 3927-3940.

¹²⁵ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 68.

¹²⁶ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 64.

¹²⁷ M. Olsthoorn e.a., *Vermogens(ongelijkheid): definities en meetmethoden* (Paper ten behoeve van het gesprek van de commissies voor Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Eerste Kamer met enkele deskundigen over het onderwerp vermogensongelijkheid), Den Haag: SCP 2018 (online publiek), p. 2.

kunnen er verschillende groepen in de samenleving ontstaan, waarbij het verschil tussen huishoudens uit de groepen gebaseerd is op de grootte van het vermogen waarover zij kunnen beschikken. Het verschil tussen de huishoudens met de grootste en kleinste vermogens wordt dan zo groot dat er als het ware twee groepen in de samenleving ontstaan die volledig los van elkaar leven. Een zeer kleine groep van de bevolking zou dan in volledige luxe leven, terwijl de rest van de bevolking steeds meer in armoede gaat leven.

De vermogenden zullen dan in bepaalde wijken gaan wonen die voor de rest van de bevolking niet betaalbaar zijn. Eerdergenoemde situatie, dat in deze wijken beter onderwijs zou worden gegeven en de leefomstandigheden beter zijn, zou de sociale verschillen tussen de huishoudens versterken. Dit doet terugdenken aan oude tijden en een opstand van de arme lagen in de bevolking lijkt dan onvermijdelijk. In huidige tijd, met open grenzen binnen Europa, lijkt dit echter geen realistisch beeld voor Nederland. Bij slechtere leefomstandigheden in het eigen land is men al snel geneigd om te verhuizen naar een ander land. Dit lijkt dus meer een theoretisch scenario dan dat het daadwerkelijk zou kunnen ontstaan.

Ook in het rapport *Vershil in Nederland* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (hierna: SCP) wordt gesproken over een opdeling van de samenleving.¹²⁸ Hierbij wordt echter ook opgemerkt dat de verschillen tussen de groepen in de samenleving niet enkel ontstaan door verschillen in economisch kapitaal, zoals dat in deze scriptie centraal staat, maar dat ook verschillen in sociaal, cultureel en menselijk kapitaal daarop van invloed zijn.¹²⁹

Daarnaast kan een zeer grote mate van ongelijkheid volgens Piketty ook leiden tot racisme, populisme en nationalisme.¹³⁰ De minder bedeelde groepen zullen ontevreden zijn met de ongelijkheid en zullen zich daarom gaan verzetten tegen de groepen met de grote vermogens. Als dit grote vormen aanneemt kan dit volgens hem tot gevaarlijke situaties leiden. Ditzelfde was zichtbaar in Europa bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. De ongelijkheid was toen zeer groot, wat tot onvrede leidde bij grote groepen mensen.

3.3.3.3 Verschillen in welzijn

Er zijn ook verschillende onderzoeken gedaan naar het verband tussen de rijkdom van een persoon, de hoogte van zijn inkomen en van zijn vermogen, en hoe gelukkig die persoon is. Uit bijvoorbeeld het onderzoek van Senik blijkt dat een grotere rijkdom zou leiden tot een gelukkiger leven.¹³¹ Het effect is echter wel klein. Meer rijkdom leidt daadwerkelijk tot meer geluk, maar dit effect is vaak minder van 1%.¹³²

Deze verschillen zijn volgens Lammers ook te zien aan het gedrag van werklozen met verschillende vermogens op de banenmarkt. Uit onderzoek blijkt namelijk dat personen met lagere vermogens eerder banen aannemen en actiever op zoek zijn naar werk.¹³³ Personen die over meer vermogen beschikken hebben minder de noodzaak om snel een nieuwe baan aan te

¹²⁸ C. Vrooman, M. Gijsberts & J. Boelhouwer, *Vershil in Nederland. Sociaal en cultureel rapport 2014*, Den Haag: SCP 2014, p. 316.

¹²⁹ L. van Noije, 'Sociale veiligheid', in: R. Bijl, J. Boelhouwer & A. Wennekers (red.), *De sociale staat van Nederland 2017*, Den Haag: SCP 2017, p. 382.

¹³⁰ E. Bijlo, 'Hoe de rijken steeds rijker worden', *Trouw* 19 april 2014 (online publiek).

¹³¹ C. Senik, 'Wealth and happiness', *Oxf. Rev. Econ. Pol.* 2014, afl. 30(1), p. 92-108.

¹³² A. Jantsch & R. Veenhoven, 'Private Wealth and Happiness. A research synthesis using an online findings-archive', *EHRO Working Paper* 2018/03.

¹³³ M. Lammers, 'The effects of savings on reservation wages and search effort', *Labour Econ* 2014/27, p. 83-98.

nemen en kunnen dus wachten op een kans waar zij zich gelukkig bij voelen.¹³⁴ Minder vermogenden hebben deze luxe niet en zullen daarom eerder een baan aan moeten nemen waar zij niet gelukkig mee zijn of waar een laag salaris mee wordt verdiend, zo volgt uit onderzoek van Bloemen en Stancanelli.¹³⁵ Naast dat mensen hier minder gelukkig van kunnen worden, wordt door het lagere salaris ook de vermogensongelijkheid in stand gehouden. Feit daarbij is wel dat het vermogen van de vermogende personen natuurlijk afneemt als langer wordt gewacht met het aannemen van een nieuwe baan.¹³⁶

Verschillen in het welzijn van individuen in een samenleving kunnen ook ontstaan door de verschillen in maatschappelijke status die ongelijkheid met zich meebrengt. Wilkinson en Pickett hebben dit onderzocht met betrekking tot inkomensongelijkheid en stellen dat een grotere mate van ongelijkheid in inkomen leidt tot een grotere ongelijkheid in status.¹³⁷ Dit kan tot onzekerheid leiden bij de personen die zich aan de onderkant van de inkomensverdeling bevinden.¹³⁸ Deze onzekerheid kan het welzijn van de betreffende personen negatief beïnvloeden. Hetzelfde geldt voor de huishoudens onderaan de vermogensverdeling. Wilkinson stelt dat verschillen in sociale posities bij de personen in de samenleving die het slechtst af zijn kan leiden tot stress, waarbij dit gepaard kan gaan met ongezonde gewoontes als roken en teveel eten, wat nadelige gevolgen heeft voor de gezondheid.¹³⁹ Ook de mate waarin men zich een gezonde levensstijl kan veroorloven heeft invloed op de lichamelijke gezondheid, die weer invloed heeft op het welzijn van een persoon.¹⁴⁰ Verschillen in inkomen en vermogen hoeven dus niet direct het welzijn van een persoon te beïnvloeden, maar dit kan ook indirect het geval zijn. Uit onderzoek van Wilkinson blijkt dat juist de relatieve verhoudingen tussen huishoudens invloed hebben op de gezondheid en niet zozeer de absolute verschillen.¹⁴¹ Daarnaast concludeert hij dat het sterftecijfer lager is in landen die een relatief kleinere mate van ongelijkheid hebben. Daarnaast stelt Van de Werfhorst dat een grotere ongelijkheid ook kan leiden tot minder onderling vertrouwen tussen groepen in een samenleving en dat daardoor het welzijn van de personen in die samenleving wordt verkleind.¹⁴²

Uit onderzoek van Graham en Felton blijkt dat hoeveel vermogen een persoon heeft, relatief ten opzichte van anderen, een duidelijke invloed heeft op hoe gelukkig men zegt te zijn.¹⁴³ Bij

¹³⁴ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 67.

¹³⁵ H. Bloemen & E. Stancanelli, 'Individual Wealth, Reservation Wages, and Transitions into Employment', *J. Labour Econ* 2001, afl. 19(2), p. 400-439.

¹³⁶ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 67.

¹³⁷ G. Mooney, 'The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better' (bespreking van: R. Wilkinson & K. Pickett, *The Spirit Level: why more equal societies almost always do better*, Londen: Bloomsbury 2009), *Local Econ.*, afl. 24(8), p. 705-706.

¹³⁸ R. Ponds, M. van Ham & G. Marlet, *Verschillen, ongelijkheid en segregatie*, Utrecht: Atlas voor gemeenten 2015, p. 24.

¹³⁹ R.G. Wilkinson, 'Socioeconomic determinants of health: Health inequalities: relative or absolute material standards?', *Bmj* 314.7080.

¹⁴⁰ R. Ponds, M. van Ham & G. Marlet, *Verschillen, ongelijkheid en segregatie*, Utrecht: Atlas voor gemeenten 2015, p. 24.

¹⁴¹ R.G. Wilkinson, 'Socioeconomic determinants of health: Health inequalities: relative or absolute material standards?', *Bmj* 314.7080.

¹⁴² H. van de Werfhorst, 'Politieke en sociale gevolgen van inkomensongelijkheid', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 113-132.

¹⁴³ C. Graham & A. Felton, 'Inequality and happiness: insights from Latin America', *J. Econ. Inequal.* afl. 4(1), p. 114.

een gelijkblijvend eigen vermogen wordt men steeds minder gelukkig naarmate hun buren of inwoners van dezelfde stad over een hoger vermogen kunnen beschikken. Het gaat daarbij dus niet om het absolute vermogen waarover zij zelf kunnen beschikken, maar over hoeveel vermogen zij kunnen beschikken in vergelijking met anderen.

Vermogensongelijkheid leidt dus, net als inkomensongelijkheid, tot verschillen in het welzijn van personen. Het vermogen zou volgens Boone zelfs een betere voorspeller zijn voor het welzijn van personen dan dat het inkomen is.¹⁴⁴ Een grotere vermogensongelijkheid leidt dus ook tot een grotere ongelijkheid in hoe gelukkig mensen zijn.

3.4 Conclusie

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal stond was *Wat zijn oorzaken en gevolgen van vermogensongelijkheid?* Om deze vraag te beantwoorden is allereerst een overzicht gegeven van een aantal oorzaken van vermogensongelijkheid die in de literatuur naar voren komen. Vervolgens is stilgestaan bij de gevolgen die vermogensongelijkheid kan hebben voor een samenleving, waarbij aandacht is besteed aan zowel de economische, politieke als maatschappelijke gevolgen. De overheersende mening in de literatuur is dat een bepaalde mate van ongelijkheid als wenselijk kan worden ervaren, maar als de ongelijkheid grotere vormen aanneemt, worden er steeds meer negatieve gevolgen genoemd. Uiteindelijk kan op basis van de aangehaalde literatuur worden geconcludeerd dat een bepaalde mate van ongelijkheid wenselijke gevolgen heeft, maar een te grote ongelijkheid niet wenselijk is, omdat dit meer negatieve dan positieve gevolgen zal hebben voor een samenleving.

¹⁴⁴ A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015, p. 69.

H4 Het Nederlandse systeem

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een kort overzicht gegeven van bepaalde aspecten uit het huidige systeem met betrekking tot het heffen over vermogen en inkomsten uit dat vermogen. De deelvraag die daarbij centraal zal staan, luidt: *Hoe is het Nederlandse systeem van belastingen over vermogen en vermogensinkomsten vormgegeven, en wat zijn de gevolgen daarvan voor vermogensongelijkheid?*

Allereerst zal er stil worden gestaan bij de box 3-heffing, de schenk- en erfbelasting en de box 2-heffing. Vervolgens zal aandacht worden besteed aan de invloed die deze Nederlandse belastingen kunnen hebben op vermogensongelijkheid in Nederland.

4.2 Het Nederlandse systeem anno 2019

4.2.1 Box 3 heffing

4.2.1.1 Algemeen

Voordelen die worden verkregen uit het sparen en beleggen van vermogen worden in Nederland belast in box 3. Het systeem is echter vormgegeven op een wijze dat niet het daadwerkelijke rendement in de heffing wordt betrokken, maar dat er wordt uitgegaan van een forfaitair rendement. Het rendement dat wordt geacht te zijn behaald, is afhankelijk van de hoogte van het vermogen op 1 januari van het betreffende jaar.¹⁴⁵ De waardering van het vermogen geschiedt op basis van de waarde in het economisch verkeer. Het forfaitaire rendement wordt in de heffing betrokken tegen een tarief van 30%.¹⁴⁶ Hoe het forfaitaire rendement uit sparen en beleggen wordt bepaald, wordt uitgewerkt in tabel 5.

Van het gedeelte van de grondslag dat meer bedraagt dan	maar niet meer dan	wordt toegerekend aan rendementsklasse I	en wordt toegerekend aan rendementsklasse II
€ 0	€ 71.650	67%	33%
€ 71.650	€ 989.736	21%	79%
€ 989.736	-	0%	100%

Tabel 5. Vormgeving box 3 voor 2019

(Bron: Artikel 5.2, lid 1 Wet IB 2001)

Tabel 5 maakt duidelijk dat het forfaitaire rendement afhankelijk is van de hoogte van het vermogen. Het heffingsvrije vermogen is hierop al in aftrek gebracht.¹⁴⁷ Dit heffingsvrije vermogen bedraagt 30.360 euro.¹⁴⁸ Zoals te zien is, worden de vermogens in twee rendementsklassen gesplitst, waarbij voor beide klassen een ander fictief rendement geldt. Voor rendementsklasse I wordt gerekend met een rendement van 0,13%, voor rendementsklasse II geldt een rendement van 5,60%. Dit verschil is aangebracht omdat voor beide rendementsklassen wordt uitgegaan van een ander gebruik.¹⁴⁹ Het deel van het vermogen dat wordt toegerekend aan rendementsklasse I, waarover dus een lager rendement wordt berekend, wordt geacht te worden gespaard. Dit deel van het vermogen wordt dus geacht op een

¹⁴⁵ Artikel 5.2, lid 1 Wet IB 2001.

¹⁴⁶ Artikel 2.13 Wet IB 2001.

¹⁴⁷ Artikel 5.2, lid 1 Wet IB 2001.

¹⁴⁸ Artikel 5.5 Wet IB 2001.

¹⁴⁹ Kamerstukken II 2015/16, 34302, 3.

spaarrekening te staan, waar er een (laag) bedrag aan rente over wordt verkregen. Het deel van het vermogen dat wordt toegerekend aan rendementsklasse II, met het hogere rendement, wordt geacht te zijn belegd. Op deze beleggingen wordt men geacht een hoger rendement te behalen. Hoe hoger het vermogen, hoe groter het deel van het vermogen dat wordt toegerekend aan rendementsklasse II en dus hoe hoger het veronderstelde rendement over het totale vermogen is. Deze hogere vermogens worden namelijk geacht voor een groter deel te zijn belegd dan de lagere vermogens. Als vermogens groter zijn dan 989.736 euro, wordt al het meerdere geacht te zijn belegd.

4.2.2 Schenk- en erfbelasting

4.2.2.1 Algemeen

Andere Nederlandse belastingen die betrekking hebben op vermogen, zijn de schenk- en erfbelasting. Schenkbelasting wordt geheven over de waarde van alles wat wordt verkregen krachtens een schenking van iemand die ten tijde van de schenking woonachtig is in Nederland.¹⁵⁰ Erfbelasting wordt geheven over de waarde van alles wat wordt verkregen door het overlijden van een persoon die op dat moment woonachtig is in Nederland.¹⁵¹

4.2.2.2 Tarieven

De schenk- en erfbelasting kennen meerdere tarieven. Welk tarief van toepassing is, is afhankelijk van meerdere zaken. Zo is dit onder andere afhankelijk van de hoogte van de verkregen schenking of erfenis. Daarnaast heeft ook de relatie tot de erflater/schenker invloed op de hoogte van het geldende tarief. Voor partners en familieleden in de rechte lijn, dat wil zeggen kinderen en kleinkinderen, gelden lagere tarieven dan voor de overige verkrijgers. Hoe dichter de verkrijger bij de erflater/schenker staat, hoe lager het tarief. Voor kinderen geldt dan ook een lager tarief dan voor kleinkinderen. De geldende tarieven zijn in tabel 6 opgenomen.

Gedeelte van de belaste verkrijging tussen	en	I. indien verkregen door partner of afstammelingen in de rechte lijn	II. in overige gevallen
€ 0	€ 124.727	10%	30%
€ 124.727 en hoger		20%	40%

Tabel 6. Tarieven voor de schenk- en erfbelasting in 2019

(Bron: Artikel 24, lid 1 Successiewet 1956)

In tabel 6 is te zien dat het tarief, afhankelijk van de waarde van de verkrijging en de relatie tot de erflater/schenker, kan variëren van 10% tot maximaal 40%. De waarde van de schenking of de erfenis wordt verminderd met de daarop van toepassing zijnde vrijstelling, waardoor het effectieve tarief lager zal zijn dan het statutaire tarief.

4.2.2.3 Vrijstellingen erfbelasting

Bij het verkrijgen van een erfenis hoeft, vanwege bepaalde vrijstellingen, niet over het gehele bedrag belasting te worden betaald.¹⁵² Deze vrijstellingen zijn afhankelijk van de relatie tussen de erflater en de verkrijger. De grootste vrijstelling geldt voor verkrijgingen door partners. Voor hen geldt een vrijstelling van 650.913 euro. Naarmate de relatie met de erflater minder direct wordt neemt deze vrijstelling steeds verder af, totdat uiteindelijk een vrijstelling geldt van 2.173 euro voor personen die niet tot de directe familie behoren.

¹⁵⁰ Artikel 1, lid 1, onder 2° Successiewet 1956.

¹⁵¹ Artikel 1, lid 1, onder 1° Successiewet 1956.

¹⁵² Artikel 32, lid 1 Successiewet 1956.

4.2.2.4 Vrijstellingen schenkbelasting

Ook voor schenkingen geldt dat niet over de gehele verkrijging belasting verschuldigd is. Ook hier zijn er namelijk vrijstellingen, die eveneens afhankelijk zijn van de relatie tussen de schenker en de verkrijger.¹⁵³ Daarnaast is de reden van de schenking van belang om de hoogte van de vrijstelling vast te stellen.

Met betrekking tot vermogensongelijkheid zijn vooral twee vrijstellingen in de schenkbelasting van belang. Dit zijn de verhoogde vrijstellingen als de schenking met een bepaalde reden wordt gedaan. Eenmalig mag namelijk, onder voorwaarden, gebruik worden gemaakt van een verhoogde vrijstelling als de schenking wordt aangewend voor de eigen woning of wordt gebruikt ter bekostiging van een studie. In het eerste geval wordt de vrijstelling dan verhoogd tot 102.010 euro, in het tweede geval gaat het om maximaal 54.246 euro.¹⁵⁴ Op deze manier kunnen dus grote bedragen worden geschonken, zonder dat daar belasting over verschuldigd is. Vaak zullen deze schenkingen worden gedaan van ouder aan kind, waardoor dus een aanzienlijk deel van het vermogen al over kan gaan op de volgende generatie, zonder dat daar belasting over wordt geheven.

4.2.2.5 Bedrijfsopvolgingsregeling

Als door middel van een erfenis of schenking ondernemingsvermogen wordt verkregen, kan er een voorwaardelijke vrijstelling worden verleend indien de verkrijger dat verzoekt.¹⁵⁵ Deze voorwaardelijke vrijstelling zorgt ervoor dat er minder, of in bepaalde gevallen zelfs geen, belasting verschuldigd is over de verkrijging.¹⁵⁶ Het idee achter deze bedrijfsopvolgingsregeling is dat er geen contante bedragen worden verkregen. Als wel zou worden geheven over de waarde van de onderneming, zou dat voor de verkrijgers een grote last kunnen vormen. Deze belasting kan dan namelijk niet worden betaald vanuit hetgeen dat is verkregen.¹⁵⁷

Om gebruik te kunnen maken van deze regeling dient te worden voldaan aan een aantal voorwaarden. Zo dienen er daadwerkelijk ondernemingsactiviteiten te worden verricht in de onderneming.¹⁵⁸ Daarnaast worden er ook eisen gesteld aan de erflater of schenker. Deze moet de onderneming namelijk gedurende een bepaalde termijn voor de overdracht in bezit hebben gehad.¹⁵⁹ Als het om een schenking gaat, bedraagt deze termijn vijf jaar. Voor erfenissen geldt een kortere termijn van één jaar. Als laatste geldt een voortzettingsvereiste voor de verkrijger.¹⁶⁰ De verkrijger moet de onderneming namelijk voor minimaal vijf jaar voort blijven zetten. Als de onderneming in een besloten of naamloze vennootschap zit, geldt dat de verkrijger de aandelen voor minimaal vijf jaar aan moet houden. Gedurende deze termijn dient de vennootschap ook de onderneming te blijven drijven.

Als aan deze voorwaarden wordt voldaan, wordt voor het ondernemingsvermogen van de objectieve onderneming tot 1.084.851 euro op verzoek een volledige voorwaardelijke

¹⁵³ Artikel 33 Successiewet 1956.

¹⁵⁴ Artikel 33 Successiewet 1956.

¹⁵⁵ Artikel 35b, lid 1 Successiewet 1956.

¹⁵⁶ Artikelen 35b-35f Successiewet 1956.

¹⁵⁷ *Kamerstukken II* 2008/09, 31930, 9, p. 17.

¹⁵⁸ Artikel 35c Successiewet 1956.

¹⁵⁹ Artikel 35d Successiewet 1956.

¹⁶⁰ Artikel 35e Successiewet 1956.

vrijstelling verleend van de schenk- en erfbelasting.¹⁶¹ Over dit bedrag is dus helemaal geen schenk- of erfbelasting verschuldigd. Als de waarde van het ondernemingsvermogen meer bedraagt, geldt voor het meerdere een vrijstelling van 83%.¹⁶² Hetgeen boven de 1.084.851 euro uitkomt, wordt dus voor 17% in de heffing betrokken. Via deze vrijstelling kan dus een zeer grote waarde overgaan, vaak van generatie op generatie, zonder dat daar belasting over wordt geheven.

4.2.3 Box 2

In box 2 worden de inkomsten uit aanmerkelijk belang, verminderd met de te verrekenen verliezen, belast.¹⁶³ Ook dit zijn dus inkomsten die worden verkregen uit vermogen. Deze inkomsten uit het aanmerkelijk belang worden belast op het moment dat zij daadwerkelijk worden gerealiseerd. Deze realisatie vindt plaats bij uitkering van de reguliere voordelen, zoals dividenden, en als bij vervreemding van de aandelen een vervreemdingsvoordeel wordt behaald.¹⁶⁴ Deze gerealiseerde inkomsten uit aanmerkelijk belang worden in de heffing betrokken tegen een tarief van 25%.¹⁶⁵

Door het realiseren van de inkomsten uit het aanmerkelijk belang uit te stellen, kan de belastingheffing in box 2 dus ook uitgesteld worden. Vermogensmutaties van dit box 2-vermogen worden op deze manier dus (nog) niet in de heffing van de inkomstenbelasting betrokken. Dit uitstellen van belastingheffing kan voordelen opleveren voor de aandeelhouder. Hoe langer de aandeelhouder de claim namelijk uit kan stellen, hoe lager de contante waarde van die belastingclaim wordt.¹⁶⁶ Dit levert de houders van een aanmerkelijk belang dus een voordeel op, terwijl in hoofdstuk 2 juist is gebleken dat juist de huishoudens met de grootste vermogens beschikken over een aanmerkelijk belang. Voor de huishoudens met de kleinste vermogens bestaat hun vermogen slechts voor ongeveer 1% uit aanmerkelijk belang, terwijl dat voor de meest vermogende huishoudens gemiddeld 19,1% is. Het tiende deciel kan beschikken over zo'n 181,4 miljard euro aan aanmerkelijk belang.

Er zijn ook enkele faciliteiten opgenomen waardoor ook bij staking van de onderneming, wanneer er in principe zou moeten worden afgerekend, nog geen box 2-heffing wordt geheven, maar de claim kan worden doorgeschoven. Zo is in artikel 4.17a Wet IB opgenomen dat een overgang van de aanmerkelijkbelangaandelen of winstbewijzen krachtens erfrecht onder voorwaarden desgewenst niet wordt gezien als een vervreemding. Artikel 4.17c Wet IB bepaalt dat ook een overdracht krachtens schenking in bepaalde gevallen niet wordt gezien als een vervreemding. Doordat deze overdracht niet wordt aangemerkt als vervreemding, worden er geen vervreemdingsvoordelen gerealiseerd en hoeft dus ook geen box 2-heffing te worden betaald. De gedachte hierachter is dat er bij schenking of overlijden geen liquiditeiten vrijkomen, zoals dat bij verkoop wel het geval zou zijn, waardoor het heffen van belasting tot liquiditeitsproblemen zou kunnen leiden.¹⁶⁷

Dit box 2-vermogen wordt dus geheel anders behandeld dan het box 3-vermogen. Waar bij de eerste in principe wordt uitgegaan van de daadwerkelijk behaalde rendementen op het moment

¹⁶¹ Artikel 35b, lid 1, onderdeel a Successiewet 1956.

¹⁶² Artikel 35b, lid 1, onderdeel b Successiewet 1956.

¹⁶³ Artikel 4.1 Wet IB 2001.

¹⁶⁴ Artikel 4.12, onderdelen a en b Wet IB 2001.

¹⁶⁵ Artikel 2.12 Wet IB 2001.

¹⁶⁶ H. Janssens & I. Massart, 'De contante waarde van AB-belastinglatentie bij verdeling', *EB* 2015/57, p. 116-125.

¹⁶⁷ *Kamerstukken II*, 2009/10, 32129, 8, p. 18.

dat deze worden behaald, wordt bij de tweede uitgegaan van niet daadwerkelijk behaalde rendementen op jaarlijkse basis.

4.3 Gevolgen voor vermogensongelijkheid

Volgens Piketty heeft vermogensongelijkheid geen natuurlijk verloop over de tijd, maar is dit verloop altijd afhankelijk van de beleidskeuzes die worden gemaakt, onder andere op het gebied van belastingheffing.¹⁶⁸ Omdat belastingheffing zo'n duidelijke invloed heeft op dit verloop, is het van belang om voor ogen te hebben welke effecten het Nederlandse belastingstelsel heeft op de vermogensverdeling.

4.3.1 Box 3

4.3.1.1 Forfaitaire rendement

Nu de Nederlandse belastingen op vermogen en vermogensinkomsten zijn besproken, is het belangrijk om de invloed van deze regelingen op vermogensongelijkheid te bespreken. Voor de box 3-heffing draait het dan vooral om de forfaitaire wijze waarop het rendement uit vermogen wordt bepaald. Deze regeling is niet voor niets een doorn in het oog van velen. Deze manier van heffen kan daadwerkelijk leiden tot een grotere vermogensongelijkheid. In dit onderdeel zal er stil worden gestaan bij zowel economische als juridische aspecten van deze manier van heffen.

4.3.1.2 Economische aspecten

Het belastingen van de inkomsten uit vermogen is op zichzelf wenselijk, zo stelt Jacobs. Hij stelt dat, zich daarbij baserend op de theorie van de optimale belastingheffing van Diamond en Mirrlees, door te heffen over deze inkomsten de economische schade die is ontstaan door belastingheffing die als doel heeft om te herverdelen, kan worden beperkt.¹⁶⁹ Op deze manier kan inkomen doelmatiger worden verdeeld dan het geval zou zijn als slechts wordt geheven over inkomen uit arbeid. De economische schade waarop Jacobs doelt heeft betrekking op de gedragsveranderingen die belastingheffing veroorzaakt bij personen. Iedere euro die de overheid ophaalt met als doel om te herverdelen, zorgt voor een welvaartsverlies vanwege deze gedragsreacties. Jacobs stelt dat het heffen over vermogensinkomsten zorgt voor een verkleining van de gedragseffecten die ontstaan bij het heffen over arbeidsinkomen. Heffing over arbeidsinkomen leidt er namelijk toe dat er minder arbeid aangeboden zal worden, waar heffing over vermogensinkomsten volgens Jacobs juist zorgt voor een groter arbeidsaanbod en een latere uittreedleeftijd.¹⁷⁰

Het heffen over vermogensinkomsten op zichzelf wordt dus niet bekritiseerd, de kritiek richt zich op de manier waarop het Nederlandse systeem is vormgegeven. Jacobs stelt, daarbij wel verwijzend naar de tijd dat er nog slechts één rendement werd verondersteld, dat de forfaitaire vormgeving ervoor zorgt dat de heffing 'totaal ongeschikt is als herverdelingsinstrument'.¹⁷¹ Gezien vanuit economisch oogpunt noemt hij de forfaitaire heffing zelfs 'een fiscaal curiosum dat iedere economische logica ontbeert'.¹⁷² Dit stelt hij omdat in box 3 in principe het vermogen wordt belast, terwijl de rente, dividenden en vermogenswinsten die daaruit worden verkregen

¹⁶⁸ 'Capital in the Twenty-First Century', *Harvard University Press YouTube* 11 december 2013.

¹⁶⁹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 50.

¹⁷⁰ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁷¹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁷² B. Jacobs, 'Hoe moet kapitaalinkomen worden belast?', *S&D* 2015, nr. 3, p. 5-24.

niet worden belast.¹⁷³ De invoering van de heffing zou naar zijn mening het Nederlandse belastingstelsel enkel slechter hebben gemaakt.¹⁷⁴

Ook gezien vanuit de conjunctuurgolven van de economie zorgt een forfaitaire heffing volgens Jacobs voor een onwenselijk heffing, omdat dit de golven verergert.¹⁷⁵ Als het goed gaat met de economie, waardoor de rendementen die worden behaald op het vermogen groter zijn, wordt maar een klein deel van deze rendementen in de heffing betrokken. Als het minder goed gaat met de economie, en daardoor de rendementen lager zijn, wordt dit enkel versterkt doordat de heffing over de inkomsten dan zeer hoog is. De forfaitaire heffing werkt dus procyclisch, het versterkt de conjunctuurgolven.¹⁷⁶ Jacobs noemt box 3 daarom, gezien vanuit de macro-economie, een onzinnige heffing. Hij stelt dat de maatschappelijke welvaart daalt, omdat de financiële risico's van de heffing worden gedragen door de huishoudens en niet door de overheid.¹⁷⁷

Ook het verschil in behandeling tussen de inkomsten uit vermogen en de inkomsten uit arbeid heeft volgens Wijtvlit gevolgen voor vermogensongelijkheid.¹⁷⁸ Daarnaast stelt ook Van Bavel dat het verschil in behandeling tussen beide inkomsten zorgt voor een grotere vermogensongelijkheid.¹⁷⁹ Personen die voor hun inkomen afhankelijk zijn van arbeid, wat het deel van de samenleving is dat niet over een (groot) vermogen kan beschikken, moeten door deze ongelijke behandeling van inkomsten een groter deel van hun inkomen afstaan in de vorm van belastingen. De vermogenden in een samenleving, die niet (enkel) afhankelijk zijn van arbeid om inkomen te vergaren, hoeven een minder groot deel van hun inkomsten af te dragen aan de staat. Onder andere dit verschil in behandeling zorgt er volgens Wijtvlit voor dat de vermogensverdeling steeds schever wordt.¹⁸⁰ Daarbij moet volgens Jacobs wel worden opgemerkt dat een volledig gelijke behandeling van beide vormen van inkomen vanuit economisch perspectief ook niet als wenselijk wordt ervaren. Zo stelt hij bijvoorbeeld dat een gelijke heffing voor beide inkomstenssoorten niet optimaal zou zijn.¹⁸¹ Kapitaal is namelijk mobieler dan arbeid, als de belasting op vermogensinkomsten te hoog wordt zal dat vermogen naar het buitenland worden verplaatst, waar de inkomsten tegen een lager tarief zullen worden belast. Belastingen op vermogensinkomsten zorgen daarom volgens Jacobs voor meer verstoringen dan belastingen op arbeidsinkomsten, waardoor de belasting op kapitaalinkomsten lager zou moeten zijn.¹⁸² Daarnaast stelt hij dat de tarieven voor vermogensinkomsten ook lager zouden moeten zijn omdat de opbouw van vermogen voor een deel ook al wordt belast door de

¹⁷³ B. Jacobs, 'Hoe moet kapitaalinkomen worden belast?', *S&D* 2015, nr. 3, p. 17.

¹⁷⁴ B. Jacobs, 'Hoe moet kapitaalinkomen worden belast?', *S&D* 2015, nr. 3, p. 6.

¹⁷⁵ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁷⁶ B. Jacobs, 'Fundamentele herziening van belastingen op kapitaalinkomen', *ESB* 4753, p. 418.

¹⁷⁷ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁷⁸ L.W.D. Wijtvlit, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

¹⁷⁹ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 87.

¹⁸⁰ L.W.D. Wijtvlit, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

¹⁸¹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 50.

¹⁸² B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

progressieve heffing op arbeidsinkomsten.¹⁸³ Ook Van den Dool concludeert dat, op basis van de economische theorie, inkomsten uit kapitaal tegen een lager tarief dienen te worden belast als inkomsten uit arbeid.¹⁸⁴ Hoe groot het verschil zou moeten zijn tussen beide heffingen, zo stelt Jacobs, is daarbij niet te geven omdat dit volledig afhankelijk is van ieders politieke voorkeur.¹⁸⁵

Bij het invoeren van een belasting op inkomsten uit kapitaal moet een afweging worden gemaakt tussen rechtvaardigheid aan de ene kant en doelmatigheid aan de andere kant. Een heffing kan nooit zowel volledig rechtvaardig als volledig doelmatig zijn. Rechtvaardigheid vereist volgens Cnossen en Bovenberg namelijk dat kapitaalinkomsten op gelijke wijze worden belast als inkomsten uit arbeid. Doelmatigheid vereist daarentegen een lagere belasting op kapitaal dan op arbeid. De reden hiervoor is dat kapitaal mobiel is. Hoge belastingen op kapitaalinkomsten zouden ervoor zorgen dat kapitaal naar het buitenland wordt overgeplaatst, waardoor de inkomsten van de heffing voor de overheid af zullen nemen.¹⁸⁶ Een volledig gelijke heffing over arbeids- en kapitaalinkomsten zou dus bijna geen inkomsten voor de overheid genereren. Een heffing die volledig doelmatig is, kan worden aangemerkt als onrechtvaardig, omdat kapitaaleigenaren gunstiger worden behandeld ten opzichte van werkenden. Tussen deze twee uitersten zal een middenweg gevonden moeten worden die ervoor zorgt dat er voldoende inkomsten worden gegenereerd voor de overheid, zonder dat de heffing als oneerlijk zal worden ervaren.

4.3.1.3 Juridische aspecten

Het forfaitaire rendement zal vrijwel nooit gelijk zijn aan het daadwerkelijk behaalde rendement.¹⁸⁷ Gevolg hiervan is dat er altijd mensen gunstiger, of juist minder gunstig, worden behandeld dan op basis van het werkelijke rendement. Dit zorgt ervoor dat vrijwel niemand belast zal worden naar zijn of haar daadwerkelijke draagkracht, maar altijd zwaarder of juist minder zwaar. Men kan hierdoor dus belasting verschuldigd zijn over inkomen dat niet daadwerkelijk is verkregen.¹⁸⁸ Onder het draagkrachtbeginsel wordt verstaan dat ieder belasting betaalt naar rato van zijn financiële draagkracht. Deze draagkracht wordt vaak gedefinieerd als een toename in koopkracht of beschikkingsmacht om goederen en diensten te verkrijgen.¹⁸⁹ Deze kritiek bestaat al sinds de invoering van het forfaitaire systeem. De aanpassingen van de laatste jaren, waardoor er gebruik wordt gemaakt van verschillende rendementen, heeft daar geen verandering in kunnen brengen. Het principe dat niet het werkelijke rendement in de heffing wordt betrokken, is ook met die aanpassingen niet veranderd.

Vanuit het standpunt dat belasting moet worden geheven naar draagkracht, zorgt het forfaitaire systeem volgens Kavelaars voor een heffing die kan worden aangemerkt als zeer onrechtvaardig.¹⁹⁰ Hoewel het veranderde systeem, dat voor grotere vermogens een hoger fictief rendement veronderstelt, een stap is in de richting van een heffing die meer zou moeten

¹⁸³ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21^e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 50.

¹⁸⁴ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 54.

¹⁸⁵ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen? 49 reflecties op 'Kapitaal in de 21^e eeuw'*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 51.

¹⁸⁶ S. Cnossen & A.L. Bovenberg, 'Vermogensrendementsheffing: vondst of miskleun?', *WFR* 2000/4.

¹⁸⁷ *Kamerstukken II* 2018/19, 35026, 64, p. 1.

¹⁸⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 32140, 5, p. 22.

¹⁸⁹ M.L.M. van Kempen, 'De grondslag van de inkomstenbelasting', *Cursus Belastingrecht* IB.0.0.1.

¹⁹⁰ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

aansluiten bij de werkelijkheid, blijft het moeilijk de forfaitaire heffing te rijmen met een heffing naar draagkracht.

Romyn benoemt dat de huidige vermogensrendementsheffing is gebaseerd op een groot aantal ficties.¹⁹¹ Om het forfaitaire rendement te bepalen wordt er namelijk gebruikgemaakt van schattingen over zowel de opbouw van het vermogen, als de rendementen die kunnen worden behaald op de verschillende vermogensbestanddelen. Om tot een heffing te komen die in de buurt komt van de werkelijkheid moeten dus veel schattingen en veronderstellingen kloppend zijn. Op het moment dat dat niet het geval is, zal het forfaitaire rendement steeds verder van het daadwerkelijke rendement afdwalen, wat de bestaande vermogensongelijkheid verder kan vergroten.

Strijd met het draagkrachtbeginsel wordt volgens Bavinck veroorzaakt door het feit dat de hoogte van het forfaitaire rendement wordt bepaald op macroniveau.¹⁹² Het forfait wordt dus bepaald op basis van gegevens van de inkomsten uit het gehele vermogen van alle vermogensbezitters in Nederland. Op deze manier worden alle vermogensbezitters als het ware op een hoop gegooid en wordt voor iedereen het gemiddelde bepaald. Alle verschillen tussen huishoudens, zowel in de vermogensmix als in rendementen, worden er op deze manier uitgefilterd, terwijl een heffing op basis van draagkracht juist per definitie op individueel niveau plaatsvindt.¹⁹³

4.3.1.4 Rechtszaken

Bij het introduceren van box 3, en een lange periode daarna, werd het forfaitaire rendement nog niet bepaald op de huidige manier, waarbij de hoogte van het vermogen invloed heeft op het forfaitaire rendement. Tot en met 2016 werd namelijk gerekend met een forfaitair rendement van 4%, ongeacht de hoogte of samenstelling van het vermogen. In feite betekende dit dus een vermogensheffing van 1,2%. Vooral voor de spaarders met kleinere vermogens bleek het vaak lastig om het rendement van 4% te behalen vanwege de lage spaarrentes. Als gevolg hiervan is de Bond voor Belastingbetalers al een aantal jaren bezig met procederen tegen het forfaitaire rendement.¹⁹⁴

Het forfaitaire rendement veroorzaakt ieder jaar een groot aantal bezwaren tegen de aanslagen inkomstenbelasting. Deze bezwaren worden daarom vaak aangewezen als massaal bezwaar.¹⁹⁵ Dit forfaitaire rendement heeft in het verleden geleid tot rechtszaken, waarbij onder andere is getoetst of de heffing niet in strijd zou zijn met het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens (hierna: EVRM). In principe is hier geconcludeerd dat de heffing niet leidt tot strijd met dit verdrag. Deze strijd kan wel ontstaan als het rendement dat daadwerkelijk wordt behaald structureel lager is dan het forfaitaire rendement.¹⁹⁶

Onlangs is er ook een belangrijke uitspraak gedaan door de Hoge Raad met betrekking tot het forfaitaire rendement.¹⁹⁷ Hierin is bepaald dat het forfaitaire rendement in 2013 en 2014 zodanig hoog was vastgesteld, dat het niet behaald kon worden zonder een bepaalde mate van risico te nemen. In die jaren werd men namelijk verondersteld een rendement van 4% te

¹⁹¹ M. Romyn, 'Hoe Wiebes een "Budgetneutrale" box-3 bij elkaar fantaseert', *WFR* 2015/1528.

¹⁹² C.B. Bavinck, 'De vermogensrendementsheffing of een alternatief', *WFR* 2019/22.

¹⁹³ C.B. Bavinck, 'De vermogensrendementsheffing of een alternatief', *WFR* 2019/22.

¹⁹⁴ 'Box 3 Procedures', *Bond voor Belastingbetalers* 2019, bondvoorbellingbetalers.nl.

¹⁹⁵ *Kamerstukken II* 2018/19, 34245, 6.

¹⁹⁶ HR 28 oktober 2011, nr. 10/03727, BNB 2011/297 en HR 10 juni 2016, nr. 14/05020, BNB 2016/177.

¹⁹⁷ HR 14 juni 2019, ECLI:NL:HR:2019:816, V-N 2019/30.5, m.nt. Redactie Vakstudie Nieuws.

behalen. Gevolg van deze constatering is dat de heffing in die jaren in strijd was met artikel 1 van het eerste protocol van het EVRM. De regeling kan in die jaren dus worden aangemerkt als strijdig met het recht van ongestoord genot van eigendom. Ook als op stelselniveau de heffing niet wordt aangemerkt als strijdig met het eerste artikel, kan dit op individueel niveau nog wel het geval zijn. In dat geval is er een belastingplichtige die met een ‘individuele en buitensporige last’ wordt geconfronteerd.¹⁹⁸ Tot op heden is een dergelijke uitspraak echter slechts eenmalig voorgekomen, in de zogenoemde ‘SNS Reaal-zaak’.¹⁹⁹

Deze recente uitspraak wil niet zeggen dat de box 3-heffing voor alle jaren dat het systeem op dezelfde manier was vormgegeven als in 2013 en 2014, in strijd is met het recht op ongestoord genot van eigendom. Dit moet voor ieder jaar afzonderlijk worden bepaald. Eerder is al door de Hoge Raad besloten dat de heffing in 2010 en 2011 niet is aan te merken als strijdig met dit recht.²⁰⁰ Wat de Hoge Raad uiteindelijk zal oordelen over het huidige systeem zal nog moeten blijken. Staatssecretaris Snel heeft al wel laten weten dat hij verwacht dat de veranderingen die vanaf 2017 van kracht zijn, ertoe leiden dat de nieuwe heffing niet meer in strijd zal zijn met het recht op eigendom.²⁰¹

4.3.2 Schenk- en Erfbelasting

Ook het heffen van erfbelasting heeft invloed op vermogensongelijkheid. Zoals eerder aangegeven, spelen erfenissen namelijk een grote rol in het ontstaan en de mate van vermogensongelijkheid. Er kan dus invloed worden uitgeoefend op deze ongelijkheid door meer of minder belasting te heffen over deze erfenissen.

4.3.2.1 Maatschappelijk perspectief

Het heffen van erfbelasting ligt altijd gevoelig, ongeacht de hoogte daarvan. Dat is omdat er vaak emotie bij komt kijken. Premier Rutte verwoordde deze gevoelens ooit door de erfbelasting ‘de meest onrechtvaardige belasting die er bestaat’ te noemen. Dit onderbouwde hij door daar aan toe te voegen: ‘Burgers betalen al inkomstenbelasting en als je dan overlijdt komt de Belastingdienst nog een keer langs’.²⁰² Trump noemde tijdens de Amerikaanse presidentsverkiezingen de Amerikaanse versie van deze heffing zelfs ‘just plain wrong’.²⁰³ Er zal dus vrijwel nooit een systeem van heffen over erfenissen komen waar iedereen tevreden mee zal zijn. Desalniettemin zal in deze paragraaf ook de kritiek op het huidige systeem worden besproken.

Hetgeen door Rutte werd gezegd is een veelgehoord punt van kritiek dat vaak gebruikt wordt door, met name, erfgenamen. De erflater heeft namelijk al belasting betaald over dat vermogen op het moment dat hij het verdiende, en daarna ook nog in box 3. Nogmaals heffen als het vermogen overgaat op de erfgenamen lijkt dan voor velen dubbelop en oneerlijk. Hier werd vroeger vaak tegenin gebracht dat niet alle vermogenstoename al eerder in de heffing zijn betrokken. Sinds de vermogensrendementsheffing is ingevoerd is dit volgens Stevens echter geen sterk tegenargument meer.²⁰⁴ Met deze vermogensrendementsheffing wordt in principe

¹⁹⁸ HR 14 juni 2019, ECLI:NL:HR:2019:816, V-N 2019/30.5, m.nt. Redactie Vakstudie Nieuws.

¹⁹⁹ HR 6 april 2018, ECLI:NL:HR:2018:511, BNB 2018/137.

²⁰⁰ HR 3 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:812, BNB 2015/174 en HR 10 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1129, BNB 2016/177.

²⁰¹ *Aanhangsel Handelingen II* 2017/18, nr. 1278.

²⁰² F. de Kam, ‘De dootdaks en een ongedekte cheque van Rutte’, *NRC* 15 december 2007 (online publiek).

²⁰³ S. de Maagt & I.A.M. Robeyns, ‘Overerving en erfbelasting: een ethische analyse’ *Ethische Annotaties* 3, p. 2.

²⁰⁴ L. Stevens, ‘Verschil in arm en rijk onvoldoende reden om de erfbelasting te verhogen’, *Het Financieel Dagblad* 4 september 2018, fd.nl.

ook de aanwas van vermogen in de vorm van rendement reeds in de heffing betrokken. Ook volgens De Beer gaat het argument dat er al eerder is geheven niet op, omdat de erfbelasting wordt geheven van de erfgenaam. Deze belasting kan daardoor niet als dubbele heffing worden gezien, omdat bij verschillende personen wordt geheven.²⁰⁵

4.3.2.2 Economisch perspectief

Op basis van de economische theorie van optimale belastingheffing moet er belasting worden geheven waar dat de minste verstoringen voor de economie veroorzaakt. Dit zijn vaak de gebieden waar de belastingen de minste gedragsveranderingen veroorzaken. Heffen over erfenissen is hier een voorbeeld van. Bij hoge belastingheffing over arbeid kan men ervoor kiezen om daardoor bijvoorbeeld minder te gaan werken, wat een verstoring vormt voor de economie. Erfenissen worden daarentegen niet verkregen vanwege het verrichten van bepaalde activiteiten, waardoor mensen hun gedrag daardoor niet zullen veranderen. Zoals Van Vijeijken en Van Bakel stellen, zal het heffen van een erfbelasting niet zorgen voor een toename of afname in sterfgevallen.²⁰⁶ Ook De Beer stelt dat erfbelasting, in tegenstelling tot bijvoorbeeld belastingen over arbeid, niet leidt tot grote economische verstoringen.²⁰⁷ Heffen over erfenissen kan er juist voor zorgen dat er meer wordt deelgenomen aan het economisch verkeer, omdat de waarde van de erfenissen na belastingen kleiner zal worden. Ook uit onderzoek van Conesa, Kitao en Kruger blijkt dat het vanuit economisch perspectief wenselijk is om belasting te heffen over vermogen, waar erfenissen onder vallen.²⁰⁸ Erfbelasting is dus een instrument waarmee de overheid belastinginkomsten kan binnenhalen op een manier waar de economie er zo min mogelijk hinder van ondervindt.

Met betrekking tot deze gedragsveranderingen dient er echter wel een onderscheid gemaakt te worden tussen bepaalde erfenissen. Vanuit economische perspectief dient er volgens Van Vijeijken en Van Bakel een onderscheid gemaakt te worden tussen de nalatenschappen die bewust en onbewust worden nagelaten.²⁰⁹ Voor beide gevallen zou namelijk een ander tarief optimaal zijn. Als een nalatenschap onbewust wordt nagelaten, zal het heffen van een erfbelasting geen gedragseffecten veroorzaken en zal het optimale tarief dus zeer hoog zijn. Ook Jacobs stelt dat niet-bedoelde nalatenschappen tegen een hoog tarief belast zouden moeten worden.²¹⁰ Er zijn echter ook nalatenschappen waarbij er bewust voor is gekozen om deze na te laten. In deze gevallen ontleent ook de erflater een bepaald nut aan het nalaten van de nalatenschap, waardoor zijn gedrag wel beïnvloed kan worden door een belastingheffing over deze nalatenschap. Ook blijkt uit onderzoek dat naarmate de erflater ouder wordt, de nalatenschap steeds vaker bewust zal zijn, waardoor het optimale tarief ook af zou moeten nemen naarmate de erflater ouder is.²¹¹ Een verschillend tarief afhankelijk van de leeftijd van

²⁰⁵ P.T. de Beer, 'Waarom de erfbelasting omhoog moet', *WFR* 2018/224.

²⁰⁶ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijksbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijks ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 421.

²⁰⁷ P.T. de Beer, 'Waarom de erfbelasting omhoog moet', *WFR* 2018/224.

²⁰⁸ J.C. Conesa, S. Kitao & D. Krueger, 'Taxing Capital? Not a Bad Idea After All!', *NBER* 2007, afl. 12880.

²⁰⁹ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijksbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijks ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 422.

²¹⁰ B. Jacobs, 'Hoe moet kapitaalinkomen worden belast?', *S&D* 2015, nr. 3, p. 13.

²¹¹ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijksbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijks ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 435.

de erflater zou er echter voor zorgen dat gelijke gevallen ongelijk worden behandeld, omdat de verkrijger dezelfde draagkrachtvermeerdering krijgt, ongeacht de leeftijd van de erflater.²¹²

Het optimale tarief zou dus lager zijn voor bewuste nalatenschappen dan voor onbewuste nalatenschappen. Dit zou echter een degressief tarief impliceren, omdat uit onderzoek is gebleken dat hoe groter de nalatenschap is, hoe vaker deze bewust zal zijn.²¹³ Dit zal er dus niet voor zorgen dat vermogensongelijkheid kleiner wordt. Zoals Van Vijfeijken en Van Bakel echter ook stellen, zal het echter vrijwel nooit te achterhalen zijn of de nalatenschap bewust of onbewust is.²¹⁴ Het zou dus lastig zijn om een dergelijke theorie in de praktijk uit te werken. Daarnaast stellen zij ook dat een dergelijke economische theorie ondergeschikt is aan de maatschappelijke overtuigingen, waardoor een heffing met onderscheid tussen bewuste en onbewuste nalatenschappen niet realistisch is. In de samenleving wordt er namelijk voorkeur gegeven aan een systeem waarbij de hoogte van het tarief afhankelijk is van de relatie tot de erflater.²¹⁵

Ook het gedrag van de verkrijger kan worden beïnvloed door het heffen van erfbelasting. Met betrekking tot het voorgaande dient wel duidelijk te worden gemaakt dat de verkrijging niet gelijk hoeft te zijn aan de nalatenschap. Een nalatenschap kan uit meerdere verkrijgingen bestaan. Het effect dat erfbelasting heeft op de samenleving is ook afhankelijk van de wijze waarop de verkrijger reageert op de verkrijging. Zo kan deze verkrijging ervoor zorgen dat de verkrijger minder arbeid zal gaan verrichten, omdat dit vanuit financieel oogpunt voor hem minder noodzakelijk zal zijn. Dit heeft een negatief effect voor de samenleving, omdat hij daardoor minder belasting af zal dragen vanwege zijn lagere inkomen. De verkrijging kan echter ook juist worden geïnvesteerd in de verkrijger zelf of in zijn onderneming. In dit geval zal het effect voor de samenleving positief zijn, omdat de verkrijger meer belasting af zal dragen als gevolg van zijn hogere inkomen vanwege deze investeringen.²¹⁶

Heffing over erfenissen kan een stap zijn naar een samenleving met meer gelijke kansen voor iedereen. Bij heffing over vermogen worden kinderen van vermogende ouders minder sterk bevoordeeld ten opzichte van kinderen van ouders met minder vermogen. Dit zorgt er namelijk voor dat het effect van de erfenissen op vermogensongelijkheid, zoals dat in het vorige hoofdstuk werd genoemd, kleiner wordt. Hierdoor komt men dichterbij de buurt van het beeld van een, zoals in paragraaf 3.3.3.1 genoemd, meritocratische samenleving. Ieders positie in de samenleving wordt dan meer afhankelijk van eigen verdiensten dan van afkomst. Ook De Maagt en Robeyns stellen dat het heffen van erfbelasting gewenst is vanuit het oogpunt dat gelijke kansen moeten worden gecreëerd voor individuen in een samenleving.²¹⁷ Deze heffing verkleint

²¹² I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 436.

²¹³ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 431.

²¹⁴ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 426.

²¹⁵ I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University, p. 435.

²¹⁶ J.J. van Gilst, H. Nijboer & C.L.J. Caminada, 'De successiebelasting vanuit economisch perspectief', *WFR* 2008/1423.

²¹⁷ S. de Maagt & I.A.M. Robeyns, 'Overerving en erfbelasting: een ethische analyse' *Ethische Annotaties* 3, p. 9.

het effect dat erfenissen hebben op vermogensongelijkheid, waardoor deze ongelijkheid af zal nemen. De vraag die dan alleen nog rest, is welke invloed het Nederlandse systeem precies heeft op deze ongelijkheid.

4.3.2.3 Nederlands perspectief

In het Nederlandse systeem kan vooral de, in onderdeel 4.2.2.5 genoemde, bedrijfsopvolgingsregeling op kritiek rekenen in de literatuur, vanwege het effect dat deze regeling heeft op vermogensongelijkheid. Door deze regeling geldt een relatief zeer grote vrijstelling voor ondernemingsvermogen. Verkrijgers van veel kleinere erfenissen kunnen daarover wel belasting verschuldigd zijn, terwijl grote bedragen belastingvrij over kunnen gaan. Stevens noemt deze regeling te genereus, omdat er ook betalingsproblemen kunnen ontstaan als andere vermogensbestanddelen worden verkregen door middel van een erfenis.²¹⁸ Voor deze vermogensbestanddelen zijn echter geen aparte vrijstellingen. Hij stelt dat ondernemingsvermogen op deze manier te gunstig wordt behandeld ten opzichte van de overige erfenissen. Grote erfenissen worden op deze manier bevoordeeld ten opzichte van kleinere erfenissen, wat een grotere vermogensongelijkheid in de hand kan werken. Rijkers noemde de verschillende faciliteiten voor bedrijfsopvolging eens ‘niet te rechtvaardigen privileges ten opzichte van andere belastingplichtigen’.²¹⁹ De motivering achter de bedrijfsopvolgingsregeling, dat deze ertoe moet dienen om betalingsproblemen bij de verkrijger(s) te voorkomen, is volgens hem ‘de schaamte voorbij’.²²⁰ Hij heeft namelijk zijn bedenkingen bij het feit dat iedere onderneming die wordt verkregen door middel van een erfenis of schenking om deze reden wordt vrijgesteld van belastingheffing bij de verkrijger, terwijl deze overgang zeker niet in alle gevallen ook daadwerkelijk tot betalingsproblemen zou leiden.²²¹ Ook hij stelt dat volgens deze redenering veel meer vrijstellingen zouden moeten gelden, omdat ook voor andere verkrijgingen betalingsproblemen kunnen ontstaan. Zwemmer stelt dat de heffing ervoor kan zorgen dat langstlevende partners, waarvan de hypotheek van de woning al volledig is afgelost en deze woning sterk in waarde is gestegen, mogelijk diezelfde woning zullen moeten verlaten om de belasting te kunnen voldoen.²²² Ook Auerbach stelt dat de erfbelasting ervoor kan zorgen dat mensen hun huis zullen moeten verlaten om de heffing te kunnen betalen.²²³ Voor hen is er geen aparte regeling opgenomen. Deze vrijstelling lijkt daarom, zoals ook Niessen stelt, niet in lijn met de gelijke behandeling van belastingplichtigen en vergroot daarmee de vermogensongelijkheid.²²⁴

Ook de mogelijkheid om belastingvrij een schenking te kunnen ontvangen die dient te worden besteed aan de eigen woning of studie, kan voor een toename in vermogensongelijkheid zorgen.

²¹⁸ L. Stevens, ‘Verschil in arm en rijk onvoldoende reden om de erfbelasting te verhogen’, *Het Financieele Dagblad* 4 september 2018, fd.nl.

²¹⁹ A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw. Rede uitgesproken op 27 september 2013 ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 31.

²²⁰ A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw. Rede uitgesproken op 27 september 2013 ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 32.

²²¹ A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw. Rede uitgesproken op 27 september 2013 ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 33.

²²² J.W. Zwemmer, ‘De Successiewet op de schop’, *WPNR* 2008/6757, p. 422-424.

²²³ X. Auerbach, ‘Familievermogen en het recht van successie; over fundamentele en politieke verantwoording’, *WFR* 2008/1078.

²²⁴ L. Berentsen, ‘Nederlandse vermogensbelasting is strijdig met de rechten van de mens’, *Het Financieele Dagblad* 18 september 2018, fd.nl.

Van deze vrijstelling kan namelijk vooral gebruik worden gemaakt door kinderen van vermogende ouders. Deze personen zullen mogelijk een opleiding kunnen volgen die voor anderen onbereikbaar is of een minder grote lening af hoeven sluiten om hun eigen woning te financieren. Daarnaast kan hierdoor mogelijk ook een huis worden gekocht in een hogere prijs categorie. Politicus Jetten zei hierover eens dat met de vrijstelling ten behoeve van de eigen woning niet enkel een bepaalde som geld wordt geschonken, maar ook een ‘nieuwe voorsprong in het leven’.²²⁵

4.3.2.4 Voorgestelde aanpassingen

Om vermogensongelijkheid tegen te gaan en terug te dringen, stelt De Beer dat een hoger tarief voor de erfbelasting daar een zeer effectief middel voor kan zijn.²²⁶ Hij stelt dan ook dat de erfbelasting, met het huidige tarief, te laag is om vermogensongelijkheid tegen te gaan. Een hogere heffing zou daar een sterker effect op hebben. Volgens hem zou het systeem meer gebaat zijn bij een sterk progressieve heffing, waarbij een hoge vrijstelling geldt. Op deze manier is het maar een kleine groep mensen die daadwerkelijk in de heffing wordt betrokken en zijn dit juist de mensen die helemaal bovenaan de vermogensverdeling staan. Waar De Beer een hogere belastingdruk voorstelt, stelt Gubbels echter dat in Nederland de belastingdruk op erfenissen juist sterk is afgenomen.²²⁷ Dat wijt zij vooral aan de in 2010 doorgevoerde lagere tarieven en hogere vrijstellingen. Ook Van Bavel stelt dat de verlaging van de erfbelasting invloed heeft gehad op vermogensongelijkheid.²²⁸

Daarnaast pleit ook Jacobs voor een hogere belasting op erfenissen als men vermogensongelijkheid wil verkleinen. Net zoals eerder vermeld, stelt ook hij dat op deze manier de mogelijke wens van de overheid om verschillen tussen huishoudens te verkleinen en inkomen te herverdelen, tegen de laagste maatschappelijke kosten kan worden bewerkstelligd.²²⁹ Daarbij stelt hij dat de hoogte van de heffing afhankelijk moet zijn van het feit of de erfenissen bewust of onbewust worden nagelaten. Indien het om een onbedoelde erfenis gaat, meent Jacobs dat deze tegen een zo hoog mogelijk tarief dient te worden belast.²³⁰ Op basis van deze redenering komt hij in zijn boek met een voorgesteld effectief tarief van 25%.²³¹ Dit percentage ligt beduidend hoger dan het huidige effectieve tarief, dat iets meer dan 10% bedraagt.²³²

Waar in de literatuur meerdere malen wordt betoogd dat de effectieve tarieven voor de erfbelasting hoger zouden moeten zijn dan nu het geval is, moeten hierbij ook kanttekeningen worden gemaakt. Zo stelt Stevens bijvoorbeeld dat, omdat er op het niveau van de Europese Unie geen afspraken zijn gemaakt over de hoogte van deze heffing, er ook rekening moet worden gehouden met het feit dat vermogenden om fiscale redenen kunnen emigreren om een hoge heffing in Nederland te voorkomen.²³³ Hoewel het voor de meeste mensen op zichzelf geen reden zou zijn om te emigreren naar een land met een gunstiger tarief voor de erfbelasting,

²²⁵ N. Gubbels, ‘Vermogensongelijkheid en belastingen: weinig reden om te jubelen’, *Circulaire* 30 april 2019.

²²⁶ P.T. de Beer, ‘Waarom de erfbelasting omhoog moet’, *WFR* 2018/224.

²²⁷ N. Gubbels, ‘Vermogensongelijkheid en belastingen: weinig reden om te jubelen’, *Circulaire* 30 april 2019.

²²⁸ B. van Bavel, ‘Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie’, in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 87.

²²⁹ B. Jacobs, *De prijs van gelijkheid*, Amsterdam: Prometheus 2015, p. 204.

²³⁰ B. Jacobs, *De prijs van gelijkheid*, Amsterdam: Prometheus 2015, p. 244.

²³¹ B. Jacobs, *De prijs van gelijkheid*, Amsterdam: Prometheus 2015, p. 246.

²³² P.T. de Beer, ‘Waarom de erfbelasting omhoog moet’, *WFR* 2018/224.

²³³ L. Stevens, ‘Verschil in arm en rijk onvoldoende reden om de erfbelasting te verhogen’, *Het Financieel Dagblad* 4 september 2018, fd.nl.

kan dit wel meespelen bij het maken van de beslissing om over te gaan tot emigratie. Er zit dus een grens aan de hoogte van de tarieven, waarna de opbrengsten van de heffing af zullen nemen.

4.3.3 Box 2

4.3.3.1 Opbouw

Ook de vormgeving van box 2 heeft invloed op vermogensongelijkheid. Dit komt vooral door het feit dat de opbouw van het vermogen en de inkomsten daaruit pas in de inkomstenbelasting worden betrokken op het moment dat deze daadwerkelijk worden gerealiseerd. Dit in tegenstelling tot box 3, waarbij jaarlijks het fictieve rendement wordt belast. Omdat vooral de huishoudens aan de top van de inkomens- en vermogensverdeling in box 2 vallen, hebben deze huishoudens dus een voordeel ten opzichte van de huishoudens die lager in deze verdelingen zitten. In paragraaf 2.4 is namelijk gebleken dat de vermogens uit het tiende deciel voor gemiddeld 19,1% uit aanmerkelijk belang bestaan, terwijl dat voor de vermogens uit het eerste deciel slechts ongeveer 1% is.

Huishoudens kunnen er dus voor kiezen om hun voordelen uit aanmerkelijk belang gedurende een groot aantal jaren niet uit te keren, en daarmee de heffing van de inkomstenbelasting uit te stellen. Op deze manier kan de aanmerkelijkbelanghouder dus vermogen opbouwen door dit op te potten in box 2, zonder dat daar inkomstenbelasting over wordt geheven. Deze vermogensopbouw is dus, los van de vennootschapsbelasting die op het niveau van de onderneming wordt geheven, onbelast. Er rust echter nog wel een belastingclaim op dit opgebouwde vermogen, maar deze claim kan vervolgens ook nog worden doorgeschoven naar andere personen. Dit is bijvoorbeeld te zien als de box 2-aandeelhouder komt te overlijden. In principe bepaalt de wet in dat geval dat er sprake is van een fictieve vervreemding, waardoor er moet worden afgerekend.²³⁴ Voor overgangen krachtens erfrecht is echter ook een uitzondering opgenomen in de wet.²³⁵ Op verzoek kan er dan namelijk, onder voorwaarden, voor worden gekozen om de overgang niet als een vervreemding aan te laten merken, waardoor er (nog) niet hoeft te worden afgerekend. Eenzelfde regeling is opgenomen voor overdrachten krachtens schenking.²³⁶ Dergelijke regelingen zorgen voor een voordeel voor de box 2-aandeelhouder ten opzichte van de box 3-belegger. Deze eerste krijgt namelijk een liquiditeitsvoordeel doordat niet ieder jaar inkomstenbelasting over het vermogen hoeft te worden betaald.²³⁷

4.3.3.2 Doorschuiffaciliteiten

De gedachte achter dergelijke faciliteiten is dat de overdracht van de onderneming er niet toe mag leiden dat de continuïteit van de onderneming in gevaar zou komen.²³⁸ De belasting moet namelijk worden betaald vanuit de nalatenschap bij vererving, of het vermogen van de schenker bij schenking, waarbij er niet altijd voldoende middelen beschikbaar zullen zijn om de volledige belasting te voldoen. In die gevallen kan het nodig zijn om bepaalde middelen uit de verkregen vennootschap te onttrekken, waardoor de continuïteit van deze vennootschap in het geding kan komen.²³⁹

²³⁴ Artikel 4.16, lid 1, onderdeel e Wet IB 2001.

²³⁵ Artikel 4.17a Wet IB 2001.

²³⁶ Artikel 4.17c Wet IB 2001.

²³⁷ H. Janssens & I. Massart, 'De contante waarde van AB-belastinglatentie bij verdeling', *EB* 2015/57, p. 116.

²³⁸ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 205.

²³⁹ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 205.

Rijkers stelt dat, gezien de ondernemer niet af hoeft te rekenen over zijn toename in koopkracht, dit dient te worden gesubsidieerd door de overige belastingplichtigen in de samenleving. Dit acht hij niet wenselijk en hij stelt daardoor dat de algemene maatregel een privilege is.²⁴⁰ Ook Tigelaar-Klootwijk stelt dat, vanwege het feit dat niet aangetoond hoeft te worden dat er sprake is van liquiditeitsproblemen, ook belastingplichtigen die het eigenlijk niet nodig hebben gebruik kunnen maken van deze faciliteit.²⁴¹ Dit zorgt ervoor dat de faciliteiten een te ruime werking hebben.²⁴²

Tigelaar-Klootwijk keurt af dat er ook een faciliteit geldt bij schenking.²⁴³ Waar zij stelt dat bij overlijden de faciliteit legitiem is, omdat daar onvoldoende liquiditeiten beschikbaar kunnen zijn, stelt zij dat een dergelijke redenering niet opgaat bij schenking. In dit geval wordt er namelijk zelf voor gekozen om tot schenking over te gaan. Als daarvoor niet voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn, had de schenker ook voor een andere vormgeving van de overdracht kunnen kiezen. Daar kan dan weer tegenin worden gebracht dat het ontbreken van een dergelijke faciliteit bij schenking ervoor kan zorgen dat de overdracht wordt uitgesteld tot overlijden. Dit zou er dus voor zorgen dat het gedrag van de belastingplichtigen wordt verstoord, wat niet wenselijk wordt geacht.²⁴⁴

Ook stelt Tigelaar-Klootwijk dat de doorschuiffaciliteiten niet overeenstemmen met het draagkrachtbeginsel, omdat er niet wordt voldaan aan de uitgangspunten van een subjectgebonden belasting. Zij stelt namelijk dat bij overlijden niet kan worden gesteld dat de overdrager indirect de belastingclaim betaalt.²⁴⁵ Ook Hoogeveen noemt het feit dat de fiscale claim kan worden doorgeschoven een inbreuk op het subjectieve winstbegrip.²⁴⁶ In principe moet de overnemer belasting betalen over de winsten die door de eerdere ondernemer zijn gemaakt.

4.3.3.3 Alternatieven

Zwemmer stelt dat, doordat de aanmerkelijkbelanghouder niet jaarlijks in de heffing wordt betrokken terwijl dat voor de box 3-houder wel zo is, de aanmerkelijkbelanghouder een voordeel heeft dat niet kan worden gerechtvaardigd.²⁴⁷ Hij stelt dat er geen reden is waarom de aanmerkelijkbelanghouder niet, net als de belegger in box 3, jaarlijks in de heffing zou worden betrokken. Als oplossing voor deze geconstateerde ongelijke behandeling stelt hij voor om box

²⁴⁰ A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw. Rede uitgesproken op 27 september 2013 ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 32.

²⁴¹ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 227.

²⁴² Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 277.

²⁴³ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. p. 274.

²⁴⁴ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 274.

²⁴⁵ Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013, p. 276.

²⁴⁶ M.J. Hoogeveen, 'De zin en onzin van een doorschuifregeling voor de bedrijfsopvolging', *WFR* 2000/1134.

²⁴⁷ J.W. Zwemmer, 'Box 2 moet worden afgeschaft', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 489.

2 in zijn geheel af te schaffen.²⁴⁸ Aanmerkelijkbelanghouders zouden dan in het vervolg ook worden belast in box 3, waardoor de ongelijke behandeling zou worden weggenomen. Naast deze gelijke behandeling zou deze afschaffing ook zorgen voor meer belastingopbrengsten voor de overheid en een simpeler systeem. Ook vermogensongelijkheid zou dan kleiner worden, omdat de huishoudens met de grootste vermogens, met hun huidige vermogen in box 2, niet anders meer behandeld zullen worden ten opzichte van de andere huishoudens, wiens vermogens nu al in box 3 worden belast. Ook Jacobs is van mening dat het wenselijk zou zijn om box 2 te laten vervallen door deze samen te voegen met box 3.²⁴⁹ In deze nieuw vorm te geven box 3 zouden dan de reële rendementen in de heffing worden betrokken, waardoor de heffing anticyclisch en progressief zou worden. Alle dividenden, renten en vermogenswinsten zouden dan tegen hetzelfde tarief in de heffing worden betrokken, waarbij hij zelf een tarief voor ogen heeft van ongeveer 30-35%.²⁵⁰

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht hoe in het huidige Nederlandse systeem belasting wordt geheven over vermogen en de inkomsten daaruit. Hierbij is duidelijk geworden dat de inkomsten uit vermogen in box 3 op forfaitaire wijze worden belast, waardoor niet het daadwerkelijk behaalde rendement in de heffing wordt betrokken. Dit forfaitaire rendement is afhankelijk van de grootte van het vermogen. Ook is gekeken naar de wijze waarop de inkomsten uit aanmerkelijk belang in box 2 in de heffing worden betrokken op het moment van realisatie. Daarnaast is duidelijk geworden hoe in Nederland wordt geheven over schenkingen en erfenissen, en dat daarbij zowel de relatie tussen de schenker of erflater en de verkrijger, als de reden van de schenking van belang zijn voor het bepalen van de te betalen belasting. Met betrekking tot de Nederlandse vermogensongelijkheid is geconcludeerd dat bepaalde onderdelen van de besproken heffingen kunnen leiden tot een grotere vermogensongelijkheid. Als vermogensongelijkheid terugdringen een doel van de overheid is, is het huidige systeem daar niet effectief in. Vooral het forfaitaire rendement bij de vermogensrendementsheffing werkt daar niet aan mee. Ook het feit dat vermogensmutaties niet direct worden belast in box 2 heeft een invloed op ongelijkheid. Voor de erf- en schenkbelasting gaat het dan vooral om de vrijstellingen die daarin zijn opgenomen.

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal stond, luidde: *Hoe is het Nederlandse systeem met betrekking tot belastingen over vermogen en vermogensinkomsten vormgegeven, en wat zijn de gevolgen daarvan voor vermogensongelijkheid?*

In dit hoofdstuk is uiteindelijk geconcludeerd dat de vormgeving van het huidige systeem niet bevorderlijk is voor het terugdringen van vermogensongelijkheid. Door de besproken heffingen zal vermogensongelijkheid in Nederland eerder gelijk blijven of toenemen, dan dat er een afname in ongelijkheid zal plaatsvinden. Om vermogensongelijkheid in Nederland terug te dringen, zal dus moeten worden gezocht naar alternatieve manieren van heffen.

²⁴⁸ J.W. Zwemmer, 'Box 2 moet worden afgeschaft', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University 2013, p. 489.

²⁴⁹ B. Jacobs, 'Fundamentele herziening van belastingen op kapitaalinkomen', *ESB* 4753, p. 418.

²⁵⁰ B. Jacobs, 'Fundamentele herziening van belastingen op kapitaalinkomen', *ESB* 4753, p. 418.

H5 Alternatieven

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is geconcludeerd dat vermogensongelijkheid in Nederland zeer groot is, zowel in absolute als in relatieve zin, en dat het Nederlandse systeem van belastingheffing over vermogen en vermogensinkomsten niet effectief is om deze ongelijkheid tegen te gaan. In dit hoofdstuk zal daarom een overzicht worden gegeven van enkele alternatieve manieren van heffen, en welke invloed deze heffingen hebben op vermogensongelijkheid. De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat, luidt: *Welke alternatieve manieren van heffen over vermogen en vermogensinkomsten zijn er, en welk effect hebben deze heffingen op vermogensongelijkheid?*

Allereerst wordt aandacht besteed aan het voorstel van Piketty om een wereldwijde vermogensbelasting in te voeren. Vervolgens zal worden gekeken naar de invloed van een mogelijke vermogensmutatiebelasting op vermogensongelijkheid.

5.2 Piketty's voorstel

5.2.1 Wereldwijde vermogensbelasting

5.2.1.1 Algemeen

Piketty heeft met het uitbrengen van zijn boek de discussie over vermogensongelijkheid doen oplaaien. In dit boek schetste hij het verloop van vermogensongelijkheid over de tijd in een aantal landen, waarbij zijn conclusie was dat deze ongelijkheid steeds verder zal toenemen. Zijn boodschap was dat door overheden moet worden opgetreden tegen deze toenemende ongelijkheid door middel van fiscale maatregelen. Zelf doet hij in zijn boek een voorstel voor een mogelijke maatregel die de geconstateerde vermogensongelijkheid sterk zou moeten terugdringen.

Om de door hem aangetoonde vermogensongelijkheid tegen te gaan, acht Piketty het niet voldoende om het huidige systeem van belastingheffing aan te passen naar de hedendaagse tijd. Om tot een effectief middel te komen, dient volgens hem het gehele stelsel van belastingheffing over vermogens te worden veranderd.²⁵¹ Volgens Piketty zou de ideale heffing een progressieve vermogensbelasting op individueel niveau zijn.²⁵² Vermogen wordt dan gedefinieerd als de netto waarde van alle activa waar een persoon zeggenschap over heeft, waarbij de waarde van het vermogen wordt gesteld op de marktwaarde van alle financiële en materiële activa, verminderd met de schulden.²⁵³ Waar een vermogensbelasting op zichzelf wel in meerdere landen in de wereld voorkomt, verschilt het voorstel van Piketty van deze belastingen in het feit dat alle activa worden meegenomen bij het bepalen van het vermogen.²⁵⁴ Bij huidige vormen van vermogensbelastingen is dit vaak niet het geval. Opvallend is ook het feit dat hij deze vermogensbelasting niet op landelijk niveau zou willen realiseren. Zijn idee is namelijk dat deze vermogensbelasting op wereldwijd niveau zal worden ingevoerd, waarbij dit zal worden gecombineerd met wereldwijde financiële transparantie.²⁵⁵ Op deze manier wordt het in het

²⁵¹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 613.

²⁵² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 615.

²⁵³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 615.

²⁵⁴ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 616.

²⁵⁵ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 613.

buitenland stallen van vermogen om belastingheffing te ontlopen tegengewerkt. Er kunnen dan geen voordelen worden behaald door bijvoorbeeld te emigreren naar een land met een lagere heffing, omdat ieder land dezelfde heffing hanteert.

Hoewel dit volgens Piketty het ideaalbeeld zou zijn van een fiscale maatregel om vermogensongelijkheid op wereldwijd niveau tegen te gaan, geeft hij zelf ook al aan dat invoering van een dergelijke maatregel, zeker op de middellange termijn, niet realistisch lijkt.²⁵⁶ Een dergelijke heffing zou namelijk een grote mate van samenwerking tussen landen vereisen. Alle landen zouden dan gezamenlijk dezelfde heffing in moeten voeren, waarna de opbrengsten van die heffing verdeeld zouden moeten worden over de landen. Glennerster stelt dat, door het feit dat grote groepen mensen geraakt kunnen worden door een belastingverandering, een dergelijke verandering vooraf moet worden gegaan door een uitgebreide discussie.²⁵⁷ Dit geldt al voor een dergelijke vermogensheffing op landelijk niveau, maar voor een wereldwijde heffing lijkt een dergelijk debat, indien al mogelijk, zo langdurig dat de heffing bijna niet te verwachten valt.

5.2.1.2 Landelijk niveau

Gezien een dergelijke heffing op grote schaal, zeker op de middellange termijn, dus niet te verwachten lijkt, kan er worden gekeken naar een mogelijke invoering van een heffing op landelijk niveau. Dergelijke maatregelen tegen vermogensongelijkheid zijn volgens Piketty echter zelden effectief.²⁵⁸ Als landen namelijk op individuele basis een vermogensheffing in zouden voeren, is er volgens hem een te groot risico op kapitaalvlucht, waarmee de heffing kan worden ontlopen. Dit was bijvoorbeeld in Nederland het geval, toen er nog zowel een vermogensbelasting als een belasting over vermogensinkomsten werd geheven.²⁵⁹

5.2.1.3 Tarieven

Met betrekking tot de mogelijke tarieven die deze heffing zou hebben laat Piketty ruimte voor discussie, maar pleit hij wel voor een progressie in de tarieven. Voor de lagere vermogens, tot een miljoen euro, stelt hij voor om een zeer laag tarief of zelfs een tarief van 0% te heffen. Hij stelt wel dat een lage heffing over deze vermogens voordelen kan hebben, waarbij hij tarieven noemt tot 0,5%. Een dergelijk laag tarief zou de heffing als het ware de vorm geven van een verplichte registratie van het vermogen.²⁶⁰ Voor de allergrootste vermogens, die meer bedragen dan 1 miljard euro, stelt hij voor tarieven in te stellen van bijvoorbeeld 5 of 10%.²⁶¹ Dit is in lijn met de gedachte dat, zoals Lavoie stelt, vanaf een bepaald vermogen een kleine toename in het vermogen weinig positieve effecten met zich meebrengt voor de houder van dat vermogen, terwijl de samenleving er wel negatieve effecten van zou ondervinden (zie hoofdstuk 3).²⁶² Welk tarief het beste kan worden toegepast is afhankelijk van de doelstellingen van de heffing. Piketty stelt een tarief van 5% voor als het doel is om vermogensongelijkheid niet verder te

²⁵⁶ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 614.

²⁵⁷ H. Glennerster, 'Why was a wealth tax for the UK abandoned? Lessons for the policy process and tackling wealth inequality', *J. Soc. Policy* 41(2), p. 233-249.

²⁵⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 614.

²⁵⁹ A.J.M. Arends, 'Voorgeschiedenis', *Cursus Belastingrecht* IB.5.0.3.

²⁶⁰ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 619.

²⁶¹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 616.

²⁶² R. Lavoie, 'Dreaming the Impossible Dream: Is a Wealth Tax Now Possible in America?', *Akron Research Paper* 14-01, p. 13.

laten toenemen, waarbij dit kan oplopen tot 10% als het doel is om de vermogensongelijkheid terug te dringen.²⁶³ Het tarief zou kunnen variëren, zowel afhankelijk van de grootte van het vermogen, als van de hoogte van het daadwerkelijk waargenomen rendement.²⁶⁴

5.2.1.4 Financiële transparantie

Zoals gezegd, dient de door Piketty voorgestelde heffing te worden gecombineerd met wereldwijde financiële transparantie. Dat is niet alleen nodig om deze heffing succesvol te laten zijn, maar is volgens Piketty op zichzelf ook al wenselijk. Deze transparantie zou namelijk een duidelijker beeld schetsen van de exacte vermogensverdeling, vooral van de allergrootste vermogens.²⁶⁵ Dit zou meer informatie bieden voor het democratische debat over vermogensongelijkheid.²⁶⁶ De transparantie moet het heffen van de vermogensbelasting vergemakkelijken, omdat op deze manier kan worden gewerkt met vooraf ingevulde belastingaangiften. Personen hoeven dan niet zelf de hoogte van hun vermogen aan te geven, deze gegevens zijn immers al bekend bij de belastingdienst van het betreffende land.²⁶⁷ Dit heeft als voordeel dat het de aangifte voor de belastingplichtige makkelijker maakt en deze niet in de verleiding kan komen om een lagere waarde aan te geven.²⁶⁸

Sinds het boek van Piketty voor het eerst in 2013 is uitgebracht, hebben de ontwikkelingen in de internationale samenwerking echter niet stilgestaan. Zo zijn er grote stappen gezet met betrekking tot het automatisch uitwisselen van bankgegevens. De OESO heeft namelijk de Common Reporting Standard (hierna: CRS) opgesteld, waardoor een duidelijker beeld moet worden geschetst van het buitenlandse vermogen van inwoners. Op basis hiervan zijn financiële instellingen namelijk verplicht om na te gaan waar hun klanten fiscaal inwoner zijn, waarna informatie over deze klanten dient te worden gedeeld met de desbetreffende overheid. Voor de Europese Unie is de CRS opgenomen in richtlijn 2014/107, waardoor de lidstaten deze verplicht moeten invoeren in hun wetgeving. Als gevolg hiervan vindt er al een onderlinge uitwisseling van gegevens plaats over onder andere spaarproducten, effectenrekeningen en kapitaal- en levensverzekeringen.²⁶⁹ Daarnaast moeten ook vanwege de Mandatory Disclosure richtlijn grensoverschrijdende constructies worden gemeld en worden deze gegevens uitgewisseld tussen de betrokken lidstaten.²⁷⁰ Op deze manier wordt belastingontwijking door middel van grensoverschrijdende constructies tegengegaan en ontmoedigd. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat Piketty deze transparantie ook wenselijk acht om de discussie rondom vermogensongelijkheid van meer cijfers te voorzien.²⁷¹ De transparantie lijkt er in de huidige

²⁶³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 633.

²⁶⁴ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 628.

²⁶⁵ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 618.

²⁶⁶ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 618.

²⁶⁷ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 620.

²⁶⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 620.

²⁶⁹ *Kamerstukken II*, 2017/18, 25087, 191.

²⁷⁰ Richtlijn (EU) 2018/822 van de Raad van 25 mei 2018 tot wijziging van Richtlijn 2011/16/EU wat betreft verplichte automatische uitwisseling van inlichtingen op belastinggebied met betrekking tot meldingsplichtige grensoverschrijdende constructies (*PbEU* 2018, L 139/1).

²⁷¹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 618.

tijd niet toe te leiden dat deze gegevens ook publiek beschikbaar worden om verder onderzoek naar vermogensongelijkheid uit te kunnen voeren, maar wordt enkel gebruikt om de belastingdiensten van de nodige informatie te voorzien.

5.2.1.5 Redenen voorstel

De vraag kan opkomen of een progressieve vermogensbelasting wel nodig is, aangezien in veel landen al een progressieve inkomstenbelasting en progressieve erfbelasting geldt. Volgens Piketty zorgt juist de combinatie van deze drie heffingen voor een ideaal belastingstelsel.²⁷² Een vermogensbelasting is in zijn ogen noodzakelijk om het stelsel compleet te maken. Hij geeft hiervoor twee hoofdredenen. De eerste reden is dat het concept van inkomen voor de personen die over de grootste vermogens beschikken, niet juist is gedefinieerd.²⁷³ Waar miljardairs jaarlijks honderden miljoenen kunnen verdienen op hun vermogen, keren zij daar slechts een deel van uit naar zichzelf. De daadwerkelijke vermeerdering van het vermogen bedraagt in realiteit dus veel meer dan het inkomen dat wordt aangegeven in de aangifte. Aan de top van de vermogensverdeling zorgt dit dus voor een zeer laag effectief tarief van de inkomstenbelasting.²⁷⁴ Een vermogensbelasting over het gehele vermogen zou ervoor zorgen dat ook deze opgepotte inkomsten in de heffing worden betrokken. Het vermogen zou voor deze groep dan een betere maatstaf zijn van de belastingcapaciteit dan het inkomen, om de simpele reden dat deze minder sterk kan worden beïnvloed en makkelijker te meten is. De vermogensbelasting vormt dan een aanvulling op de inkomstenbelasting, vooral geldend voor personen die een hoger inkomen hebben dan zou worden aangegeven.²⁷⁵

De tweede reden is gebaseerd op de invloed die een vermogensbelasting kan hebben op het gedrag van vermogenden. Als zij weten dat ze een bepaald percentage van hun vermogen af moeten dragen in de vorm van een vermogensbelasting, zullen zij het rendement op hun vermogen willen maximaliseren.²⁷⁶ Daarbij stelt Piketty wel dat aan deze reden niet al te veel waarde moet worden toegekend. Hierbij deel ik de mening van Piketty. Het rendement dat kan worden behaald op vermogen is namelijk niet alleen afhankelijk van de inspanningen van de eigenaar, maar ook van factoren waar de eigenaar van het vermogen geen invloed op heeft.

Waar meerdere landen in het verleden al hebben gekozen om een bepaalde vermogensbelasting in te voeren, zijn deze volgens Piketty zelden wenselijk vormgegeven. Om belastingvlucht tegen te gaan, worden er namelijk vaak vrijstellingen ingevoerd voor bepaalde soorten activa. Naast dat dit de opbrengst van de heffing sterk verkleint, kan de heffing op die manier ook een degressieve werking krijgen. Daarnaast stelt hij dat vermogensbestanddelen, met name onroerend goed, vaak worden gewaardeerd op een fiscale waarde die niet altijd overeenkomt

²⁷² T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 626.

²⁷³ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 626.

²⁷⁴ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 627.

²⁷⁵ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 628.

²⁷⁶ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 628.

met de geldende marktwaarde.²⁷⁷ Dit zorgt er volgens Piketty voor dat de heffing inefficiënt en nutteloos wordt.²⁷⁸

Een voordeel van een vermogensbelasting is dat deze kan zorgen voor aanzienlijke belastinginkomsten voor de overheid.²⁷⁹ In 2018 beschikten de huishoudens uit het tiende deciel over 814,2 miljard euro aan vermogen.²⁸⁰ Een heffing van 5% zou dus ongeveer 40,7 miljard euro op kunnen leveren. Net als Wijtvlit vind ik echter dat dit niet de reden mag zijn om een heffing in te voeren.²⁸¹ Het feit dat huishoudens met grote vermogens in principe geld kunnen missen, mag geen reden zijn om hier dan een belasting over te heffen.

5.2.2 Toetsing

5.2.2.1 Gevolgen voor vermogensongelijkheid

Nu de alternatieve heffing die Piketty voorstelt is besproken, is het van belang om helder te krijgen welke gevolgen deze heffing zou hebben voor vermogensongelijkheid. Door de grootste vermogens een deel van hun vermogen af te laten dragen, zal een vermogensbelasting in ieder geval de groei van deze vermogens remmen. Wat de precieze invloed van deze belasting zou zijn, is afhankelijk van de rendementen die op vermogens worden behaald en van het tarief dat zou worden ingevoerd. Afhankelijk van de verhouding tussen deze twee zaken kan de heffing er op zijn minst voor zorgen dat de grootste vermogens minder snel zouden groeien dan anders het geval zou zijn of, in het meest effectieve geval, dat de grootste vermogens zelfs kleiner worden en daarmee vermogensongelijkheid ook kleiner wordt. Als uit wordt gegaan van de in onderdeel 5.2.1.3 genoemde tarieven van 5 en 10% die door Piketty zijn voorgesteld, zou een dergelijke heffing het vermogen van een gemiddeld huishouden uit het tiende deciel in 2017 laten afnemen met respectievelijk 52.910 en 105.820 euro.²⁸²

Een dergelijke vermogensbelasting heeft echter enkel een effect op het moment dat vermogensongelijkheid zich al voordoet. Zoals onder andere Wijtvlit stelt, helpt een dergelijke heffing niet ter voorkoming van deze ongelijkheid. Een dergelijke fiscale maatregel zou niet doordringen tot de kern van het probleem.²⁸³ Een effectieve maatregel tegen vermogensongelijkheid zou volgens hem namelijk de oorzaken van deze ongelijkheid aanpakken. Door enkel de invoering van een vermogensbelasting kan vermogensongelijkheid in eerste instantie wel ontstaan, waarna vervolgens wordt geprobeerd om deze tegen te gaan. Een vermogensbelasting zou volgens Wijtvlit kunnen worden ingevoerd, maar daarvoor moeten eerst andere veranderingen in het belastingstelsel worden doorgevoerd, zoals het

²⁷⁷ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 636.

²⁷⁸ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 636.

²⁷⁹ L.W.D. Wijtvlit, 'Too little, too late: The uneasy case for a wealth tax as a means to mitigate inequality', *Intertax* 42(10), p. 632-643.

²⁸⁰ 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', *CBS Statline* 19 februari 2019, Opendata.cbs.nl.

²⁸¹ L.C.J. van Apeldoorn, J.L.M. Gribnau & B. Verbeek, 'Rechtvaardigheid en Belastingen – filosofie en fiscaliteit. Verslag van een workshop', *WFR* 2015/93.

²⁸² 'Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen', *CBS Statline* 19 februari 2019, Opendata.cbs.nl.

²⁸³ L.W.D. Wijtvlit, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

afschaffen van fiscale privileges in bijvoorbeeld de schenk- en erfbelasting en een gelijkere behandeling van inkomsten uit arbeid en vermogen.²⁸⁴

Daarnaast is het van belang om niet alleen belasting te heffen om de vermogens van de allerrijksten te verkleinen. Wat daarna met de opgehaalde belastingopbrengsten wordt gedaan, is minstens zo belangrijk. Lavoie stelt dat als de belastingopbrengsten worden geïnvesteerd in het onderwijs, de vermogensbelasting effect zal hebben op de vermogensongelijkheid bij zowel de grootste als bij de gemiddelde vermogens.²⁸⁵ De allergrootste vermogens zullen namelijk kleiner worden door deze belasting, terwijl kinderen uit gemiddelde huishoudens zelf meer vermogen op kunnen bouwen doordat zij gebruik kunnen maken van betere scholing.

Voormalig staatssecretaris van financiën Vermeend vindt een vermogensbelasting zoals deze door Piketty is voorgesteld geen goede maatregel tegen vermogensongelijkheid.²⁸⁶ Zijn standpunt kan kort worden samengevat in de titel zijn van artikel: ‘Armen maak je niet rijker door rijken arm te maken’.²⁸⁷ Hij stelt dat in plaats van vermogen weg te halen van de meest vermogenden, er beter kan worden geïnvesteerd in het onderwijs. Hij stelt namelijk dat de vermogensongelijkheid in Nederland grotendeels wordt veroorzaakt door veranderingen in de arbeidsmarkt, waardoor bepaalde beroepen zullen verdwijnen en andere (nieuwere) beroepen juist veel opleveren. Hij voelt dus niets voor een vermogensbelasting, maar zegt dat een eenvoudiger belastingstelsel, dat ondernemerschap en werkgelegenheid stimuleert, wenselijk is.²⁸⁸ Ook Cowen meent dat de oplossing voor vermogensongelijkheid niet moet worden gezocht in een vermogensbelasting, maar dat onder andere investering in onderwijs een betere maatregel zou zijn.²⁸⁹ Dit zou volgens hen bijdragen aan minder ongelijkheid, zonder dat daar belastingverzwaringen aan te pas komen.

Volgens Hansson moet er ook rekening worden gehouden met de effecten die de invoering van een vermogensbelasting kan hebben op de economie, en dan met name op het ondernemerschap.²⁹⁰ Zo heeft ondernemerschap een positief effect op innovaties en zorgt het voor werkgelegenheid.²⁹¹ Ondernemerschap wordt vaak gestimuleerd door overheden vanwege de positieve effecten die het heeft op de economie. Een vermogensbelasting kan echter een negatieve invloed hebben op ondernemerschap. Het kan ervoor zorgen dat er minder startkapitaal beschikbaar is voor beginnende ondernemers en dat de voordelen die worden verkregen door middel van ondernemen kleiner worden, omdat een groter deel dient te worden afgedragen in de vorm van belastingen.²⁹² Dit kan het starten van een onderneming

²⁸⁴ L.C.J. van Apeldoorn, J.L.M. Gribnau & B. Verbeek, ‘Rechtvaardiging en Belastingen – filosofie en fiscaliteit. Verslag van een workshop’, *WFR* 2015/93.

²⁸⁵ R. Lavoie, ‘Dreaming the Impossible Dream: Is a Wealth Tax Now Possible in America?’, *Akron Research Paper* 14-01, p. 13.

²⁸⁶ W.A.F.G. Vermeend, ‘Armen maak je niet rijker door rijken arm te maken’, *De Volkskrant* 6 november 2014, volkskrant.nl.

²⁸⁷ W.A.F.G. Vermeend, ‘Armen maak je niet rijker door rijken arm te maken’, *De Volkskrant* 6 november 2014, volkskrant.nl.

²⁸⁸ W.A.F.G. Vermeend, ‘Armen maak je niet rijker door rijken arm te maken’, *De Volkskrant* 6 november 2014, volkskrant.nl.

²⁸⁹ T. Cowen, ‘Capital Punishment: Why a Global Tax on Wealth Won’t End Inequality’, *Foreign Aff.* 93, 158, p. 164.

²⁹⁰ A. Hansson, ‘The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity’, *J. Entrepreneursh.* 17(2), p. 139-156.

²⁹¹ A. Hansson, ‘The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity’, *J. Entrepreneursh.* 17(2), p. 139-140.

²⁹² A. Hansson, ‘The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity’, *J. Entrepreneursh.* 17(2), p. 139-156.

ontmoedigen. Ook Cowen stelt dat het heffen van een vermogensbelasting er op termijn toe zal leiden dat minder nieuwe ondernemingen zullen worden gestart.²⁹³

Een ander gevolg van een vermogensbelasting die wordt geheven vanaf een bepaald vermogensniveau kan zijn dat individuen stoppen met werken als ze dit grensvermogen bereiken, omdat ze van wat ze boven de grens opbouwen een aanzienlijk deel moeten afdragen. Daar kan echter weer tegenin worden gebracht dat deze personen niet enkel om hun absolute vermogen geven, maar ook om hun relatieve vermogen ten opzichte van anderen.²⁹⁴ Er zou ook juist gesteld kunnen worden dat een vermogensbelasting voor de grootste vermogens een einde zou maken aan de *rat-race* om meer vermogen te accumuleren met als enige reden om meer te hebben dan anderen.²⁹⁵

5.2.2.2 Realistisch

Hoewel een internationale vermogensbelasting in theorie grote gevolgen zou kunnen hebben voor vermogensongelijkheid, is het de vraag of dit in de praktijk ook uit zou werken. Dat lijkt namelijk wat anders te liggen. Zoals Piketty zelf al stelt, lijkt deze belasting in de realiteit niet te verwachten.²⁹⁶ Ook dat is van belang: hoe sterk de gevolgen ook kunnen zijn, zonder invoering zal er niets veranderen. In het verleden is al gebleken dat het niet makkelijk is om een vermogensbelasting in te voeren. Zo waren er in het Verenigd Koninkrijk ooit plannen om een vermogensbelasting in te voeren, maar is hiervoor uiteindelijk nooit een wetsvoorstel ingediend.²⁹⁷ Na vijf jaar te hebben geprobeerd om een voorstel in elkaar te zetten, is men niet tot een belasting gekomen die genoeg overheidsinkomsten op zou leveren om de administratieve kosten en de politieke onenigheid waard te zijn.²⁹⁸

Hoewel Piketty de wereldwijde vermogensbelasting op de middellange termijn zelf al afschildert als een utopie, meent hij wel dat een dergelijke belasting in stappen ingevoerd zou kunnen worden. Hij stelt voor om bijvoorbeeld eerst een dergelijke heffing in te voeren tussen een kleiner aantal landen, bijvoorbeeld op Europees niveau.

Ook binnen een land is het maar de vraag of invoering van een vermogensbelasting met aanzienlijke tarieven een reële mogelijkheid is. Waar met de huidige vermogensrendementsheffing al veel kritiek wordt geuit op het moment dat de veronderstelde rendementen niet worden behaald, en men daarmee dus inteert op het vermogen, zal dat bij een dergelijke vermogensbelasting ook het geval zijn. Afhankelijk van het tarief kan het zelfs juist een van de doelstellingen zijn om de meest vermogenden te laten interen op hun vermogens. Volgens Wijtvlit kan dit confiscatoire karakter van een dergelijke heffing zowel in strijd zijn met de grondwet van een land, als ook met het eerdergenoemde eerste artikel van het EVRM.²⁹⁹

²⁹³ T. Cowen, 'Capital Punishment: Why a Global Tax on Wealth Won't End Inequality', *Foreign Aff.* 93, 158, p. 163.

²⁹⁴ R. Lavoie, 'Dreaming the Impossible Dream: Is a Wealth Tax Now Possible in America?', *Akron Research Paper* 14-01, p. 26.

²⁹⁵ R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emmerson, 'Taxation of Wealth and Wealth Transfers', in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 778.

²⁹⁶ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 614.

²⁹⁷ R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emmerson, 'Taxation of Wealth and Wealth Transfers', in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 782.

²⁹⁸ R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emmerson, 'Taxation of Wealth and Wealth Transfers', in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 782.

²⁹⁹ L.W.D. Wijtvlit, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

5.2.2.3 Rechtvaardigheid

Een vermogensbelasting met hoge tarieven voor de grootste vermogens kan worden gezien als onrechtvaardig. De meest vermogende personen zullen dan namelijk een (aanzienlijk) deel van hun vermogen in moeten leveren. Dit confiscatoire karakter maakt het lastig om een dergelijke belasting bij het publiek in goede aarde laten vallen. Hoewel Boadway, Chamberlain en Emerson stellen dat dit confiscatoire karakter nodig is om voldoende inkomsten te genereren met een dergelijke heffing, merken zij daarnaast ook op dat juist dit karakter ervoor zorgt dat men de heffing als oneerlijk ervaart en daardoor zal proberen om de heffing te ontlopen.³⁰⁰ Lavoie brengt hier dan echter weer tegenin dat veel van de meest vermogende personen dat vermogen niet zelf hebben verdiend, maar verkregen vanuit een erfenis.³⁰¹ De vraag is echter of dat voor de publieke opinie verschil maakt. Zoals McCaffey het verwoordt: ‘*tax is politics*’.³⁰²

Het wordt ook lastig om een vermogensbelasting als rechtvaardig te beschouwen als een vermogen in de loop van het jaar is afgenomen. De belastingplichtige is dan al een deel van zijn vermogen verloren, waarna er ook nog eens belasting over wordt geheven. Datzelfde effect is merkbaar met het huidige box 3-systeem. Daarnaast merkt Wijtliet op dat, in een systeem waar reeds wordt geheven over de opbouw van het vermogen in de vorm van een inkomstenbelasting, de invoering van een vermogensbelasting tot dubbele heffing zal leiden.³⁰³ In de tijd dat Nederland nog een vermogensbelasting kende, leidde het feit dat er zowel een inkomsten- als een vermogensbelasting was tot ongenoegen onder de belastingplichtigen.³⁰⁴ Ook het feit dat een dergelijke vermogensbelasting jaarlijks zou worden geheven kan zorgen voor een dubbele heffing. Ieder jaar wordt dan namelijk grotendeels hetzelfde vermogen in de heffing betrokken.³⁰⁵

In de literatuur zijn de meningen verdeeld over de vraag of er voldoende rechtsgrond is voor een vermogensbelasting. Zo stellen bijvoorbeeld Stevens en Kavelaars dat er geen deugdelijke rechtsgrond is voor een vermogensbelasting.^{306, 307} In de literatuur worden echter ook argumenten genoemd die een vermogensbelasting wel zouden rechtvaardigen. Cnossen vat deze argumenten samen in vier hoofdpunten.³⁰⁸ Zo zou een vermogensbelasting de horizontale gelijkheid bevorderen, de verticale gelijkheid bevorderen, ervoor zorgen dat het vermogen zo efficiënt mogelijk wordt geïnvesteerd en zou het zorgen voor administratieve voordelen.

De horizontale gelijkheid houdt in dat de belastingplichtigen die zich in gelijke situaties bevinden op gelijke wijze worden behandeld. Verticale gelijkheid betekent dat belastingplichtigen in ongelijke situaties in dezelfde mate ongelijk worden behandeld. Het

³⁰⁰ R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emerson, ‘Taxation of Wealth and Wealth Transfers’, in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 786.

³⁰¹ R. Lavoie, ‘Dreaming the Impossible Dream: Is a Wealth Tax Now Possible in America?’, *Akron Research Paper* 14-01, p. 20.

³⁰² E.J. Caffey, ‘The uneasy case for wealth transfer taxation’, *Yale L.J.* 104(2), p. 365.

³⁰³ L.W.D. Wijtliet, ‘Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen’, *WFR* 2014/930.

³⁰⁴ L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, ‘Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht’, *WFR* 2018/157.

³⁰⁵ A.P.M. van Rijn, ‘Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst? Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997’, *WFR* 1997/1044.

³⁰⁶ S. Cnossen, ‘Rechtsgronden van een vermogensbelasting’, *WFR* 1993/933.

³⁰⁷ A.P.M. van Rijn, ‘Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst? Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997’, *WFR* 1997/1044.

³⁰⁸ S. Cnossen, ‘Rechtsgronden van een vermogensbelasting’, *WFR* 1993/933.

argument van efficiëntie komt erop neer dat belastingplichtigen minder zullen interen op hun vermogen naarmate zij hun vermogen efficiënter investeren en daardoor een hoger rendement behalen. Zij worden hierdoor dus gestimuleerd om zo hoog mogelijke rendementen te behalen. De administratieve voordelen zouden zich voordoen omdat belastingplichtigen deze heffing niet makkelijk zouden kunnen ontlopen.³⁰⁹

Hoewel Cnossen het eens is met het eerste argument, acht hij de overige drie niet sterk. Desondanks vindt hij een vermogensbelasting geen slechte heffing. Met name de bevordering van horizontale gelijkheid is voor hem een doorslaggevende factor. Vermogen is volgens hem een maatstaf van draagkracht die belast dient te worden om zo personen in gelijke economisch posities gelijk te behandelen.³¹⁰ Vanuit economisch oogpunt stelt Jacobs echter dat een hoge belasting op vermogens of erfenissen alleen gerechtvaardigd kan worden als een overheid niet in staat is om de inkomsten uit vermogen te belasten.³¹¹ Bij een vermogensbelasting worden namelijk niet de bovennormale rendementen belast en deelt de overheid niet in het geluk of de pech van de belastingplichtige.³¹²

Stevens en Lejour stellen dat het heffen van een vermogensbelasting in principe zou kunnen worden gerechtvaardigd door twee eigenschappen van vermogen.³¹³ Ten eerste vormt het vermogen een bestedingsreserve. Dit houdt in dat de eigenaar van een groot vermogen een maatschappelijk voordeel heeft ten opzichte van personen die niet over een (groot) vermogen kunnen beschikken. De houder van het grote vermogen zou namelijk flexibeler zijn en daardoor meer kansen kunnen benutten.³¹⁴ De tweede eigenschap is dat vermogen een bron is van gefundeerd inkomen. Dit houdt in dat de vermogensbezitter inkomsten geniet uit zijn vermogen en daardoor minder afhankelijk is van andere bronnen van inkomen.³¹⁵ Stevens en Lejour stellen echter dat in de huidige tijd, waarin sprake is van een verzorgingsstaat, er minder grote verschillen in inkomenszekerheid zijn, waardoor deze eigenschappen een vermogensbelasting moeilijk kunnen rechtvaardigen.³¹⁶ Met name het tweede argument vind ik zelf ook niet sterk. Deze inkomsten zouden namelijk op zichzelf ook belast kunnen worden, zoals ook later in dit hoofdstuk zal blijken.

5.2.2.4 Robuustheid

Als een dergelijke internationale vermogensbelasting iets is, dan is het wel robuust. Omdat, in het meest omvangrijke geval, alle landen dezelfde heffing zullen hanteren, kan deze niet worden ontlopen door vermogen naar het buitenland te verplaatsen. Ook het feit dat alle vermogensbestanddelen worden meegenomen bij het bepalen van het vermogen, zorgt ervoor dat het ontlopen van de heffing vrijwel niet mogelijk is. Het heeft namelijk geen zin om een bepaald vermogensbestanddeel om te zetten in een ander vermogensbestanddeel, omdat beide in de heffing zullen worden betrokken. De opbrengst van een dergelijke internationale heffing zal dus zeer stabiel zijn.

³⁰⁹ S. Cnossen, 'Rechtsgronden van een vermogensbelasting', *WFR* 1993/933.

³¹⁰ S. Cnossen, 'Rechtsgronden van een vermogensbelasting', *WFR* 1993/933.

³¹¹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³¹² B. Jacobs, 'Fundamentele herziening van belastingen op kapitaalinkomen', *ESB* 4753, p. 418.

³¹³ L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, 'Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht', *WFR* 2018/157.

³¹⁴ L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, 'Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht', *WFR* 2018/157.

³¹⁵ L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, 'Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht', *WFR* 2018/157.

³¹⁶ L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, 'Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht', *WFR* 2018/157.

Invoering van een dergelijke vermogensbelasting op landelijk niveau kan volgens Van Bavel echter leiden tot kapitaalvlucht, waardoor het kapitaal van de belastingplichtigen naar het buitenland verdwijnt.³¹⁷ De opbrengsten van een dergelijke heffing zullen als gevolg daarvan sterk af kunnen nemen. Zeker de houders van de grootste vermogens zullen overwegen hun kapitaal naar het buitenland te verplaatsen, omdat de heffing hen het meeste zou kosten.

Piketty stelt dus voor om alle vermogensbestanddelen in de vermogensheffing te betrekken. Boadway, Chamberlain en Emmerson stellen echter dat er ook afwegingen gemaakt moeten worden met betrekking tot welke vermogensbestanddelen meegenomen moeten worden.³¹⁸ Hoe breder de grondslag voor de belasting, dus hoe meer vermogensbestanddelen in de heffing worden betrokken, hoe meer de heffing zorgt voor horizontale gelijkheid. Een brede grondslag brengt volgens Boadway, Chamberlain en Emmerson echter ook met zich mee dat er zich meer problemen voor zullen doen met betrekking tot de waardering van deze vermogensbestanddelen. Naast deze waarderingsproblemen wordt ook kritiek geuit op de gevolgen die een dergelijke heffing zal hebben voor de privacy.³¹⁹ Om tot een correcte waardering te komen, dient de overheid namelijk precies te weten over welke vermogensbestanddelen iemand beschikt.

5.2.3 Internationaal perspectief

Het heffen van een vermogensbelasting staat ook in andere landen in de belangstelling. Zo zijn er bijvoorbeeld voorstellen om een dergelijke belasting in te voeren in de Verenigde Staten. Een groep van de allerrijksten heeft daar zelfs een open brief geschreven aan de presidentskandidaten die op 24 juni 2019 is gepubliceerd in de New York Times, waarin zij vragen om belast te worden over hun vermogen.³²⁰ Een dergelijke belasting zou volgens hen onder andere helpen met de klimaatcrisis en zorgen voor gelijkere kansen in de samenleving. Daarnaast stellen zij dat een dergelijke vermogensbelasting eerlijker zou zijn, omdat de 0,1% met de grootste vermogens dit jaar verwachten ongeveer 3,2% van hun vermogen in belastingen af te dragen, terwijl dat percentage voor de 99% minst vermogenden 7,2% is.³²¹ Eerder heeft ook Warren Buffet, een van de rijkste mensen op aarde, een column geschreven in de New York Times, waarin hij een voorstander was van een hogere belasting op de allerrijksten.³²²

Eén van de voorstellen die is gedaan door een presidentskandidate is het voorstel van Elizabeth Warren. In dit voorstel worden ongeveer 75000 Amerikaanse huishoudens in de heffing betrokken. De huishoudens zouden een belasting van 2% betalen op hun vermogen dat uitkomt boven de 50 miljoen dollar en een extra 1% belasting over het deel van hun vermogen dat uitkomt boven de 1 miljard dollar. Ook Bernie Sanders heeft een voorstel gedaan voor een vermogensbelasting. In zijn voorstel zouden huishoudens een tarief van 1% betalen vanaf een vermogen van 32 miljoen dollar. Dit tarief loopt op naarmate het vermogen groter wordt, tot er uiteindelijk een tarief van 8% wordt geheven over het vermogen dat boven de 10 miljard dollar uitkomt.³²³

³¹⁷ B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 94.

³¹⁸ R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emmerson, 'Taxation of Wealth and Wealth Transfers', in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010, p. 786.

³¹⁹ K. Sammin, 'Here's Why Elizabeth Warren's Wealth Tax Will Not Work At All', *The Federalist* 12 augustus 2019, thefederalist.com.

³²⁰ L.J. Bowditch e.a., 'A call to action: a letter in support of a wealth tax', *NY Times* 24 juni 2019, nytimes.com.

³²¹ L.J. Bowditch e.a., 'A call to action: a letter in support of a wealth tax', *NY Times* 24 juni 2019, nytimes.com.

³²² W.E. Buffett, 'Stop Coddling the Super-Rich', *NY Times* 14 augustus 2011, nytimes.com.

³²³ 'Tax on extreme wealth', *Bernie 2020*, berniesanders.com.

Hoewel in de Verenigde Staten dus al wel voorstellen zijn gedaan voor een dergelijke vermogensbelasting op de grootste vermogens, blijft ook hier nog veel onzeker. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillende schattingen over wat een dergelijke belasting aan opbrengsten zou generen. Ook is het nog onzeker of een dergelijke vermogensbelasting niet in strijd zou zijn met de grondwet. In deze discussie draait het voornamelijk om de vraag of een vermogensbelasting aangemerkt dient te worden als een 'direct tax'. Als dat het geval is dient namelijk iedere staat bij te dragen aan de opbrengst van de belasting in dezelfde verhouding als het aantal inwoners van die staat ten opzichte van het totaal aantal inwoners.³²⁴ In een dergelijk geval zouden dus in de verschillende staten verschillende effectieve tarieven gelden, afhankelijk van het aantal belastingplichtigen. Dit zou dus leiden tot een zeer verschillende behandeling van inwoners van de verschillende staten.

5.3 Vermogensmutatiebelasting

5.3.1 Vermogensaanwasbelasting of vermogenswinstbelasting

Al sinds de vermogensrendementsheffing is ingevoerd, is in de literatuur beargumenteerd dat deze heffing beter vervangen zou kunnen worden door een vermogensmutatiebelasting. Bij invoering van een vermogensmutatiebelasting kan een keuze worden gemaakt tussen een vermogensaanwasbelasting en een vermogenswinstbelasting. Bij een vermogenswinstbelasting worden enkel de daadwerkelijk gerealiseerde vermogensvermeerderingen in de heffing betrokken. Onder een vermogensaanwasbelasting wordt een heffing verstaan die vermogensvermeerdering jaarlijks in de heffing betreft, of deze reeds is gerealiseerd of niet.³²⁵ Deze manier van heffen sluit aan bij de wens, die in de literatuur en politiek naar voren komt, om te heffen over het daadwerkelijk behaalde rendement.³²⁶ Zowel inkomsten die worden verkregen uit het vermogen als mutaties van het vermogen worden in de heffing betrokken.³²⁷

Het voordeel van het reeds in de heffing betrekken van nog niet gerealiseerde aanwas van vermogen, is dat belastingheffing niet kan worden uitgesteld door de belastingplichtige. Anders zou deze er namelijk voor kunnen kiezen om in een bepaald jaar de vermogensaanwas nog niet te realiseren, om voor dat jaar onder de heffing uit te komen. Dit wordt ook wel het lock-in effect genoemd.³²⁸ Dit effect zorgt er volgens Cnossen en Bovenberg voor dat het effectieve tarief lager wordt naarmate men het vermogensbestanddeel langer in bezit houdt.³²⁹ Er kan echter voor worden gekozen om dit effect te verkleinen door middel van het berekenen van rente over de uitgestelde belastingen.³³⁰ Een ander voordeel van het reeds in de heffing betrekken van (nog) niet gerealiseerde vermogensaanwas, is dat het hierdoor niet nodig is om bijvoorbeeld de gegevens over historische verkrijgingsprijs gedurende een lange periode paraat te houden. Gezien het vermogen ieder jaar opnieuw wordt gewaardeerd, geldt deze nieuwe waardering als het ware jaarlijks voor een voor een nieuwe verkrijgingsprijs.

Het reeds in de heffing betrekken van aanwas van vermogen dat nog niet daadwerkelijk is gerealiseerd, heeft echter ook nadelen. Zo kan het zijn dat de belastingplichtige niet over de

³²⁴ D. Hemel & R. Kysar, 'The big problem with wealth taxes', *NY Times* 7 november 2019, nytimes.com.

³²⁵ A.P.M. van Rijn, 'Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst. Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997', *WFR* 1997/1044.

³²⁶ *Kamerstukken II* 2015/16, 34302, 97.

³²⁷ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

³²⁸ A.P.M. van Rijn, 'Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst. Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997', *WFR* 1997/1044.

³²⁹ S. Cnossen & L. Bovenberg, 'Fundamental tax reform in the Netherlands', *Int. Tax Public Finan.* 8(4), p. 479.

³³⁰ S. Cnossen & L. Bovenberg, 'Fundamental tax reform in the Netherlands', *Int. Tax Public Finan.* 8(4), p. 481.

nodige liquiditeiten beschikt om de heffing te voldoen. Volgens Kavelaars is dit echter geen groot minpunt, en zou dit opgelost kunnen worden door een betalingsfaciliteit toe te voegen.³³¹ Een ander nadeel is dat daadwerkelijk jaarlijks de vermogenstoename zal moeten worden berekend, wat inhoudt dat ook de bezittingen jaarlijks opnieuw gewaardeerd zullen moeten worden.³³²

Van den Dool merkt op dat bij invoering van een vermogensaanwasbelasting ook aandacht moet worden besteed aan het feit dat bepaalde delen van de vermogensmutaties moeten worden uitgezonderd van een dergelijke heffing.³³³ Hierbij doelt hij onder andere op het in een jaar verkregen inkomen dat niet in datzelfde jaar is geconsumeerd. Dit deel van het inkomen zorgt wel voor een mutatie van het vermogen, maar is al eerder in de heffing betrokken. Een dergelijke mutatie dus ook laten vallen onder een vermogensaanwasbelasting zorgt ervoor dat dit deel van het inkomen dubbel wordt belast in hetzelfde jaar. Ditzelfde effect gaat op voor zaken die worden verkregen uit een erfenis.³³⁴ Voor de zaken die worden verkregen uit een nalatenschap merkt hij overigens op dat, indien deze wel tot de grondslag van de vermogensaanwasbelasting zouden behoren, successierecht kan worden gezien als een overbodige heffing.

Ook heeft een vermogensaanwasbelasting als voordeel ten opzichte van een vermogenswinstbelasting dat de te betalen belasting wordt verdeeld over een aantal jaren. Op deze manier wordt jaarlijks een kleiner bedrag aan belasting betaald, in plaats van eenmalig de volledige belasting.³³⁵

5.3.2 Combinatie van vermogensaanwasbelasting en vermogenswinstbelasting

Met betrekking tot de vraag of een dergelijke vermogensmutatiebelasting zou moeten worden vormgegeven als vermogenswinstbelasting of vermogensaanwasbelasting, stelt Kavelaars een derde alternatief voor.³³⁶ Volgens hem zou de beste oplossing namelijk een combinatie van beide heffingen inhouden. Ook Cnossen en Bovenberg pleiten voor een combinatie van een vermogenswinstbelasting en een vermogensaanwasbelasting.³³⁷ Een dergelijke combinatie zou volgens Kavelaars op twee verschillende manieren vormgegeven kunnen worden.³³⁸ De eerste manier is om voor verschillende vermogensbestanddelen uit te gaan van verschillende belastingen. Met name voor onroerende zaken zou dan een vermogenswinstbelasting worden ingevoerd, terwijl voor de overige vermogensbestanddelen een vermogensaanwasbelasting zou gelden.

³³¹ P. Kavelaars, 'Exitheffingen en antimisbruikbepaling onder ATAD1', *TFO* 2019/161.3.

³³² A.P.M. van Rijn, 'Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst. Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997', *WFR* 1997/1044.

³³³ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 10.

³³⁴ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 10.

³³⁵ *Keuzedocument box 3*, bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 34552, 83, p. 13.

³³⁶ P. Kavelaars, 'Het gedrocht', in: S.M.H. Dusarduijn e.a. (red.), *Van der Geldbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. J.A.G. van der Geld ter gelegenheid van zijn afscheid op 30 september 2016 als Hoogleraar Belastingrecht aan het Fiscaal Instituut Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2016, p. 215.

³³⁷ S. Cnossen & L. Bovenberg, 'Fundamental tax reform in the Netherlands', *Int. Tax Public Finan.* 8(4), p 482.

³³⁸ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

De tweede manier is om de vermogensaanwasbelasting te laten dienen als een voorheffing op de vermogenswinstbelasting. Dat houdt dus in dat er jaarlijks een vermogensaanwasbelasting zou worden geheven, welke verrekend wordt met de vermogenswinstbelasting op het moment dat er daadwerkelijk wordt gerealiseerd.³³⁹ Het voordeel van een dergelijke combinatie van beide heffingen is dat het lock-in effect van de vermogenswinstbelasting zich hier niet voordoet. Daarnaast hoeven de verkrijgingsprijzen uit het verleden niet te worden bewaard, omdat deze jaarlijks worden veranderd. Het nadeel van een vermogensaanwasbelasting dat zich liquiditeitsproblemen kunnen voordoen blijft echter ook bij deze combinatie. Kavelaars stelt als oplossing hiervoor bepaalde uitstel mogelijkheden voor.

Ook Jacobs is een voorstander van een combinatie van beide heffingen.³⁴⁰ Allereerst stelt hij dat de wenselijke manier om te heffen over vermogensmutaties zou moeten worden vormgegeven als een vermogensaanwasbelasting. Deze heffing verdient volgens Jacobs de voorkeur vanwege het feit dat op deze manier de winstneming, en daarmee de belastingheffing, niet kan worden uitgesteld. Vanwege de mogelijke betalingsproblemen die bij een dergelijke heffing kunnen ontstaan, acht hij een vermogensaanwasbelasting niet wenselijk voor alle vermogensbestanddelen. Bestanddelen waarbij hij een vermogenswinstbelasting wenselijk acht, zijn onder andere winst uit onderneming, de eigen woning en kunst.³⁴¹

Ook Van den Dool stelt dat, vanwege het feit dat bepaalde vermogensbestanddelen lastig te waarderen zijn of niet snel in geld kunnen worden omgezet, het wenselijk kan zijn om voor deze bestanddelen uit te gaan van een vermogenswinstbelasting, terwijl voor de overige vermogensbestanddelen een vermogensaanwasbelasting geldt.³⁴² Dat voor de overige vermogensbestanddelen zijn voorkeur uitgaat naar een vermogensaanwasbelasting, baseert hij op het feit dat deze heffing meer in lijn zou zijn met het draagkrachtbeginsel, omdat alle vermogensmutaties draagkracht representeren.³⁴³ Ook Cnossen stelt dat de economische positie van een belastingplichtige die een vermogensbestanddeel verkoopt met winst niet verschillend is ten opzichte van een belastingplichtige die de winst niet realiseert, maar als het ware herinvesteert in hetzelfde vermogensbestanddeel.³⁴⁴ Als voorbeelden van vermogensbestanddelen waarvoor, vanwege het incurante karakter, zou kunnen worden gekozen voor een vermogenswinstbelasting noemt Van den Dool de eigen woning en aandelen die een bepaalde zeggenschap in een onderneming vertegenwoordigen.³⁴⁵ Gezien de belastingplichtigen die opteren voor een vermogenswinstbelasting een liquiditeitsvoordeel hebben, stelt Van den Dool dat bij realisatie de te betalen belasting op zodanige hoogte dient te worden gesteld dat de netto contante waarde van die belasting gelijk is aan de netto contante

³³⁹ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

³⁴⁰ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³⁴¹ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³⁴² R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 300.

³⁴³ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 300.

³⁴⁴ S. Cnossen, 'Analyse van een belastingherziening', *WFR* 1999/1583.

³⁴⁵ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 301.

waarde van de belasting die geleidelijk gedurende de bezitsduur is ontstaan.³⁴⁶ De belastingdruk is dan dus gelijk voor zowel de vermogenswinst- als de vermogensaanwasbelasting. Een dergelijke combinatie heeft ook mijn voorkeur. De uiteindelijke heffing heeft dan zowel de voordelen van een vermogensaanwas- als een vermogenswinstbelasting.

Een voordeel van een heffing waarbij alle inkomsten uit vermogen worden belast, is dat het volgens Jacobs niet meer nodig is om daarnaast ook nog een vermogensbelasting te heffen.³⁴⁷ Ook stelt hij dat het heffen van een erfbelasting in een dergelijk geval overbodig is geworden, omdat hetgeen wordt verkregen uit het geërfde vermogen al in de heffing wordt betrokken. Om de scheve verdeling van erfenissen, en daarmee scheve verdeling van vermogens, tegen te gaan, zou er volgens Jacobs wel voor kunnen worden gekozen om de inkomsten uit geërfd vermogen zwaarder te belasten dan de inkomsten uit overig vermogen.³⁴⁸ Een dergelijke verschillende behandeling lijkt mij echter niet wenselijk omdat dit de heffing gecompliceerder zou maken.

5.3.3 Waardering

Ook bij een dergelijke manier van heffen over de mutaties van het vermogen, is het van belang duidelijk vast te stellen hoe de waarde van het vermogen dient te worden bepaald. Net als voor de huidige box 3-heffing zou het handig zijn om aan te sluiten bij de waarde in het economisch verkeer. Voor de waardering van onroerend goed is dat echter lastig te bepalen en zal er dus waarschijnlijk, net als in het huidige systeem, aan worden gesloten bij de WOZ-waarde. Piketty stelde echter juist dat een dergelijke manier van waarde bepalen niet wenselijk is, omdat de fiscale waarde dan niet overeenkomt met de werkelijke waarde.³⁴⁹ Volgens Kavelaars hoeft dit echter geen probleem te zijn bij een dergelijke heffing, omdat het vooral gaat om de relatieve waarde ten opzichte van het vorige jaar en niet om de absolute waarde.³⁵⁰ Hoewel de jaarlijkse verandering van de WOZ-waarde niet precies gelijk zal zijn aan de verandering van de waarde in het economisch verkeer, acht hij de verschillen klein genoeg om niet tot problemen te leiden. Het jaarlijks waarderen van al het onroerend goed op de waarde in het economisch verkeer zou volgens hem tot veel maatschappelijke kosten leiden, terwijl er maar weinig mee gewonnen zou worden. Om deze reden acht hij een dergelijke jaarlijkse herwaardering onwenselijk en stelt hij dat er moet worden uitgegaan van de WOZ-waarde. Ik ben het hier eens met Kavelaars. Hoewel in de meest ideale situatie uit zou worden gegaan van de daadwerkelijke waarde, lijkt dit in de praktijk niet haalbaar. Uitgaan van de WOZ-waarde is dan het beste alternatief.

5.3.4 Tarieven

Kavelaars stelt dat zowel inkomsten uit het vermogen als de mutaties van het vermogen zelf in de heffing dienen te worden betrokken, waarbij de fiscale druk op beide volgens hem gelijk dient te zijn.³⁵¹ Door deze gelijke druk worden fiscale constructies om heffing te ontlopen overbodig gemaakt. Deze fiscale constructies waren wel zichtbaar bij de voorganger van de huidige box 3-heffing. Met deze voorganger werden namelijk enkel de inkomsten uit het vermogen en niet de mutaties van het vermogen zelf belast. Belastingplichtigen kozen er

³⁴⁶ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, 298-299.

³⁴⁷ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³⁴⁸ B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³⁴⁹ T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.), p. 636.

³⁵⁰ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

³⁵¹ P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

daarom voor om bepaalde constructies op te zetten waardoor de vermogensinkomsten als het ware werden omgezet in vermogensmutaties, waardoor deze niet meer in de heffing werden betrokken.³⁵² Om dezelfde reden dienen er volgens Kavelaars zo min mogelijk vrijstellingen te worden ingevoerd, omdat ook hiermee constructies kunnen worden opgezet.

Met betrekking tot het tarief dat wordt geheven over vermogensinkomsten, stelt Van den Dool dat een laag, proportioneel tarief de voorkeur verdient boven een progressief tarief.³⁵³ Dit onderbouwt hij onder andere door op te merken dat de spaarbeslissing tussen individuen met een hoog inkomen uit vermogen en een lager inkomen uit vermogen niet verschilt bij een proportioneel tarief. Bij een progressief tarief is dat wel het geval. Daarnaast stelt hij ook dat bij een vermogenswinstbelasting geen belastingvoordelen meer kunnen worden opgezocht door de inkomsten uit vermogen te plannen. Bij een progressief tarief kan het voordelen hebben om bepaalde vermogensinkomsten uit te stellen, of juist naar voren te halen, om op die manier tegen een lager tarief te worden belast. Het gedrag van deze individuen wordt dus sterk beïnvloed door een dergelijke tariefstructuur. Een belangrijk punt daarbij is wel dat het tarief gelijk moet blijven over de tijd.³⁵⁴ Bij veranderingen in het tarief over de tijd kunnen alsnog voordelen worden verkregen door inkomsten uit te stellen of naar voren te halen. Dit geldt echter alleen voor een vermogenswinstbelasting, omdat bij een vermogensaanwasbelasting niet zelf kan worden bepaald wanneer er zal worden afgerekend. Daarbij merkt Van den Dool overigens wel op dat er, voor de kleinste vermogens, een vrijstelling kan worden gehanteerd als dit tegemoetkomt aan eventuele doelstellingen van de overheid.³⁵⁵

Vanuit het oogpunt dat de heffing voor een afname in vermogensongelijkheid zou moeten zorgen, zou er wel kunnen worden gekozen voor een progressief tarief. Zoals uit paragraaf 3.2.8 is gebleken, neemt het rendement op het vermogen namelijk gemiddeld toe naar mate het vermogen groter wordt. Door een progressie in het tarief in te bouwen, zouden dus vooral de grootste vermogens de hogere tarieven dienen te betalen. Op deze manier kunnen de kleinere vermogens tegen een (iets) gunstiger tarief vermogen opbouwen dan de grotere vermogens, waardoor de verschillen tussen beide groepen kleiner zouden worden.

5.3.5 Heffingsvrije voet

Een heffingsvrij vermogen, zoals in de huidige box 3 geldt, kan tot scheve gevolgen leiden bij een vermogensaanwasbelasting. Iemand met een klein vermogen zou in dat geval namelijk een zeer hoog rendement kunnen behalen op zijn vermogen en daarover geen belasting verschuldigd zijn, terwijl iemand met een groter vermogen maar slechts een klein rendement daar dan wel belasting over verschuldigd is. Daarnaast brengt een heffingsvrij vermogen problemen met zich mee met betrekking tot de vraag op welk deel van het vermogen dit in mindering dient te worden gebracht.³⁵⁶ De verschillende vermogensbestanddelen waar het vermogen uit bestaat, hebben namelijk waarschijnlijk verschillende rendementen. Om deze problemen te voorkomen wordt

³⁵² P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

³⁵³ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 50.

³⁵⁴ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 50.

³⁵⁵ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 50.

³⁵⁶ *Heffing box 3 op basis van werkelijk rendement. Een voortgangsrapportage van het onderzoek naar het belasten van het werkelijke rendement in box 3*, bijlage bij *Kamerstukken* 2016/17, 34552, 6, p. 23.

in de ‘Voortgangsrapportage box 3’ gesteld dat, bij een dergelijke belasting, het heffingsvrije vermogen beter kan worden vervangen door een heffingsvrije voet voor het rendement.³⁵⁷ Een heffingsvrije voet past beter bij een vermogensaanwasbelasting en zorgt er, net als het heffingsvrije vermogen nu, voor dat het aantal belastingplichtigen dat een dergelijke heffing moet betalen daalt.³⁵⁸

Een heffingsvrije voet zou er ook voor zorgen dat de heffing minder verstorend zou zijn. Door het eerste deel van het rendement vrij te stellen, wordt vooral de economische *rent* in de heffing betrokken. Als dit eerste deel ongeveer gelijk is aan het risicovrije rendement, zal de verstoring die wordt veroorzaakt door een dergelijke heffing sterk afnemen. De economische *rent* is het voordeel uit investeringen dat de basispremie en de risicopremie overtreft.³⁵⁹ Het belasten van deze economische *rent* zorgt niet voor een verstoring van de consumptiebeslissing van belastingplichtigen over de tijd, waardoor dit minder schade veroorzaakt dan heffen over de basispremie.³⁶⁰ Voor deze economische *rents* worden namelijk geen economische inspanningen verricht die verstoord kunnen worden.³⁶¹

5.3.6 Toetsing

5.3.6.1 Gevolgen voor vermogensongelijkheid

Ook voor de vermogensmutatiebelasting is het van belang om voor ogen te hebben welke invloed deze zal hebben op vermogensongelijkheid. Om vermogensongelijkheid zoveel mogelijk tegen te gaan, ligt het voor hand om van beide alternatieven, de vermogenswinstbelasting en de vermogensaanwasbelasting, in de eerste plaats aan te sluiten bij een vermogensaanwasbelasting. Een vermogenswinstbelasting laat opgebouwd vermogen dat nog niet daadwerkelijk wordt gerealiseerd namelijk buiten de heffing. Een vermogensaanwasbelasting betreft de aangroei van het vermogen wel jaarlijks in de heffing. Dit neemt dus ook de in onderdeel 5.2.1.3 aangehaalde kritiek van onder andere Piketty weg, aangezien vermogenden geen vermogen meer op kunnen potten. Gezien het feit dat bepaalde incurante vermogensbestanddelen lastig jaarlijks accuraat te waarderen zijn, kan het voor die vermogensbestanddelen, zoals ook Van den Dool voorstelt, wel wenselijk zijn om de belastingplichtige de mogelijkheid te bieden om te opteren voor een vermogenswinstbelasting.³⁶² Als wordt uitgegaan van hetzelfde tarief als in de huidige box 3 geldt, namelijk 30%, zal een dergelijke heffing er, bijvoorbeeld in 2017, voor zorgen dat de huishoudens uit het tiende deciel in totaal 12,3 miljard van hun vermogen af dienen te dragen. Voor een gemiddeld huishouden uit dat deciel is dat 43.900 euro.³⁶³

³⁵⁷ *Heffing box 3 op basis van werkelijk rendement. Een voortgangsrapportage van het onderzoek naar het belasten van het werkelijke rendement in box 3*, bijlage bij Kamerstukken 2016/17, 34552, 6, p. 24.

³⁵⁸ *Heffing box 3 op basis van werkelijk rendement. Een voortgangsrapportage van het onderzoek naar het belasten van het werkelijke rendement in box 3*, bijlage bij Kamerstukken 2016/17, 34552, 6, p. 24.

³⁵⁹ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 1.

³⁶⁰ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 316.

³⁶¹ B. Jacobs & R. de Mooij, ‘De marginale kosten van publieke fondsen zijn gelijk aan één’, *ESB* 94(4567), p. 535.

³⁶² R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 300.

³⁶³ ‘Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen’, *CBS Statline* 19 februari 2019, [Opendata.cbs.nl](https://opendata.cbs.nl).

Het grote verschil met de hiervoor geschetste vermogensbelasting is dat beide heffingen duidelijk een andere grondslag hebben. Waar de vermogensbelasting voor de grondslag uitgaat van het gehele vermogen op zichzelf, gaat een vermogensmutatieheffing uit van het inkomen dat wordt gegenereerd uit het vermogen en mutaties van het vermogen zelf. Een vermogensmutatieheffing zou de jaarlijkse vermogensopbouw dus belasten en niet het reeds bestaande vermogen zelf. Een dergelijke heffing kan dus een goed instrument zijn om de verdere opbouw van de vermogens, en daarmee de toename in vermogensongelijkheid te remmen. Het vermogen dat bij invoering van een dergelijke heffing al in bezit is, zal namelijk niet worden geraakt door de heffing, maar de verdere opbouw zal wel in de heffing worden betrokken.

Als een dergelijke vermogensmutatiebelasting breed wordt ingevoerd, waardoor ook box 2-vermogen onder deze heffing zal komen te vallen, zou dat zorgen voor een uniforme belasting van beide soorten vermogen. Dit is ook in lijn met de opvatting dat, zoals Van den Dool bepleit, kapitaalinkomen voor zowel ondernemers als aanmerkelijkbelanghouders en particulieren gelijk zou moeten worden behandeld.³⁶⁴ De in het vorige hoofdstuk geschetste verschillende behandelingen in de huidige box 2 en box 3 zouden dan niet meer gelden.

Een vermogensaanwasbelasting zal echter enkel invloed kunnen hebben op het verdere verloop van ongelijkheid. Dat het vermogen waar men voor invoering van een dergelijke heffing al over beschikt, in tegenstelling tot een vermogensbelasting, niet in de heffing wordt betrokken, leidt ertoe dat de bestaande ongelijkheid niet zal worden aangepakt. Hoewel het effect van een vermogensmutatieheffing op vermogensongelijkheid daarom dus kleiner zal zijn dan het effect van een vermogensbelasting, is de eerste wel een reëler alternatief. En zoals eerder gezegd zal een mogelijke heffing helemaal geen effect hebben op vermogensongelijkheid als deze nooit zal worden ingevoerd.

Volgens Jacobs wordt ook de ongelijkheid die ontstaat doordat vermogen overgaat van generatie op generatie met een dergelijke vermogensaanwasbelasting tegengegaan, waardoor hierover een losse belasting heffen overbodig wordt.³⁶⁵ De opbouw van het vermogen wordt dan namelijk gedurende het leven al in de heffing betrokken bij de erflater/schenker. Vervolgens worden de inkomsten die daarna nog worden verkregen uit het vermogen bij de verkrijger in de heffing betrokken.

5.3.6.2 Realistisch

Kavelaars stelt dat het heffen van een vermogensmutatiebelasting niets nieuws brengt voor de Nederlandse heffing. De wijze waarop de winst uit onderneming wordt belast, is namelijk soortgelijk, net als de inkomsten uit aanmerkelijk belang.³⁶⁶ Om die reden acht hij het opmerkelijk dat er in de politiek vaak als reden wordt gegeven dat een dergelijke heffing nog niet is ingevoerd, dat de heffing praktisch moeilijk uitvoerbaar zou zijn.

In 2017 is het ‘Keuzedocument box 3’ gepubliceerd, waarin onderzoek is gedaan naar de mogelijkheid (onder andere) een vermogensaanwasbelasting in te voeren. In dit document is

³⁶⁴ M.M. de Reus, ‘De toekomst van box 3. Verslag van de algemene ledenvergadering van de Vereniging voor Belastingwetenschap over het thema “De toekomst van box 3”, gehouden op 25 januari 2018 te Den Haag’, *WFR* 2018/47.

³⁶⁵ B. Jacobs, ‘Piketty en belastingen op kapitaal’, in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

³⁶⁶ P. Kavelaars, ‘Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing’, *WFR* 2016/131.

ook gekeken naar de wijze waarop de verschillende vermogensbestanddelen behandeld zouden worden in een dergelijke heffing. Voor bijvoorbeeld bank- en spaartegoeden komen zij tot de conclusie dat het niet wenselijk zou zijn om vermogensaanwas in de heffing te betrekken, omdat hier gedurende het jaar vele veranderingen in plaats vinden. Het bijhouden van alle stortingen en onttrekkingen zou tot teveel administratieve lasten leiden.³⁶⁷ Dergelijke uitzonderingen op de hoofdregel zouden er echter ook toe kunnen leiden dat er constructies op worden gezet om belastingheffing te ontlopen. Voor onroerende zaken wordt geconcludeerd dat er, om de administratieve lasten voor belastingplichtigen en de uitvoeringsproblemen bij de belastingdienst zo laag mogelijk te houden, het beste kan worden aangesloten bij een forfaitair rendement.³⁶⁸

In zijn brief van 20 juni 2019 heeft de Staatssecretaris laten weten dat het voor de belastingdienst niet mogelijk zou zijn om de gehele vermogensaanwas te meten.³⁶⁹ Dit zou teveel administratieve lasten met zich meebrengen. In zijn brief van 4 juli 2019 heeft de Staatssecretaris echter laten weten dat in het voorjaar van 2020 de uitkomst van een onderzoek naar de mogelijke belasting van het werkelijke rendement naar de Tweede Kamer zal worden gestuurd.³⁷⁰

Ook heeft de Staatssecretaris in zijn brief van 6 september 2019 een voorstel gedaan om box 3 aan te passen.³⁷¹ In dit voorstel zouden vooral de belastingplichtigen waarvan hun vermogen voor een groot deel uit spaargeld bestaat gunstiger behandeld worden. De heffing wordt verwacht budgetneutraal te zijn als er wordt uitgegaan van een heffingsvrij inkomen van 400 euro.³⁷² Als het vermogen enkel uit spaargeld zou bestaan, zou er, met het forfaitaire rendement van 0,09%, pas belasting verschuldigd zijn vanaf een vermogen van 440.000 euro. Dit is echter op basis van huidige gegevens, bij invoering zou dit om een ander bedrag kunnen gaan. Beleggers zouden daarentegen meer belasting moeten gaan betalen. Ook zou het voorstel ervoor zorgen dat het aantal belastingplichtigen in box 3 sterk zal dalen.³⁷³ Voor de overige bezittingen wordt uitgegaan van een forfaitair rendement van 5,33% en voor schulden wordt uitgegaan van een percentage van 3,03%.³⁷⁴ Personen die beschikken over vermogen dat met schulden is gefinancierd zullen er dus op achteruit gaan. De bezittingen en de schulden kunnen niet meer direct worden gesaldeerd, maar er wordt uitgegaan van de verschillende forfaitaire percentages.

Een groot verschil van het voorstel ten opzichte van de huidige box 3, is dat er in het voorstel uit wordt gegaan van de werkelijke verhouding tussen spaargeld, beleggingen en schulden.³⁷⁵ Nu wordt deze verhouding nog forfaitair bepaald. De rendementen worden ook in het voorstel echter nog wel op forfaitaire wijze berekend. Door uit te gaan van recente gegevens met betrekking tot de rendementen en de daadwerkelijke verhouding van de vermogensbestanddelen, zou het daadwerkelijke rendement dicht moeten worden benaderd. De Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (hierna: NOB) noemt het behouden van een forfaitair

³⁶⁷ Keuzedocument box 3, bijlage bij Kamerstukken II 2016/17, 34552, 83, p. 10.

³⁶⁸ Keuzedocument box 3, bijlage bij Kamerstukken II 2016/17, 34552, 83, p. 12.

³⁶⁹ M. Snel, 'Resultaat deelonderzoek varianten heffing over spaargeld in box 3 met Prinsjesdag 2019', V-N 2019/31.6.

³⁷⁰ M. Snel, 'Nieuw onderzoek naar belasten spaargeld tegen werkelijk rendement', V-N 2019/34.6.

³⁷¹ Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74.

³⁷² Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74.

³⁷³ Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74, p. 3.

³⁷⁴ Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74.

³⁷⁵ Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74, p. 3.

rendement echter ‘merkwaardig’ en geeft de voorkeur aan een systeem dat uitgaat van de werkelijke rendementen.³⁷⁶

Een daadwerkelijk wetsvoorstel ter aanpassing van het box 3-regime wordt voor de zomer van 2020 verwacht.³⁷⁷ Deze veranderingen worden door de NOB wel gezien als een ‘quick fix’.³⁷⁸ Dat houdt in dat het meer een aanpassing voor op de korte termijn is, dan een langetermijnoplossing.

5.3.6.3 Rechtvaardigheid

Het feit dat enkel de toename van het vermogen in de heffing wordt betrokken en niet het bestaande vermogen op zichzelf, zou het, gelet op de publieke opinie, wel makkelijker maken om een dergelijke heffing in te voeren. Vanuit de belastingplichtigen zal hier namelijk minder kritiek op zijn, omdat een vermogensmutatiebelasting niet het confiscatoire karakter kent dat een vermogensbelasting wel heeft en waar de kritiek op het huidige box 3-systeem ook grotendeels om draait.

Het feit dat enkel de inkomsten uit het vermogen in de heffing worden betrokken, is vergelijkbaar met de huidige vermogensrendementsheffing. Het voordeel van dit alternatief is echter dat er wordt uitgegaan van het daadwerkelijke rendement, wat de heffing een stuk rechtvaardiger maakt. Belastingplichtigen kunnen in dat geval geen belasting meer verschuldigd zijn over inkomsten die zij niet daadwerkelijk hebben gekregen. Daarnaast kan een vermogensmutatieheffing worden aangemerkt als rechtvaardiger dan de huidige box 3, omdat een vermogensmutatieheffing een anticyclisch effect heeft.³⁷⁹ Als het slecht gaat met de economie en de rendementen laag zijn, zal er ook niet veel belasting worden geheven. Als het echter beter gaat met de economie en de rendementen stijgen, neemt ook de belasting die wordt geheven toe. Dit anticyclische effect is dus precies tegenovergesteld van de procyclische werking van de huidige box 3.

Een vermogensaanwasbelasting kan in sommige gevallen wel als onrechtvaardig worden ervaren als de belastingplichtigen niet over voldoende liquiditeiten beschikt om de heffing te voldoen. Het zou daarom het geval kunnen zijn dat de belastingplichtige genoodzaakt is om bepaalde vermogensbestanddelen te verkopen. Dit kan, zoals eerder genoemd, echter worden opgelost door een bepaalde faciliteit aan de heffing toe te voegen waarbij rentedragend uitstel van betaling kan worden verleend.³⁸⁰

Ook moet er bij een vermogensaanwasbelasting aandacht worden besteed aan de mogelijkheden tot verliesverrekening. Als die mogelijkheden er niet zijn voor belastingplichtigen, kan het zich voordoen dat er in een jaar belasting verschuldigd is over een vermogensmutatie, terwijl bij

³⁷⁶ R.A. van der Jagt, *NOB-commentaar Kamerbrief Aanpassing box 3 (d.d. 6 september 2019; kenmerk 2019-0000148689)*, Amsterdam: de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs Commissie Wetsvoorstellen 2019, p. 1-2.

³⁷⁷ *Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74.*

³⁷⁸ R.A. van der Jagt, *NOB-commentaar n.a.v. antwoorden op de vragen gesteld in het kader van een schriftelijk overleg over de brieven van 12 juli 2019 met de reactie op de motie van de leden Leijten en Ladders over letstelschadevergoedingen (Kamerstukken II 2018/19, 35026, nr. 55) (herziene brief) en van 6 september 2019 over aanpassing box 3 (Kamerstukken II 2018/19, 35026, nr. 74)*, Amsterdam: de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs Commissie Wetsvoorstellen 2019, p. 4.

³⁷⁹ S. Cnossen, ‘Analyse van een belastingherziening’, *WFR* 1999/1583.

³⁸⁰ P. Kavelaars, ‘Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing’, *WFR* 2016/131.

realisatie de waarde van het vermogensbestanddeel alweer is gedaald.³⁸¹ Het voordeel dat dan voor belastingheffing in aanmerking wordt genomen, is niet gelijk aan het daadwerkelijk gerealiseerde voordeel.

5.3.6.4 Robuustheid

Als een vermogensmutatiebelasting wordt ingevoerd naast de huidige box 2, waarin in principe een vermogenswinstbelasting geldt, wordt in het 'Keuzedocument box 3' verwacht dat de arbitragemogelijkheden tussen beide boxen zullen verminderen.³⁸² Beide boxen zullen dan namelijk gelijker worden behandeld dan nu het geval is met de huidige box 3-heffing.

Echter wordt in het keuzedocument ook opgemerkt dat invoering van een vermogensaanwasbelasting ook tot nieuwe mogelijkheden voor belastingontwijking kan leiden.³⁸³ Hier wordt bijvoorbeeld genoemd dat inkomen uit onroerend goed in principe forfaitair zal worden bepaald, terwijl inkomen uit indirect gehouden onroerend goed zal worden gesteld op de werkelijke waardeveranderingen van de aandelen. Daarnaast kunnen er ontwijkingsmogelijkheden ontstaan doordat de mutaties van bank- en spaartegoeden in principe niet worden belast, maar enkel de rente-inkomsten in de heffing zouden worden betrokken.³⁸⁴ Als deze rente-inkomsten omgezet kunnen worden in vermogensmutaties, zal dit tot ontwijking kunnen leiden.

De jaarlijkse belastingopbrengsten van een vermogensaanwasbelasting zijn minder zeker dan de opbrengsten van de huidige box 3-heffing en een vermogensbelasting. Omdat de daadwerkelijke rendementen in de heffing worden betrokken, kan het zijn dat een belastingplichtige in een jaar geen rendement behaalt en daardoor geen belasting verschuldigd is. Bij een vermogensbelasting kan dit niet voorkomen en wordt er wel jaarlijks een bedrag aan belasting geheven. Voor de belastingplichtigen werkt dit dus juist voordeliger uit. De overheid deelt dan mee in het geluk en de pech van de belastingplichtige.

Spanjer is er niet van overtuigd dat een dergelijke heffing robuust zou zijn.³⁸⁵ Hij stelt dat het slechts een kwestie van tijd zou zijn voordat er constructies opduiken die ervoor zorgen dat van zowel het rendement als de vermogensmutaties fiscaal niets overblijft. Hij geeft aan voorstander te zijn van het huidige box 3-systeem, juist omdat het opbouwen van constructies hierbij niet effectief is. Hoewel het inderdaad mogelijk zou zijn dat er constructies op worden gezet om de heffing te ontlopen, ben ik het echter, vanwege de in hoofdstuk 4 geschetste gevolgen, niet met Spanjer eens dat de huidige box 3 daarom beter zou zijn.

5.3.7 Internationaal perspectief

Er zijn verschillende landen die uitgaan van een vermogenswinst- of een vermogensaanwasbelasting. Zo kennen Nieuw Zeeland en de Verenigde Staten beide een vermogensaanwasbelasting.³⁸⁶ Deze belastingen hebben echter verschillende kenmerken. Zo heeft de belasting in de Verenigde Staten geen betrekking op particulieren. De belasting in

³⁸¹ R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009, p. 295.

³⁸² *Keuzedocument box 3*, bijlage bij *Kamerstukken II 2016/17*, 34552, 83, p. 13.

³⁸³ *Keuzedocument box 3*, bijlage bij *Kamerstukken II 2016/17*, 34552, 83, p. 14.

³⁸⁴ *Keuzedocument box 3*, bijlage bij *Kamerstukken II 2016/17*, 34552, 83, p. 14.

³⁸⁵ M. Spanjers, 'Box 3: van een meisje van 16 naar grand dame!', *WFR* 2016/202.

³⁸⁶ *Internationaal onderzoek box 3*, bijlage bij *Kamerstukken II 2016/17*, 34552, A, p. 5.

Nieuw Zeeland geldt enkel voor bepaalde financiële producten en particulieren vallen hier enkel onder als ze over een groot vermogen kunnen beschikken.³⁸⁷

Een vermogenswinstbelasting komt voor in meerdere landen, hoewel ieder land zijn eigen precieze vormgeving kent. Dit geldt voor de meeste landen die lid zijn van de OECD.³⁸⁸ Overgaan tot een dergelijke heffing zou voor Nederland dus geen vreemde optie zijn. Dit in tegenstelling het huidige box 3-regime, dat een uniek systeem is dat nergens anders terug te vinden is.

5.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken naar alternatieve manieren van heffen over vermogen of vermogensinkomsten, die het huidige box 3-systeem zouden kunnen vervangen. De deelvraag die hierbij centraal stond was: *Welke alternatieve manieren van heffen over vermogen en vermogensinkomsten zijn er, en welk effect hebben deze heffingen op vermogensongelijkheid?* Allereerst is aandacht besteed aan de vermogensbelasting. Deze belasting zou een sterk effect kunnen hebben op vermogensongelijkheid, maar er zijn enkele zaken die de invoering van een dergelijke heffing zullen bemoeilijken. Zo zal een dergelijke heffing waarschijnlijk snel als oneerlijk worden ervaren door belastingplichtigen die met de heffing geconfronteerd zullen worden. Daarnaast lijkt de heffing geen goede rechtsgrond te hebben.

Vervolgens is stilgestaan bij een vermogensmutatieheffing, waarbij aandacht is besteed aan zowel een vermogensaanwas- als een vermogenswinstbelasting. Ook deze heffing kan effecten hebben op vermogensongelijkheid in de Nederland. Gezien hier niet het gehele vermogen in de heffing wordt betrokken zal dit effect waarschijnlijk wel kleiner zijn dan bij een vermogensbelasting. Daar staat echter weer tegenover dat deze heffing minder snel als onrechtvaardig zal worden ervaren en een mogelijke invoering realistischer lijkt te zijn.

Op basis van bovenstaande gegevens gaat voor deze scriptie de voorkeur uit naar een vermogensaanwasbelasting. Net als Van den Dool en Jacobs acht ik het daarbij wenselijk dat er voor bepaalde vermogensbestanddelen ook de mogelijkheid is om te opteren voor een vermogenswinstbelasting. Hierbij dient dan een rente in acht te worden genomen die ervoor zorgt dat de effectieve druk in beide gevallen gelijk blijft. De keuze voor een dergelijk systeem is onder andere gebaseerd op het uitgangspunt dat een vermogensbelasting kan worden gezien als onrechtvaardig vanwege het confiscatoire karakter en er geen duidelijke rechtsgronden voor zijn gevonden in de literatuur. Ook is er bij een heffing over de aangroei van vermogen minder kans op kapitaalvlucht, wat wordt gezien als een groot minpunt van een vermogensbelasting.

³⁸⁷ Internationaal onderzoek box 3, bijlage bij Kamerstukken II 2016/17, 34552, A, p. 5.

³⁸⁸ A.J.M. Arends, 'Integrale vermogenswinstbelasting', *Cursus Belastingrecht* IB.5.0.5.C.a.

H6 Conclusie en samenvatting

6.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Deze scriptie heeft als doel om een antwoord te formuleren op de vraag *Hoe ziet vermogensongelijkheid in Nederland eruit, en op welke manier kan de (toename in) vermogensongelijkheid met fiscale middelen worden tegengegaan?* In de verschillende hoofdstukken van deze scriptie stond steeds een deelvraag centraal. De antwoorden op deze deelvragen zorgen ervoor dat de hoofdvraag beantwoord kan worden. Hieronder worden de antwoorden op deze verschillende deelvragen nog eens kort samengevat.

Deelvraag 1: Hoe ziet vermogensongelijkheid eruit in Nederland?

Er zijn meerdere instellingen die onderzoek hebben gedaan naar vermogensongelijkheid. Deze instellingen gaan echter uit van een eigen definitie van vermogen, en daarmee vermogensongelijkheid. Een onderlinge vergelijking van de uitkomst van deze onderzoeken wordt daardoor bemoeilijkt. In deze scriptie is hoofdzakelijk gebruikgemaakt van de definitie die wordt gehanteerd door het CBS. Deze organisatie gaat voor vermogen uit van de definitie 'Het saldo van bezittingen en schulden'.

Vermogensongelijkheid kan op verschillende manieren inzichtelijk worden gemaakt. Voor deze scriptie is gekozen om zowel uit te gaan van de Gini-coëfficiënt als de verdeling in decielen. Met betrekking tot de verdeling in decielen is gebleken dat de huishoudens uit het tiende deciel van de vermogensverdeling over 64% van het vermogen beschikken. Dit is een groot verschil met de rest van de samenleving, omdat de eerste zes decielen van de vermogensverdeling bij elkaar opgeteld slechts over 0,03% van het vermogen beschikken. Dat komt voornamelijk doordat de huishoudens uit de eerste decielen over een negatief vermogen beschikken. Met betrekking tot de Gini-coëfficiënt voor vermogensongelijkheid wordt een waarde van 0,79 gemeten voor Nederland als geheel voor 2017. Als er wordt gekeken naar de grote steden in Nederland kan de Gini-coëfficiënt daarvan zelfs oplopen tot 0,89.

Deelvraag 2: Wat zijn oorzaken en gevolgen van vermogensongelijkheid?

Vermogensongelijkheid kent verschillende mogelijke oorzaken en kan meerdere gevolgen hebben voor een samenleving. Allereerst is aandacht besteed aan een oorzaak waar vooral Piketty veel waarde aan hecht. Deze oorzaak zou zijn dat de groeivoet van de vermogens groter zou zijn dan de groeivoet van de rest van de economie, waardoor de bezitters van vermogen er vanzelf op vooruit zouden gaan ten opzichte van de huishoudens in de samenleving die niet over een (groot) vermogen beschikken. Deze oorzaak kan kort worden samengevat in de formule $r > g$.

Ook het feit dat Nederland een verzorgingsstaat is, kan worden aangemerkt als een oorzaak van vermogensongelijkheid. Hierdoor zouden huishoudens zelf minder genooddaakt zijn om een vermogen op te sparen, omdat er sociale vangnetten zijn waar op kan worden teruggevallen als men niet over voldoende vermogen beschikt.

Daarnaast kan de gemeten vermogensongelijkheid groter worden doordat er grote verschillen zijn tussen de leeftijden van de verschillende inwoners van de samenleving. Gemiddeld genomen beschikken ouderen namelijk over een groter vermogen dan de jongeren in een samenleving, omdat deze eerste groep langer de tijd heeft gehad om dat vermogen op te bouwen. Ook kan vermogensongelijkheid zich voordoen omdat verschillende personen in een samenleving verschillende preferenties hebben. Zo kan de ene persoon ervoor kiezen om een groot deel van zijn inkomen gelijk te besteden, terwijl een ander ervoor kan kiezen om een groter deel daarvan te sparen. Hoewel er verder weinig verschillen tussen beide personen

kunnen zijn, zullen deze personen wel over verschillende vermogens beschikken en zal er dus een bepaalde mate van vermogensongelijkheid zijn.

Ook is aandacht besteed aan de gevolgen die erfenissen op de lange termijn kunnen hebben voor vermogensongelijkheid. Erfgenamen van vermogende families kunnen profiteren van de rendementen die door voorgaande generaties zijn behaald op het vermogen. Deze personen krijgen op deze manier een voorsprong ten opzichte van de personen met ouders die niet over een (groot) vermogen kunnen beschikken. Het is echter lastig om een inschatting te maken van de precieze omvang van het effect dat de erfenissen hebben op vermogensongelijkheid. Daarvoor zijn namelijk gegevens nodig over bij wie de erfenissen terechtkomen. Als de erfenissen worden verkregen door personen die zelf al over een bepaald vermogen beschikten, zal dit zorgen voor een toename in vermogensongelijkheid. Andersom kan echter ook, als de erfenissen terechtkomen bij personen die eerder niet over een bepaald vermogen beschikten, zal dit zorgen voor een afname in vermogensongelijkheid. Uit onderzoek blijkt echter wel dat erfenissen vaak binnen dezelfde sociale klasse blijven, waardoor vermogensongelijkheid dus versterkt zou worden.

Ook inkomensongelijkheid is aangemerkt als een van de oorzaken van vermogensongelijkheid. Personen die een hoger inkomen verdienen zullen daar meer van kunnen sparen dan personen die een lager inkomen verdienen. Deze eerste groep zal dus meer vermogen op kunnen bouwen dan de tweede groep.

Daarnaast is besproken dat ook de mobiliteit van kapitaal als een van de oorzaken van vermogensongelijkheid kan worden aangemerkt. Vermogenden kunnen daardoor zowel in binnen- als in buitenland beleggen. Door deze toename in mogelijkheden wordt het mogelijk om hogere rendementen te behalen en meer risico te spreiden, waardoor er sneller vermogen op kan worden gebouwd.

Als laatste is aandacht besteed aan de rendementen die (kunnen) worden behaald op de verschillende vermogens. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat grotere vermogens hogere rendementen kunnen behalen dan kleinere vermogens. Deze grotere vermogens kunnen daardoor dus sneller toenemen dan de kleinere vermogens. Dit komt onder andere doordat de bezitters van de grotere vermogens gebruik kunnen maken van schaalvoordelen.

De mogelijke gevolgen die vermogensongelijkheid kan hebben zijn onderverdeeld in drie categorieën. Deze gevolgen kunnen zowel economisch, democratisch als maatschappelijk van aard zijn.

Een economisch gevolg van vermogensongelijkheid kan zijn dat er te weinig wordt geïnvesteerd in menselijk kapitaal. Het zou namelijk niet voor iedereen meer zomaar mogelijk zijn om bijvoorbeeld te gaan studeren. Dit kan zowel gevolgen hebben voor deze personen zelf, in de vorm van een lager toekomstig inkomen, als ook voor de samenleving als geheel. Daar staat echter tegenover dat een bepaalde mate van vermogensongelijkheid er ook voor kan zorgen dat men wordt gestimuleerd zichzelf te ontwikkelen. Door dat te doen kan men namelijk tot de vermogenden in de samenleving gaan behoren.

Met betrekking tot de democratische, of ook wel politieke, gevolgen is opgemerkt dat een grote mate van vermogensongelijkheid kan leiden tot een concentratie van macht bij de huishoudens met de grootste vermogens. Deze vermogende huishoudens zouden namelijk door middel van hun vermogen bepaalde politieke besluiten kunnen beïnvloeden.

Voor de sociale gevolgen is aandacht besteed aan het feit dat een grote mate van vermogensongelijkheid ervoor kan zorgen dat personen voor hun positie in de samenleving meer afhankelijk worden van afkomst dan van eigen verdienste. Dit kan dus leiden tot ongelijke kansen voor personen in een samenleving, wat als onwenselijk kan worden ervaren. Ook kan dit ertoe leiden dat er als het ware een bepaalde splitsing van de samenleving plaatsvindt. Daarnaast kunnen grote verschillen in vermogen ook leiden tot verschillen in welzijn van de personen in de samenleving. Dit komt onder andere doordat de verschillen in vermogen ook verschillen in status met zich meebrengen.

Deelvraag 3: Hoe is het Nederlandse systeem van belastingen over vermogen en vermogensinkomsten vormgegeven, en wat zijn de gevolgen daarvan voor vermogensongelijkheid?

Het Nederlandse belastingstelsel kent verschillende heffingen over vermogens en vermogensinkomsten. Deze zaken kunnen zowel worden belast in box 3, de schenk- en erfbelasting als in box 2. Deze drie heffingen kennen elk bepaalde aspecten die gevolgen kunnen hebben voor vermogensongelijkheid.

Voor box 3 geldt dat vooral de forfaitaire wijze waarop het rendement wordt bepaald invloed kan hebben op vermogensongelijkheid. Deze manier van heffen zou ervoor zorgen dat de personen die een hoog rendement behalen op hun vermogen worden bevoordeeld ten opzichte van de personen die een lager rendement behalen. Daarnaast werkt de heffing vanwege het forfaitaire rendement procyclisch, het versterkt de conjunctuurgolven. Ook kunnen de verschillen in behandeling tussen inkomen uit arbeid en inkomen uit vermogen ervoor zorgen dat vermogensongelijkheid verder toeneemt. De vermogensbezitters kunnen daardoor namelijk fiscaal gunstiger vermogen opbouwen dan de personen die voor hun inkomen afhankelijk zijn van arbeid.

In de schenk- en erfbelasting kunnen vooral de bedrijfsopvolgingsregeling en de verschillende vrijstellingen invloed hebben op vermogensongelijkheid. Vermogenden hebben meer voordelen van deze regelingen dan de personen die niet over een vermogen beschikken.

Voor box 2 geldt dat de methodiek van deze box ervoor zorgt dat vermogensopbouw pas bij realisatie in de heffing wordt betrokken, waardoor de belastingheffing hierover kan worden uitgesteld. Dit zorgt voor een liquiditeitsvoordeel voor de houder van box 2-vermogen tegenover de houder van box 3-vermogen, terwijl is gebleken dat juist de meest vermogende huishoudens over box 2-vermogen beschikken. Daarnaast kunnen ook de doorschuif faciliteiten die deze box 2 kent invloed hebben op vermogensongelijkheid, omdat de heffing daarmee doorgeschoven kan worden naar andere personen.

Deelvraag 4: Welke alternatieve manieren van heffen over vermogen en vermogensinkomsten zijn er, en welk effect hebben deze heffingen op vermogensongelijkheid?

Voor de beantwoording van deze deelvraag is onderzoek gedaan naar twee mogelijke alternatieven voor het Nederlandse systeem, een vermogensbelasting of een vermogensmutatiebelasting.

Vooral Piketty is een groot voorstander van de invoering van een vermogensbelasting, waarbij hij deze wereldwijd in zou willen voeren. De belastingplichtige zou dan een bepaald percentage belasting verschuldigd zijn over zijn gehele vermogen. Een dergelijke belasting wereldwijd invoeren lijkt echter geen reëel scenario omdat dit een grote mate van samenwerking tussen de

verschillende landen zou vereisen. Ook tegen een dergelijke belasting op landelijk niveau kunnen bezwaren worden ingebracht, omdat er in dat geval risico zou zijn op kapitaalvlucht. Hoewel een dergelijke heffing grote gevolgen zou kunnen hebben voor vermogensongelijkheid, lijkt de invoering ervan dus niet realistisch. Daarnaast wordt ook als argument tegen een vermogensbelasting aangevoerd dat deze niet zou doordringen tot de oorzaken van vermogensongelijkheid en daarom niet effectief zou zijn. Ook wordt er in de literatuur op gewezen dat er onvoldoende rechtsgrond zou zijn om een vermogensbelasting in te voeren.

Een ander alternatief is de invoering van een vermogensmutatiebelasting. Deze heffing kan in twee vormen worden ingevoerd, namelijk in de vorm van een vermogensaanwasbelasting of een vermogenswinstbelasting. Ook een combinatie van beide heffingen is mogelijk. Een vermogensaanwasbelasting zou de jaarlijkse aangroei van het vermogen in de heffing betrekken, terwijl bij een vermogenswinstbelasting waarde wordt gehecht aan het realisatiemoment. Bij de toetsing van deze alternatieven is gebleken dat de gevolgen daarvan, in vergelijking met een vermogensbelasting, kleiner zouden zijn, maar dat de invoering wel een reëler alternatief zou zijn. Daarnaast zou een vermogensmutatiebelasting ook als rechtvaardiger worden ervaren dan een vermogensbelasting.

Op basis van bovenstaande bevindingen kan de hoofdvraag *Hoe ziet vermogensongelijkheid in Nederland eruit, en op welke manier kan de (toename in) vermogensongelijkheid met fiscale middelen worden tegengegaan?* worden beantwoord. Nederland kent een grote mate van vermogensongelijkheid, zowel in absolute als in relatieve zin. De meest vermogende huishoudens beschikken veruit over het grootste deel van het totale vermogen, terwijl de minst vermogende huishoudens vaak over een negatief vermogen beschikken. Het huidige Nederlandse systeem van belastingheffing is niet effectief tegen deze vermogensongelijkheid, waardoor alternatieve heffingen zijn onderzocht. Vermogensongelijkheid kan tegen worden gegaan door middel van een vermogensbelasting of een vermogensmutatieheffing. Mijn voorkeur gaat daarbij uit naar een vermogensmutatieheffing, omdat dit in mijn ogen de meest effectieve, rechtvaardige en realistische heffing zou zijn om vermogensongelijkheid tegen te gaan.

6.2 Aanbeveling

Het huidige systeem van belastingheffing over vermogens en vermogensinkomsten is niet effectief om vermogensongelijkheid te remmen of tegen te gaan, dus is er een alternatieve heffing nodig. Mijn voorkeur gaat ernaar uit om het huidige systeem te vervangen door een vermogensmutatiebelasting. Aangezien het wenselijk is om de opbouw van de vermogens jaarlijks in de heffing te betrekken, gaat mijn voorkeur in de eerste plaats uit naar een vermogensaanwasbelasting. Omdat dat echter bij bepaalde vermogensbestanddelen tot problemen zou kunnen leiden, acht ik het wel wenselijk om voor deze vermogensbestanddelen de mogelijkheid te geven om voor een vermogenswinstbelasting te opteren. Voor deze vermogensbestanddelen kan onder andere worden gedacht aan de eigen woning, kunst of aandelen die een bepaalde zeggenschap in een onderneming vertegenwoordigen. Er dient dan wel een rente in rekening te worden gebracht die ervoor zorgt dat er geen verschillen in effectieve druk ontstaan.

Voor de waardering van de vermogensbestanddelen dient in principe uit te worden gegaan van de waarde in het economisch verkeer. Voor onroerende zaken is deze waarde echter lastig te bepalen en zal er daarom uit worden gegaan van de WOZ-waarde. Hoewel de jaarlijkse veranderingen in deze waarde niet identiek zullen zijn aan de veranderingen in de waarde in het

economisch verkeer, weegt dit bezwaar niet op tegen de praktische voordelen die het heeft om bij de WOZ-waarde aan te sluiten.

Daarnaast is het bij het invoeren van een dergelijke heffing wenselijk om het huidige heffingsvrije vermogen te vervangen door een heffingsvrije voet. Een heffingsvrij vermogen zou namelijk leiden tot scheve gevolgen in het geval dat iemand met een klein vermogen een hoog rendement behaalt en iemand met een groter vermogen een lager rendement. Daarnaast brengt het de vraag met zich mee op welk deel van het vermogen het heffingsvrije vermogen in mindering zou moeten worden gebracht. Een heffingsvrije voet kent deze nadelen niet en zorgt er, net als het heffingsvrije vermogen nu, voor dat het aantal belastingplichtigen daalt.

Het vereist verder onderzoek om te bepalen welke tarieven dienen te gelden bij een dergelijke heffing. Wat daarbij wel van belang is, is dat de fiscale druk op vermogensmutaties en inkomsten uit vermogen gelijk dient te zijn, om zo het opzetten van bepaalde constructies te voorkomen. Om dezelfde reden dient ook het aantal vrijstellingen te worden beperkt. Ook moet er nog een keuze worden gemaakt tussen een proportioneel of progressief tarief. Een proportioneel tarief zou de spaarbeslissing tussen individuen met een hoog en laag inkomen uit vermogen niet beïnvloeden. Een progressief tarief zou echter wel effectiever kunnen zijn tegen vermogensongelijkheid, omdat de grootste vermogens vaak hogere rendementen behalen. Op deze manier zouden dus vooral de meest vermogenden het hogere tarief betalen.

Een heffing die is vormgegeven zoals hierboven is beschreven zou het meest wenselijk zijn om vermogensongelijkheid tegen te gaan en terug te dringen. Het huidige systeem kent teveel regelingen die vermogensongelijkheid laten ontstaan en toenemen en een vermogensbelasting lijkt geen reëel alternatief. Een vermogensaanwasbelasting in combinatie met een vermogenswinstbelasting zou dus het beste systeem zijn.

Bronnenlijst

Alvaredo e.a., *WID.world Working Paper Series* 2016/1

F. Alvaredo e.a., 'Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world', *WID.world Working Paper Series* 2016/1.

Alvaredo e.a. 2018

F. Alvaredo e.a., *World Inequality Report 2018*, Londen: Belknap Press 2018.

Apeldoorn, van, Gribnau & Verbeek, *WFR* 2015/93

L.C.J. van Apeldoorn, J.L.M. Gribnau & B. Verbeek, 'Rechtvaardigheid en Belastingen – filosofie en fiscaliteit. Verslag van een workshop', *WFR* 2015/93.

Arends, *Cursus Belastingrecht* IB 5.0.3

A.J.M. Arends, 'Voorgeschiedenis', *Cursus Belastingrecht* IB.5.0.3.

Arends, *Cursus Belastingrecht* IB.5.0.5.C.a

A.J.M. Arends, 'Integrale vermogenswinstbelasting', *Cursus Belastingrecht* IB.5.0.5.C.a.

Auerbach, *WFR* 2008/1078

X. Auerbach, 'Familievermogen en het recht van successie; over fundamenteën en politieke verantwoording', *WFR* 2008/1078.

Baker, *Truthout* 21 april 2014

D. Baker, 'Economic Policy in a Post-Piketty World', *Truthout* 21 april 2014, truthout.org.

Balestra & Tonkin, *OECD Statistics Working Papers* 2018/01

C. Balestra & R. Tonkin, 'Inequalities in household wealth across OECD countries: Evidence from the OECD Wealth Distribution Database', *OECD Statistics Working Papers* 2018/01.

Bavel, van 2014

B. van Bavel, 'Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014.

Bavinck, *WFR* 2019/22

C.B. Bavinck, 'De vermogensrendementsheffing of een alternatief', *WFR* 2019/22.

Beer, de, *WFR* 2018/224

P.T. de Beer, 'Waarom de erfbelasting omhoog moet', *WFR* 2018/224.

Beer, de, e.a. 2018

P.T. de Beer e.a., *Voor wie is de erfenis? Over vrijheid, gelijkheid en familiegevoel*, Amsterdam: Van Gennep 2018.

Benhabib, Bisin & Luo, *AER* 2017, afl. 107(5), p. 593-597

J. Benhabib, A. Bisin & M. Luo, 'Earnings Inequality and Other Determinants of Wealth Inequality', *AER* 2017, afl. 107(5), p. 593-597.

Berentsen, *Het Financieele Dagblad* 18 september 2018

L. Berentsen, 'Nederlandse vermogensbelasting is strijdig met de rechten van de mens', *Het Financieele Dagblad* 18 september 2018, fd.nl.

Berlage, *LES* 2016/161

L. Berlage, 'Piketty's "kapitaal" in een kritische notendop', *LES* 2016/161.

Bijlo, *Trouw* 19 april 2014

E. Bijlo, 'Hoe de rijken steeds rijker worden', *Trouw* 19 april 2014 (online publiek).

Bloemen & Stancanelli, *J. Labour Econ* 2001, afl. 19(2), p. 400-439

H. Bloemen & E. Stancanelli, 'Individual Wealth, Reservation Wages, and Transitions into Employment', *J. Labour Econ* 2001, afl. 19(2), p. 400-439.

Boadway, Chamberlain & Emmerson 2010

R. Boadway, E. Chamberlain & C. Emmerson, 'Taxation of Wealth and Wealth Transfers', in: J.A. Mirrlees & S. Adam, *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*, Oxford: Oxford University Press 2010.

Boelhouwer, Gijsberts & Vrooman 2014

J. Boelhouwer, M. Gijsberts & C. Vrooman, *Verschil in Nederland. Sociaal en cultureel rapport 2014*, Den Haag: SCP 2014.

Boonen 2015

A. Boonen, *Vermogen maakt verschil. De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*, Amsterdam: De Burcht 2015.

Bowditch e.a., *NY Times* 24 juni 2019

L.J. Bowditch e.a., 'A call to action: a letter in support of a wealth tax', *NY Times* 24 juni 2019, nytimes.com.

Brakel, van den & Pouwels-Urlings 2019

M. van den Brakel & N. Pouwels-Urlings, *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2019.

Buffett, *NY Times* 14 augustus 2011

W.E. Buffett, 'Stop Coddling the Super-Rich', *NY Times* 14 augustus 2011, nytimes.com.

Caffey, *Yale L.J.* 104(2)

E.J. Caffey, 'The uneasy case for wealth transfer taxation', *Yale L.J.* 104(2).

Caminada, Goudswaard & Knoef, *Me Judice* 27 juni 2014

K. Caminada, K. Goudswaard & M. Knoef, 'Vermogen in Nederland gelijk verdeeld sinds eind negentiende eeuw', *Me Judice* 27 juni 2014.

CBS 2016

CBS, *Welvaart in Nederland 2016. Inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek 2016.

Cingano 2014

F. Cingano, *Trends in income inequality and its Impact of Economic Growth*, Parijs: OECD Publishing 2014.

Cnossen, WFR 1993/933

S. Cnossen, 'Rechtsgronden van een vermogensbelasting', *WFR* 1993/933.

Cnossen, WFR 1999/1583

S. Cnossen, 'Analyse van een belastingherziening', *WFR* 1999/1583.

Cnossen & Bovenberg, *Int. Tax Public Finan.* 8(4)

S. Cnossen & L. Bovenberg, 'Fundamental tax reform in the Netherlands', *Int. Tax Public Finan.* 8(4).

Cnossen & Bovenberg, WFR 2000/4

S. Cnossen & A.L. Bovenberg, 'Vermogensrendementsheffing: vondst of miskleun?', *WFR* 2000/4.

Conesa, Kitao & Kruger, NBER 2007, afl. 12880

J.C. Conesa, S. Kitao & D. Krueger, 'Taxing Capital? Not a Bad Idea After All!', *NBER* 2007, afl. 12880.

Cowen, *Foreign Aff.* 93, 158

T. Cowen, 'Capital Punishment: Why a Global Tax on Wealth Won't End Inequality', *Foreign Aff.* 93, 158.

CPB 2018

CPB, *Indicatoren vermogensongelijkheid*, Den Haag: Centraal Planbureau 2018.

Dool, van den 2009

R.P. van den Dool, *Belastingheffing over kapitaalinkomen bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het invoeren van een vermogensaanwasbelasting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2009.

Ewijk, van, *Het Financieele Dagblad* 29 november 2014

J. van Ewijk, 'Vermogensheffing van Piketty maakt ons allemaal armer', *Het Financieele Dagblad* 29 november 2014, fd.nl.

Fagereng e.a., NBER 2016, afl. w22822

A. Fagereng e.a., 'Heterogeneity and Persistence in Returns to Wealth', *NBER Working Paper Series* 2016, afl. W.22822.

Galle, *Knack Extra* 2011

C. Galle, 'Laat het kinderbijslagfonds erven', *Knack Extra* 2011, afl. 2 maart, p. 6-10.

Gilst, van, Nijboer & Caminada, WFR 2008/1423

J.J. van Gilst, H. Nijboer & C.L.J. Caminada, 'De successiebelasting vanuit economisch perspectief', *WFR* 2008/1423.

Glennerster, J. Soc. Policy 41(2), p. 233-249.

H. Glennerster, 'Why was a wealth tax for the UK abandoned? Lessons for the policy process and tackling wealth inequality', *J. Soc. Policy* 41(2), p. 233-249.

Graham & Felton, J. Econ. Inequal. afl. 4(1)

C. Graham & A. Felton, 'Inequality and happiness: insights from Latin America', *J. Econ. Inequal.* afl. 4(1).

Growing Unequal? Income Distribution in OECD Countries 2008, p. 16

OECD, *Growing Unequal? Income Distribution in OECD Countries*, Parijs: OECD Publishing 2008, p. 16.

Gubbels, Circulaire 30 april 2019

N. Gubbels, 'Vermogensongelijkheid en belastingen: weinig reden om te jubelen', *Circulaire* 30 april 2019.

Hansson, J. Entrepreneursh. 17(2)

A. Hansson, 'The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity', *J. Entrepreneursh.* 17(2).

Hemel & Kysar, NY Times 7 november 2019

D. Hemel & R. Kysar, 'The big problem with wealth taxes', *NY Times* 7 november 2019, nytimes.com.

Hoogeveen, WFR 2000/1134

M.J. Hoogeveen, 'De zin en onzin van een doorschuifregeling voor de bedrijfsopvolging', *WFR* 2000/1134.

Hubmer, Krusell & Smith Jr 2016

J. Hubmer, P. Krusell & A.A. Smith, Jr., 'The Historical Evolution of the Wealth Distribution: A Quantitative-Theoretic Investigation', *NBER Working Paper Series* 2016, afl. W23011.

Jacobs 2014

B. Jacobs, 'Piketty en belastingen op kapitaal', in: R. Went e.a. (red.), *Waarom Piketty lezen?*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 48-59.

Jacobs 2015

B. Jacobs, *De Prijs van Gelijkheid*, Amsterdam: Prometheus 2015.

Jacobs, ESB 4753

B. Jacobs, 'Fundamentele herziening van belastingen op kapitaalinkomen', *ESB* 4753.

Jacobs, S&D 2015, nr. 3, p. 5-24

B. Jacobs, 'Hoe moet kapitaalinkomen worden belast?', *S&D* 2015, nr. 3, p. 5-24.

Jacobs & De Mooij, ESB 94(4567)

B. Jacobs & R. de Mooij, 'De marginale kosten van publieke fondsen zijn gelijk aan één', *ESB* 94(4567).

Jagt, van der 2019

R.A. van der Jagt, *NOB-commentaar Kamerbrief Aanpassing box 3 (d.d. 6 september 2019; kenmerk 2019-0000148689)*, Amsterdam: de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs Commissie Wetsvoorstellen 2019.

Jagt, van der 2019

R.A. van der Jagt, *NOB-commentaar n.a.v. antwoorden op de vragen gesteld in het kader van een schriftelijk overleg over de brieven van 12 juli 2019 met de reactie op de motie van de leden Leijten en Lodders over letstelschadevergoedingen (Kamerstukken II 2018/19, 35026, nr. 55) (herziene brief) en van 6 september 2019 over aanpassing box 3 (Kamerstukken II 2018/19, 35026, nr. 74)*, Amsterdam: de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs Commissie Wetsvoorstellen 2019.

Janssens & Massart, EB 2015/57

H. Janssens & I. Massart, 'De contante waarde van AB-belastinglatentie bij verdeling', *EB* 2015/57, p. 116-125.

Jantsch & Veenhoven 2018

A. Jantsch & R. Veenhoven, 'Private Wealth and Happiness. A research synthesis using an online findings-archive', *EHERO Working Paper* 2018/03.

Kalshoven, De Volkskrant 1 oktober 2016

F. Kalshoven, 'Ongelijkheid is soms juist goed', *De Volkskrant* 1 oktober 2016.

Kam, de, NRC 15 december 2007

F. de Kam, 'De doodtaks en een ongedekte cheque van Rutte', *NRC* 15 december 2007 (online publiek).

Karagiannaki, J. Econ. Inequal. 2017, afl. 15(3), p. 217-243

E. Karagiannaki, 'The effect of parental wealth on children's outcomes in early adulthood', *J. Econ. Inequal.* 2017, afl. 15(3), p. 217-243.

Kavelaars 2016

P. Kavelaars, 'Het gedrocht', in: S.M.H. Dusarduijn e.a. (red.), *Van der Geldbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. J.A.G. van der Geld ter gelegenheid van zijn afscheid op 30 september 2016 als Hoogleraar Belastingrecht aan het Fiscaal Instituut Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2016.

Kavelaars, TFO 2019/161.3

P. Kavelaars, 'Exitheffingen en antimisbruikbepaling onder ATAD1', *TFO* 2019/161.3.

Kavelaars, WFR 2015/1528

P. Kavelaars, 'Van box 3 naar een vermogensmutatieheffing', *WFR* 2016/131.

Kempen, van, Cursus Belastingrecht IB.0.0.1

M.L.M. van Kempen, 'De grondslag van de inkomstenbelasting', *Cursus Belastingrecht* IB.0.0.1.

Kennickell, *Stat. Med.* 2007, afl. 27(20), p. 3927-3940

A.B. Kennickell, 'What's the Difference? Evidence on the Distribution of Wealth, Health, Life Expectancy and Health Insurance Coverage', *Stat. Med.* 2007, afl. 27(20), p. 3927-3940.

Kooiman & Lejour 2016

T. Kooiman & A. Lejour, *Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006-2013*, Den Haag: Centraal Planbureau 2016.

Kremer, *Sociologie* 2015, afl. 11(3), p. 619-622

M. Kremer, 'Ongelijkheid: daar valt best iets aan te doen', *Sociologie* 2015, afl. 11(3), p. 619-622.

Kremer, Went & Bovens 2014

M. Kremer, R. Went & M. Bovens, 'Economische ongelijkheid in Nederland', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014.

Lammers, *Labour Econ* 2014/27, p. 83-98

M. Lammers, 'The effects of savings on reservation wages and search effort', *Labour Econ* 2014/27, p. 83-98.

Lavoie, *Akron Research Paper* 14-01

R. Lavoie, 'Dreaming the Impossible Dream: Is a Wealth Tax Now Possible in America?', *Akron Research Paper* 14-01, p. 13.

Maagt, de & Robeyns, *Ethische Annotaties* 3

S. de Maagt & I.A.M. Robeyns, 'Overerving en erfbelasting: een ethische analyse' *Ethische Annotaties* 3.

Mankiw, *AER* 2015, afl. 105(5), p. 43-47

N.G. Mankiw, 'Yes r>g. So what?', *AER* 2015, afl. 105(5), p. 43-47.

Mooney, *Local Econ.* afl. 24(8), p. 705-706.

G. Mooney, 'The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better' (bespreking van: R. Wilkinson & K. Pickett, *The Spirit Level: why more equal societies almost always do better*, Londen: Bloomsbury 2009), *Local Econ.*, afl. 24(8), p. 705-706.

Noije, van, 2017

L. van Noije, 'Sociale veiligheid', in: R. Bijl, J. Boelhouwer & A. Wennekers (red.), *De sociale staat van Nederland 2017*, Den Haag: SCP 2017.

OECD 2013

OECD, *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*, Parijs: OECD Publishing 2013.

Olsthoorn e.a. 2018

M. Olsthoorn e.a., *Vermogens(ongelijkheid): definities en meetmethoden* (Paper ten behoeve van het gesprek van de commissies voor Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Eerste Kamer met enkele deskundigen over het onderwerp vermogensongelijkheid), Den Haag: SCP 2018 (online publiek).

Oxfam 2019

Oxfam, *Public good or private wealth?*, Oxford: Oxfam GB 2019.

Piketty 2013

T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam: De Bezige Bij 2017 (*Le capital au XXIe siècle* 2013, vertaald door L. van den Berg e.a.).

Ponds, Van Ham & Marlet 2015

R. Ponds, M. van Ham & G. Marlet, *Verschillen, ongelijkheid en segregatie*, Utrecht: Atlas voor gemeenten 2015.

Reus, de, WFR 2018/47

M.M. de Reus, 'De toekomst van box 3. Verslag van de algemene ledenvergadering van de Vereniging voor Belastingwetenschap over het thema "De toekomst van box 3", gehouden op 25 januari 2018 te Den Haag', *WFR* 2018/47.

Reuten, *TPEdigitaal* 2018, afl. 12(2), p. 20-27

G. Reuten, 'De Nederlandse vermogensverdeling in internationaal perspectief. Een vergelijking met 26 andere OECD-landen', *TPEdigitaal* 2018, afl. 12(2), p. 20-27.

Rijkers 2013

A.C. Rijkers, *Een inkomensbegrip voor de 21e eeuw. Rede uitgesproken op 27 september 2013 ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg*, Tilburg: Tilburg University 2013.

Rijn, van, WFR 1997/1044

A.P.M. van Rijn, 'Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst? Verslag van de inaugurele rede van prof. dr. P. Kavelaars op 19 juni 1997', *WFR* 1997/1044.

Romyn, WFR 2019/22

M. Romyn, 'Hoe Wiebes een "Budgetneutrale" box-3 bij elkaar fantaseert', *WFR* 2015/1528.

Sammin, *The Federalist* 12 augustus 2019

K. Sammin, 'Here's Why Elizabeth Warren's Wealth Tax Will Not Work At All', *The Federalist* 12 augustus 2019, thefederalist.com.

Senik, *Oxf. Rev. Econ. Pol.* 2014, afl. 30(1), p. 92-108

C. Senik, 'Wealth and happiness', *Oxf. Rev. Econ. Pol.* 2014, afl. 30(1), p. 92-108.

Snel, V-N 2019/34.6

M. Snel, 'Nieuw onderzoek naar belasten spaargeld tegen werkelijk rendement', *V-N* 2019/34.6.

Spanjers, WFR 2016/202

M. Spanjers, 'Box 3: van een meisje van 16 naar grand dame!', *WFR* 2016/202.

Stevens, *Het Financieele Dagblad* 4 september 2018

L. Stevens, 'Verschil in arm en rijk onvoldoende reden om de erfbelasting te verhogen', *Het Financieele Dagblad* 4 september 2018, fd.nl.

Stevens & Lejour, WFR 2018/157

L.G.M. Stevens & A.M. Lejour, 'Vermogen als zelfstandige factor van draagkracht', *WFR* 2018/157.

Tigelaar-Klootwijk 2013

Y.M. Tigelaar-Klootwijk, *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen. Een onderzoek naar fiscale bedrijfsopvolgingsfaciliteiten* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University Rotterdam 2013.

Vermeend, De Volkskrant 6 november 2014

W.A.F.G. Vermeend, 'Armen maak je niet rijker door rijken arm te maken', *De Volkskrant* 6 november 2014, volkskrant.nl.

Vijfeijken & Van Bakel 2013

I.J.F.A. Vijfeijken & M.M.F.J. van Bakel, 'Economische bouwstenen voor een doelmatige Successiewet', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University 2013.

Vrooman, Gijsberts & Boelhouwer 2014

C. Vrooman, M. Gijsberts & J. Boelhouwer, *Verschil in Nederland. Sociaal en cultureel rapport 2014*, Den Haag: SCP 2014.

Werfhorst, van de 2014

H. van de Werfhorst, 'Politieke en sociale gevolgen van inkomensongelijkheid', in: M. Kremer e.a., *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014.

Wijtvliet, Intertax 42(10), p. 632-643

L.W.D. Wijtvliet, 'Too little, too late: The uneasy case for a wealth tax as a means to mitigate inequality', *Intertax* 42(10), p. 632-643.

Wijtvliet, WFR 2014/930

L.W.D. Wijtvliet, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930.

Wilkinson, Bmj 314.7080

R.G. Wilkinson, 'Socioeconomic determinants of health: Health inequalities: relative or absolute material standards?', *Bmj* 314.7080.

Wilterdink 2015

N. Wilterdink, *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850*, Amsterdam: Van Gennep Amsterdam 2015.

Zwemmer 2013

J.W. Zwemmer, 'Box 2 moet worden afgeschaft', in: J.A.G. van der Geld e.a. (red.), *Rijkersbundel. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.C. Rijkers ter gelegenheid van zijn afscheid op 27 september 2013 als hoogleraar aan Tilburg University*, Tilburg: Tilburg University 2013.

Zwemmer, WPNR 2008/6757

J.W. Zwemmer, 'De Successiewet op de schop', WPNR 2008/6757.

Overig

Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 1278.

'Begrippen', CBS 2019, CBS.nl.

'Box 3 Procedures', *Bond voor Belastingbetalers* 2019, bondvoorbelaastingbetalers.nl.

'Capital in the Twenty-First Century', *Harvard University Press Youtube* 11 december 2013.

Heffing box 3 op basis van werkelijk rendement. Een voortgangsrapportage van het onderzoek naar het belasten van het werkelijke rendement in box 3, bijlage bij *Kamerstukken* 2016/17, 34552, 6.

'Het interpreteren van cijfers over vermogensongelijkheid heeft nuance', CBS 16 juni 2014, CBS.nl.

HR 28 oktober 2011, nr. 10/03727, BNB 2011/297.

HR 3 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:812, BNB 2015/174.

HR 10 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1129, BNB 2016/177.

HR 14 juni 2019, ECLI:NL:HR:2019:816, V-N 2019/30.5, m.nt. Redactie Vakstudie Nieuws.

HR 6 april 2018, ECLI:NL:HR:2018:511, BNB 2018/137.

Internationaal onderzoek box 3, bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 34552, A.

Kamerstukken II 2008/09, 31930, 9, p. 17.

Kamerstukken II, 2009/10, 32129, 8, p. 18.

Kamerstukken II 2014/15, 32140, 5.

Kamerstukken II 2015/16, 34302, 3.

Kamerstukken II 2015/16, 34302, 97.

Kamerstukken II, 2017/18, 25087, 191.

Kamerstukken II 2018/19, 34245, 6.

Kamerstukken II 2018/19, 35026, 64.

Kamerstukken II 2018/19, 35026, 74.

Keuzedocument box 3, bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 34552, 83.

Richtlijn (EU) 2018/822 van de Raad van 25 mei 2018 tot wijziging van Richtlijn 2011/16/EU wat betreft verplichte automatische uitwisseling van inlichtingen op belastinggebied met betrekking tot meldingsplichtige grensoverschrijdende constructies (*PbEU* 2018, L 139/1).

‘Tax on extreme wealth’, *Bernie 2020*, berniesanders.com.

‘Thomas Piketty: New thoughts on capital in the twenty-first century’, *TED YouTube* 6 oktober 2014.

‘Vermogen van huishoudens; huishoudenskenmerken vermogensbestanddelen’, *CBS Statline* 19 februari 2019, [Opendata.cbs.nl](https://opendata.cbs.nl).